

Aposel Ruas Guman Nangan

Yisu Ini Bung' Atangin Marapayam Naba

¹ Tiofilas, ming'a dzi papiarang' kakaran miamun ugu, da dzi kakar nan i nam mara maran Yisu nangan, da uwayant mara maran Arangan utusa ampan gin da mung' ugu

²⁻³ da iba isang' gubu' Anutu tipa uda Aranga yaba gunungun. Mung' da Aranga yu tsakia da imamp, da raiyi da Aranga munti marata' da iwa' da aposel ruas Aranga runggan piriang'an, da inang nam ampi bingan, i ribarangan sru'a gin bida Aranga mpa marata'. Da ming'a Marapayam Mararam riniurun gan da Aranga ni da ribarangan i gum mara maran ribaranga nangan. Ming'a wasa' i gubu' 40 da ribaranga tsanga Arangan, da Aranga ni da ribarangan i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.

⁴ Gubu' Aranga rung' ruta ribaranga mpadan,* da Aranga ni da ribarangan ibiani, “Agam anung' tanginda Yerusalem rai u. Agam wampa wafang' i nam aru Ramang' ragada i riman da agam ugu, nam aru miamun dzi nidan da agam sib da agam ringanta gin ugu.

⁵ Yowanis irurub garam da sagat i mpui. Da gubu' ampi bingan wasang' i fada sib, da dzi bung' arurub agam i Marapayam Mararam.”

* **1:4:** *rung' ruta ribaranga mpadan* — ma ‘rung' ruta ribaranga mpada gada nam’ **1:5:** Mat 3:11; Mrk 1:7-8; Luk 3:16; Ywn 1:26-27; Apo 2:33; 11:16

⁶ Da aposel ruas impru' ruan da igut i Arangan, “Nifutsarif, mani gubu' aruani da U bung' asu garam Israil king gan da nanang utup Israil natip ayu riniurun,[†] ma ima'?”

⁷ Da Aranga tip ini ribigi nanggan munga' ibiani, “Anung' agam nanggan mangan igi u, i agam sru'a i gubu' aru Ramang' tagadan igi u. Ima'. Arangan rungan isu wain i nam santan igi.

⁸ Da bitsinta' gubu' Marapayam Mararam badan da agam, da agam bung' ayu riniurun. Da agam bung' ani dzi wasi naming' Yerusalem, da nasang' intap Yudia da Samaria santan, da nafan nasang' intap da intap.”

Yisu Iyab Gunungun

(Markus 16:19-20; Lukas 24:50-53)

⁹ Yisu ini nan arigi sib, da gubu' ribaranga rung' raraba Arangan, da Anutu iyu Arangan iyab gunungun. Da maraum manga buafir Arangan, da ribarangan anung' itip itsanga Arangan u.

¹⁰ Aranga fa sib, da ribaranga rung' imunti da intrung maran funub angu i gunungun aga, da sung angu da garam iru'run ngarukui gan sapan irut ribarangan imunti.

[†] **1:6:** *nanang utup Israil natip ayu riniurun* — Mung' ugu da garam Israil isu king da impa tayang' utupan. Da ming'a Yisu gubu' gan da garam Rom impa tayang' Israil. Ibinigi da gubu' Yisu wa'an da rib ampi bingan maran ifur ibi Yisu bung' asiat garam Rom rai da nasu garam Israil king gan. **1:8:** Mat 28:18-20; Mrk 16:15-18; Luk 24:46-49; Ywn 20:22-23

¹¹ Garam iru'run igi ini ibiani, “Agam garam Galili, ibianung' da agam rung' imunti irarab iyab gunungun aga? Yisu arigi, aruani da Anutu iyu Arangan da itangin agam rai da iyab gunungun, da Arangan bung' atip aba i sanab bida aru agam tsanganda Arangan fada gunungun gin igi.”

Iraga Garam Mangan i Uda Yudas Guman

¹² Ibinigi da ribaranga tangin mamai nida Oliv in igi rai da itip ifa Yerusalem. Mamai Oliv igi iming' uts angu da Yerusalem isang' kilomita bitsinta', da isang' i garam Yuda yunga gin da gubu' Sabat.‡

¹³ Gubu' ribarangan atang'a Yerusalem, da ribaranga atang' ungar igi wasa' gan mangan ming'a wagung' tuasarangan mpada gin. Ribarangan binganggan ibiani, Petrus, Yowanis, Dzems, Andru, Filip, Tomas, Bartolomiu, Matiu, Alfius narunggan Dzems, Saimon, faring'a Dzelot§ in, da Dzems narunggan Yudas.

¹⁴ Da ribarangan santan igi rut Yisu rinanggan Maria, da sangat fain impru' da Yisu rain rusan, da ribarangan inang da iwa' impru' i uda gin da gubu' ampi bingan.

‡ **1:12:** *isang' i garam Yuda yunga gin da gubu' Sabat* — Garam Yuda nanggan faidagin ipa' ribarangan i anung' yunga yusa kilomita bitsinta' da gubu' Sabat. § **1:13:** *faring'a Dzelot in* — Dzelot igi da rib Yuda utupan mangan buginda i mpada warang' i Rom gabman gan da isif ngants in. **1:13:** Mat 10:2-4; Mrk 3:16-19; Luk 6:14-16

¹⁵ Wasa' i gubu' arigi da rib muarutsa Yisu mpru'a ruan igi gudzunggan iwa' ibi 120. Da Petrus imunti iyab wasa' i utup igi da ini ibiani,

¹⁶ “Raing' ruas, mung' bingan ugu da Marapayam Mararam irim nan da King Tafit, da arangan ikakar nan i Yudas, garam aru rima sanab i garam ipiap i mpunga Yisu. Ibinigi da nam igi iwa' isu nidzun yatsung' nan aru Tafit kakara ru'a Anutu papiarian mung' bingan ugu.

¹⁷ Mung' da Yudas iwa' ibi agi gang' mangan da arangan irut agi impru' ruang' nanga Yisu guman ani.”

¹⁸ (Yudas iyu nam ntsuman i uwayant maisan arangan nangan igi, da iyu intap manga gin. Da irua' iru' intap arigi da imamp, da arangan riniuriatsan ibrang ruan, da wangupati' ming'a wasa' iyats ruan iwa' da iming' intap mana'.

¹⁹ Da rib santan mpada ming'a Yerusalem igi iringant i arangan nanggan mampan. Ibinigi da ribarangan ifaring' intap igi binganggan Akeldama i gan nifu nanggan, i bingan igi wainggan da ibiani, ‘Intap Bi’.)

²⁰ Petrus rung' yutus nan ini, “King Tafit ikakar nan ani iming' Papiar Mint Tsarifa Anutu Gin ibiani, ‘Ungar aru aranga mpada gin ugu da naming' uta'.

Da anung' isang' i manga mpada gin.’
Da Tafit itip ikakar nan mangan ibiani,
‘Da garam manga nanang gum aru aranga nangan igi.’

21-22 I wain arigi angu da agi nataga garam mangan aru ruta agi mpadan da gubu' santan Nifutsarif Yisu ruta agi yungan ugu, ming'a gubu' aru Yowanis ruruba Arangan da basang'a gubu' Arangan tipa yaba gunungun. Da arangan narut aga nanang gum i nida Yisu nanggan tipa muntida marata' wasi.”

23 Ibinigi da ribarangan irants garam iru'run ani: Yosef, faring'a bida Barsabas da arangan binganggan mangan Dzastus, da mangan binganggan Matias.

24 Ida ribarangan iyugin ibiani, “Nifutsarif, U sru' i garam santan wangungan. Da wasanting' agai i rib iru' ani gan idzuwai da U taga

25 i uda Yudas mumai gan i suda aposel da nanga Agu gumam, i Yudas igi itiri gum igi rai sib da ifa mumai gan rururungan.”

26 Da ribarangan yantung' rarub, da rarub ikupis Matias binganggan wasi. Ibinigi da Matias isu aposel 12 igi gan mangan impru' da rib 11 mpada mung' ugu.

2

Marapayam Mararam Gan Ru'a Ba

1 Gubu' tsira' nida Pentikos in* bawa'an, da ampan santan muarutsa Yisu impru' ruan impa ungar mangan.

1:26: Yon 1:7; Mat 27:35; Mrk 15:24; Luk 1:8-9; 23:34; Ywn 19:24

* 2:1: *gubu' tsira' nida Pentikos in* — Bingan Pentikos wainggan ibi 'gubu' 50'. Gubu' mararam tsira' Angira Atupa Sib igi ntsupan da gubu' 50 fada sib raiyi, da gubu' tsira' Pentikos iwa'. Da rib Yuda isu nam gadan tsira' i gubu' gum ati'an. Watsanga: Kis 23:16; 34:22; Wkp 23:15-21; Lo 16:9-12.

² Da sung angu da ribarangan iringant i nam ririring manga bada ming'a gunungun, iwa' ibi fifing' riniurun tsira'. Da nam ririring igi ibuafir ungar ribaranga mpru'a ruan mpada gin igi santan.

³ Da ribaranga tsanga nam mangan iwa' ibi dzaf bururung'an narun narun bida garam gar man, da idzarang ifa mpai iyab i ribigi bitsinta' bitsinta'.

⁴ Da Marapayam Mararam ifung' i ribarangan santan da ribarangan ini nan i nifu nan[†] maran maran isang' Marapayam Mararam rima riniurun rutin i nidan.

⁵ Da gubu' arigi da garam Yuda faing' atsung'a i Anutu nanggan bini angu ming'a intap sib angu impa iming' Yerusalem.

⁶ Gubu' ribarangan ringanta i ribigi gagara gan tsira' bingan igi, da iba mpru' ruan iming' mumai arigi da isau uwayant, i wain, garam bitsinta' bitsinta' iringant i garam nida nan i nifu nanggan rururungan.

⁷ Da tuasarangan irunt fafun tsira' bingan da ini nan da ruan ibiani, “Mani garam tuas aru nida nan ani da mani garam Galili runggan angu?

⁸ Ibubianung' da agi ringant i ribaranga nida agi bitsinta' bitsinta' nifu nanggan' rururungan?

⁹ Agi garam bada ming'a intap Partia da Midia da Ilam da Mesopotemia da Yudia da provins Kapadosia da Pontus da Esia

[†] 2:4: *nifu nan* — Ming'a nifu nan Grik da ini 'man' ibi ampap 3 ugu, da bitsinta' nan igi wainggan iru'run, 'man' da 'nifu nan'.

¹⁰ da distrik Frigia da provins Pamfilia da intap Idzip da intap Libia munga' gan ming'a uts da gamp Sairini, da agi garam gamp Rom ba mpada ani.

¹¹ Agi garam Yuda mpru'an da garam utup fain atsung'a rib Yuda sanaban pumu'a Anutu, da agi garam intap Krit da Arebia. Da agi santan iringant i ribarangan nida agi nifu nanggung' ruga rugan rururungan, i nida Anutu guman tsira' tsira' nangan wasi.”

¹² Da rib santan iringantin da irunt fafun gin da isau uwayant i nam wa'an igi. Da tuasarangan igut i ruan, “Nam ani gan ibubianung'?”

¹³ Da ribigi gan fain itus umpur i ribarangan da ini, “Ribarangan inum wain gurun yusan, da maran ididirunt.”

Petrus Ifis i Nan da Ampan Tsira'

¹⁴ Petrus imunti impru' da aposel 11 igi da ini nan tsira' bingan ruta wan dzidziwandan da ampan tsira' ibiani: “Agam garam Yuda da agam rib santan mpada ming'a Yerusalem, agam warim ringam bini i dzi nanggung' ani, da agam bung' asru' i nam wa'an da aruani wainggan.

¹⁵ Agamam fain ini gan aga numa wain gurun da marang' didiruntan, da bitsinta' ima'. Aruani da 9 kilok tata' bingan angu ani!

¹⁶ Da bitsinta' mung' bingan ugu da Anutu profetan Dzoel ifis i nan i nam aru wa'an ani, da arangan ini ibiani:

¹⁷ ‘Anutu ini, “Dzi bung' anang nam bida ani da gubu' buntun.

Dzi bung' ayats gang' Marapayamang'
nayab i ampan santan.

Da agam narum rusam marub marub da finam
finam bung' ani dzi nanggang' profet
wasi.

Da garam fa' fa' bung' atsanga nam dzi
kupisa wasi bida nam puafuban,
da garam fufi fufi bung' apuafub.

18 Dzi wasang' riman da garam tsira' tsira' angu
u, ima'.

Wa'a gubu' aru nigi da dzi bung' ayats gang'
Marapayamang' nayab i garam da sagat
gumang' uta' nabinigi,
da bung' ani dzi nangga' profet wasi.

19 Da dzi bung' asanting' nam maran mangan
nawa' aming' gunungun wagung'
da intap warang' ani nabi ampap i gubu'
arigi.

Bi' da dzaf da dugunt tsira' bung' awa'.

20 Da gubu' bung' asu nam mimin,
da ukam bung' asu bi',
raiyi da Nifutsarif gubu' gan tsira' ruta
nampang da nam puatsadan igi bung'
amus wa'an.

21 Da gubu' arigi da rib nu'a Nifutsarif† i rima
ribaranga sib
da Arangan bung' arim sib.” ’

† 2:21: *Nifutsarif* — Profet Dzoel yakar nan ani ibi 'Yawe' iming' nifu nan Hibru, da bitsinta' rib Yuda inang da ifaring' Anutu bin-ganggan igi ibi 'Nifutsarif'. Da Petrus ifaring' bingan 'Nifutsarif' ani iyab i Yisu. Bingan ani iming' ampap 20 ibinigi. 2:21: Dzl 2:28-32

²² “Ampan Israil, waringant i dzi nanggung' ani! Dzi ni nidan da agam i Yisu garam Nasaret. Agam runggam isru' i gum riniurun da nam maran mangan Anutu nangan ming'a wasa' i agam yaba i garam arigi banganggan. Anutu inang ibinigi i agam sru'a gin i Arangan runggan itangin garam igi iba.

²³ Da mung' ugu da Anutu isru' i nam santan da yudzu nan sib i rima garam arigi bia'a agam banganggan. Da ming'a rib maisan banganggan da agam yis Aranga funub iyab gai mpara i ruan da Aranga mamp.

²⁴ Da bitsinta' gubu' Arangan mampa sib, da Anutu runggan ira' i Arangan da ipira' Arangan sinung' nam mampan tsakia gan, i wain, nam mampan wasang' i gifa garam arigi ufiak u, ima'.

²⁵ Ibi mung' ugu da Tafit ini nan ibiani iyab i Arangan:

‘Dzi tsanga Nifutsarif impa uts angu da dzi da gubu' sib angu,
i Arangan isarimp dzi da irim riniurun da dzi.
Ibinigi da nam manga wasang' i nanga dzi ratan da rataratan u.

²⁶ I wain igi, da dzi nugung' itsia', da dzi nifung' itsarif Agu, Anutu.

Da dzi bung' ampa narim marang' i Agu,§

²⁷ i wain, Agu anung' isang' i tanginda dzi ganungga' rai i garam mampan gampan u,

§ 2:26: *dzi bung' ampa narim marang' i Agu* — Nifu nan Grik ini, “dzi riniuriatsang' bung' ampa narim maran i Agu.”

ma tusa maram i U garamam mararam ani
riniuriatsan mutan u.

28 Agu santing' dzi i sanab dzi yunga gin i mpada
maran ta'an nidzun angu.

Da U bung' anang dzi nugung' anuf ayus i
ruta Agu mpadan ntingan.'

29 "Raing' ruas, dzi sru' i nan ani nan nidzun
da dzi ni da agam i agi tafanggang' Tafit. Aranga
mamp da ampan irim aranga riniuriatsan i
badzab gampan, da mumai aru rima aranga gin
igi ruming' wasa' i agi da aruani.

30 Da bitsinta' arangan profet. Da arangan
isru' gin i Anutu itaga ruan sib da arangan
ibiani, 'Gubu' bampam aga da dzi bung' anang u
yanginggam mangan nasu king nabi agu da
nampa u bintipam igi.'

31 Ibinigi da Tafit itsanga nam bung' amus
wa'an da ini nan igi iyab i Kristus, Garam Anutu
Ragadan ugu, nanggan tipa muntida marata'. Da
ini ibi Anutu anung' itangin Kristus ganunggan
rai i garam mampan gampan ma itus maran i
riniuriatsan mutan u.

32 Da garam aru Tafit nida nan gin igi, da Yisu.
Anutu itip ira' i Arangan sinung' nam mampan.
Da aga santan itsanga nam igi sib.

33 Anutu ira' i Yisu iyab gunungun i mpada
mumai wagung' bingan ming'a Arangan
banginggan bini. Da Yisu iyu Marapayam
Mararam iming' Ramanggan banginggan, ibi
Raman ragada i riman ugu. Ibinigi da iyats

Marapayam igi iyab i agai, ibi aru agam tsangandan da ringanta gin da aruani.

³⁴ I wain, Tafit anung' iyab gunungun u, da bitsinta' ini ibiani:

'Nifutsarif Yawe ini da dzi Nifutsarifang' ibiani,

“Wampa dzi banging' bini

³⁵ nasang' dzi rasuda u garam ipiapam da nanga ribarangan suda bintip i u rima fagam yaba gin.” ’

³⁶ “Ibinigi da agam garam santan Israil, agam wasru' gin nabi nan ani nan nidzun. Yisu aru agam isa funub yaba gai mpara i ruan ugu da Anutu itaga Arangan isu Nifutsarif da Kristus.”

Garam da Sagat Ampa Bingan Iparim i Ruan da Iyu Mpui Ruruban

³⁷ Da gubu' ampan santan igi ringanta i nan Petrus nidan igi, da nan igi intang ribarangan wangun. Ibinigi da ribarangan ini da Petrus impru' da aposel ruas ibiani, “Raing' ruas, aga bung' anang nam idzuwai?”

³⁸ Da Petrus ini da ribarangan, “Waitam i ruam da wayu mpui ruruban i Yisu Kristus binganggan. Agam nanga bida niggi da Anutu bung' asiat agam nanggam maisan rai, da bung arim Marapayam Mararam da agam.

³⁹ I Anutu iraga sib i nanga nam igi i agam, da yangin rusam, da ampan mana' mpada gamp gunti' — santan aru agi Nifutsarifang' Anutu nu'a i bada rutin.”

⁴⁰ Petrus ini nan ampi bingan wasi da ribarangan, da ini nan babampafan da

ribarangan ibiani, “Agam watsanga rungam sib i agam bung' abumais ampru' da yangin mais maisan gubu' aruani mamida i muarutsan!”

⁴¹ Da rib muarutsa Petrus nanggan fisa gin igi iyu mpui ruruban. Da gubu' arigi da ampan ibi 3,000 yatang' ba da utup muarutsa Yisu.

Garam da Sagat Impa Wangun Bitsinta' Nidzun Angu

⁴² Da gubu' sib angu da rib muarutsan igi irim runggan santan i ringanta i aposel ruas nanggan fisa gin da atsung'a gin, da mpru'a wangun suda bitsinta' bida rain ruas, da mpru'a ruan branga bret da gada nam** da udagin.

⁴³ Da Anutu inang nam maran mangan ampi bingan iwa' iming' aposel ruas bangingga, da garam da sagat santan itsangan da irunt fafun gin da irat.

⁴⁴ Da rib santan muarutsa Yisu impa wangun bitsinta' nidzun angu. Da itsanga nanggan santan igi ibi rib muarutsan santan nanggan.

⁴⁵ Da ribaranga rants intapan da nam bunumpan fain impru' da iyu moni gin da irim da rib muarutsan fain sauda runggan i nam fain.

⁴⁶ Da ampan muarutsan igi gubu' sib angu da inang da impru' ruan iming' Ungar Mararam ntiang' gan wasa'. Da inang da ifa iba ru ungaran ntua' da impru' ruan branga bret da

** **2:42:** *branga bret da gada nam* — Garam gudzupu' ampi bingan maran ifur ibi ampan muarutsan mung' ugu inang da impru' ruan gada nam sib raiyi da imus gada pasa'. Ming'a nifun nan Grik da nan 'branga bret' ibuaafir sanab gada nam da gada pasa'. Watsanga ampap 46 nabinigi.

gada nam. Da ribarangan nugun itsia' tsira' bingan da wangun iming' bini angu da runggan.

⁴⁷ Gubu' sib angu da ribarangan itsarif Anutu. Da ampan fain inang da ini bina', "Ribigi da rib bini." Gubu' santan da Nifutsarif irim rib fain sib, ibinigi da utup muarutsan igi iwa' isu ampi bingan.

3

Petrus da Yowanis Itip Garam Fagan Agadan Mangan

¹ Gubu' mangan da Petrus irut Yowanis iyung iyab ifa Ungar Mararam. Da gubu' maran ibi 3 kilok nam nufan, da nigi gubu' maran ampan nangan da fada i udagin.

² Da rib fain ibuaring' garam manga rinan aping'a ruta fagan agadan ifa Ungar Mararam igi ntiang' gan muantsi gan mangan faring'a bida Muantsi Rinigira Bini gin. I gubu' santan da inang da itangin arangan i muantsi igi ringampa gan, da aranga mpai igi da inang da inu' da igampun runggan da rib atang'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa'.

³ Da garam fagan agadan igi itsanga Petrus ruta Yowanis nanga i atang'a fada Ungar Mararam igi ntiang' gan wasa', da arangan igampun runggan da rib iru' igi i moni.

⁴ Da bitsinta' Petrus da Yowanis intrung maran funub angu i arangan, da Petrus ini, "Wararab agai!"

⁵ Da garam igi intrung maran funub angu i rib iru' igi da ini gan ribarangan bung' arim moni da arangan.

⁶ Da bitsinta' Petrus ini, “Silva da gol bits ima' i dzi riman da agu! Da bitsinta' dzi bung' arim nam ming'a dzi gin ani da agu. I Yisus Kristus garam Nasaret ugu binganggan, da wauri' ayab da wayung.”

⁷ Da Petrus impung aranga bangin bini da irim aranga sib i muntida yaban. Da sung angu da aranga faga intap da faga umpi' ibabampaf,

⁸ da aranga yatup iyab da imunti da iyung i faganggan. Da arangan irut Petrus da Yowanis iyung yatang' ifa Ungar Mararam igi ntiang' gan wasa'. Da arangan iyung da yatup atup da itsarif Anutu.

⁹ Ampan santan igi itsanga aranga yung yungan da tsarifa Anutu.

¹⁰ Da ribarangan isru' gin ibi aranga garam aru nangan da mpada Muantsi Rinigira Bini igi ringampa gan da nu'a rib i nam ugu. Da ampan igi irunt fafun da maran ifur nan ampi bingan i nam wa'an da arangan igi.

Petrus Ifis i Nan Iming' Ungar Mararam

¹¹ Gubu' garam igi rung' ngifa Petrus da Yowanis ragun, da rib santan igi irunt ruta maran furan ampi bingan iba da ribarangan iming' mumai faring'a bida Solomon tsaparang' gan iming' Ungar Mararam igi ntiang' gan wasa'.

¹² Gubu' Petrus tsanganda rib santan igi mpru'a ruan, da ini da ribarangan ibiani,

“Garam Israil, ibianung' da agam irunt fafun i nam agam tsangandan ani? Da ibianung' da agam intrung maram funub angu i agai? Mabi agam maram mafur abi aga sang' riniurun ma aga atsung' i Anutu sanaban santan rururungan ida aga nang da garam ani yuri' da iyung, a? Ima' angu!

¹³ “Anutu aru Abraham da Isak da Yakop da agi tafang' rusang' fain pumu'an ugu irim bingan tsira' da garam guman Yisu. Nigi garam aru agam rima fada garam ipiap bangan ugu. Da gubu' Pilatus nida tanginda Arangan fadan, da agam irim barum da Yisu da agam ini ibi Pilatus anung' tanginda Aranga fadan u.

¹⁴ Aranga Garam Mararam da Rururungan, da bitsinta' agam irim barum da Arangan da irim udzung' i Pilatus i tanginda garam isa garam funub bia'an da agam.

¹⁵ Agam yis Garam maran ta'an wain funub, da bitsinta' Anutu itip ira' i Arangan sinung' nam mampan. Da aga runnga' itsangan ida aga ni wasi.

¹⁶ Aga muaruts Yisu, da garam aru agam tsangandan da sru'a gin ani iyu riniurun i Yisu binganggan angu iyab i nam muarutsan igi. Yisu runggan ira' i aga nangga' muarutsan, da nam muarutsan igi mpru'an da Yisu binganggan angu da inang garam arani iwa' bini inting ibi aru agam tsangandan igi.

¹⁷ “Da raing' ruas, dzi sru' gin ibi agam da garam gudzun rusam anung' isru' i Yisu igi

garam idzuwai da agam inang uwayant bida nigi i Arangan.

¹⁸ Da bitsinta' mung' ugu da Anutu ifis i nan iming' profet ruas nifun i Kristus, Garam Arangan rungga ragadan i tipa yuda i ampan gan ugu, bung' ayu tsakia. Da Anutu inang nanggan igi isu nidzun sib iyab i uwayant aru agam nangan ugu.

¹⁹ Ibinigi da waitam i ruam da Anutu, da watangin uwayant maisan santan rai, da Anutu bung' asiat agam nanggan maisan rai.

²⁰ Da gubu' agam nanga bida nigi da Nifutsarif bung' arim asap da riniurun fa' da agam ganunggam. Da bung' atangin Kristus, Garam Arangan ragadan i agam ugu, naba — nigi Yisu.

²¹ Da Yisu rubung' ampa gunungun nasang' gubu' Anutu tipa nam santan angu wa'a suda fa' nabi Aranga nida mung' ugu i profetan mararam ruas nifungan.

²² Mung' ugu da Moses ini ibiani, 'Nifutsarif Yawe agam Anutu gam bung' ara' i garam mangan naming' agam utupam, da bung' asu profet abi dzi rururungan. Da agam watsung' nan santan aranga nidan da agam.

²³ Garam santan buginda i ringanta i profet igi nanggan da anung' isang' i rung' suda utup Israil an u da Anutu bung' ais fufunub.'

²⁴ "Profet santan nida Anutu nanggan mung' ugu, ming'a profet Samuel da bada sang'a profet ruas ming'a bampam i Samuel gubu' gan, da santan igi ifis i nan i gubu' aru bawa'a sib ani.

²⁵ Agam profet ruas narun rusan, da agam rib uda nam Anutu ragada i rimam da gubu' Aranga udzuda nan mpru'an da agi tafang' rusang' ugu. Nan Arangan nidan da Abraham ugu ibiani, 'Ming'a u yangingam da Dzi bung' afinti garam intap utup utup santan.'

²⁶ Gubu' Anutu ra'a i gan garam guman Yisu, da Arangan itangin iru' ba da agi ampan Israil mung', i Arangan ini fintida agam i sanab parima i agam bits bits sinung' agam nanggam maisan."

4

Petrus da Yowanis Imunti Garam Gudzun Ruas Maranggan

¹ Gubu' Petrus da Yowanis rung' nida nan da ampan igi, da garam pumu'a Anutu wain igi fain irut garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam igi gudzunggan da garam Sadusi fain ibawa' da ribarangan.

² Ribarangan nugun irua' i nan Petrus da Yowanis fisa gin ibi Yisu itip imunti marata' sib sinung' nam mampan da garam mampan bung' atip amunti marata' nabinigi.

³ Ibinigi da ribarangan impung Petrus da Yowanis ifa i rarudan, da bitsinta' gubu' maran intsup sib, da itangin yatang' karabus da impai isang' pisa fada mai'.

⁴ Da bitsinta' rib ampi bingan ringanta i Petrus nanggan fisa gin sib ugu imuaruts Yisu, da rib

muarutsan igi mpru'a santan sib da iwa' ibi garam 5,000.

⁵ Da pisa mai' da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan irut garam gudzupu' i Nan Faidagin da garam gudzun ruas fain impru' ruan ibi utup tipa nan* iming' Yerusalem.

⁶ Da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' Anas impai igi impru' da Kaiafas da Yowanis da Aleksander da garam fain ming'a garam pumu'a Anutu wain gudzunggan igi utupan.

⁷ Da garam gudzun Yuda utupan nan tipan igi inang da Petrus da Yowanis imunti ribarangan maran. Da ribarangan igut i tuasarangan da ini, “Agam inang nam igi i manga binganggan da nampanggan?”

⁸ Da Petrus, fung'a i Marapayam Mararam, ini da ribarangan, “Agam garam tsira' tsira' suda gudzun i ampan Yuda santan,

⁹ aruani da aga munti agam maram, da agam mani raruda agai i nam bini aga nanga yaba i garam fagan agadan da sanab aranga wa'a bini gin aga, ma?

¹⁰ Bida nigi da agam da ampan Israil santan nasru' gin nabiani: arangan fagan iwa' bini da isang' i muntida bini i agam maranggam da aruani i Yisu Kristus, garam Nasaret, binganggan. Nigi garam aru agam ruguda

* **4:5:** *utup tipa nan* — Utup tipa nan igi da ifaring' ibi Sanhidrin gin. Da nigi sang' ibi nan 'utup nan tipan' ming'a ampap 7 da 15.

4:5: Mat 26:59; Mrk 14:55; 15:1,43; Luk 22:66; 23:50; Ywn 11:47; Apo 4:15; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20

Arangan yaba gai mpara i ruan ugu, da bitsinta' Anutu ira' i Arangan sinung' nam mampan.

¹¹ Da Arangan isu

‘tauf aru agam garam tipa ungar tapuda rai ugu, da bitsinta' itip isu taut bini iyus taut santan i antung'a ungar yaba gin.’

¹² “Da garam manga wasang' i uda agi sinung' nam maisan u; ima', Yisu angu. I Anutu anung' irim bingan mangan da garam intap da intap i rima agi sib u; iraga Arangan runta' angu.”

¹³ Da garam Yuda gudzun rusan igi itsanga Petrus da Yowanis anung' irat i ribarangan u, da isru' gin ibi rib iru' igi anung' yatang' Anutu ungaran papiar mangan u. Ibinigi da irunt fafun i Petrus da Yowanis i nan ribarangan nidan igi. Da ribarangan isru' gin ibi rib iru' igi irut Yisu iyung udzuf fain.

¹⁴ Da ribaranga tsanga garam aru fagan agadan da wa'a bini ugu imunti impru' da ribarangan. Ibinigi da nan ima' i ribarangan tipa nidan.

¹⁵ Da garam gudzun ruas igi ini da ribarangan i wa'a fada sinung' utup nan tipan mumai gan mpru'a ruan gin igi. Da ribarangan impru' ruan da ini nan da irants sanampun i nam idzuwai igi ribarangan bung' anang.

¹⁶ Da ini, “Agi bung' anang' nabianung' i garam iru' aga? Rib santan mpada Yerusalem

4:11: Mnt 118:22; Ais 28:16; Mat 21:42; Mrk 12:10; Luk 20:17; Efe 2:20; 1Pe 2:6-7; Dzb 38:6; Ais 19:13; Dzt 51:26; Tsk 10:4 **4:15:** Mat 26:59; Mrk 14:55; 15:1,43; Luk 22:66; 23:50; Ywn 11:47; Apo 4:5; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20

ani isru' i nam maran mangan rib iru' igi nanga yaba i garam igi. Ibinigi da agi anung' isang' i nida bida ribarangan anung' inang nam igi u.

17 Da bitsinta' agi natsungin nan igi i anung' utusa i ruan da rib santan u. Ibinigi da agi nani nan babampafan da garam iru' igi nabiani, 'Anung' rung' nida nan da rib fain i bingan arigi u.' ”

18 Da ribarangan itip inu' Petrus da Yowanis i tipa atang'a ba ungar wasa' igi. Da ini da ribarangan i anung' rung' fisa i nan ma utusa i garam i Yisu binganggan u.

19 Da Petrus da Yowanis itip ini ribarangan nanggan munga' ibiani, “Agam maram ifur i sanab idzuwai irururung i Anutu maranggan? Aga atang'a warang' i agam, ma aga atang'a warang' i Anutu? Agam runggam wararu!

20 Da bitsinta', ming'a agai da aga wasang' tirida nan ani rai u. Ima'. Aga rubung' ani da ampan i nam aga runggang' tsangandan da ringanta gin igi.”

21 Da rib Yuda garam gudzun rusan iradzung' iru' arangan da itiri ribarangan rai da ifan. I ampan santan igi irim bingan tsira' da Anutu i nam maran mangan wa'an igi. Ibinigi da garam gudzun ruas igi anung' iwa' da sanab manga rururungan i rima tsakia ma barabin rutin.

22 I garam fagan agadan igi udzufan iyus 40 sib da nam maran mangan iwa' da arangan da inang arangan iwa' bini.

Ampam Muarutsan Iyugin i Nifutsarif Rima Riniurun

23 Gubu' rib Yuda gudzun rusan tanginda Petrus da Yowanis wa'a fadan, da rib iru' igi itip ifan da riban muarutsan igi. Da ini nan idzuwai garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzun fain igi nidan.

24 Gubu' rib muarutsan igi ringanta i nan igi sib, da ribarangan irim wangun isu bitsinta' da iyugin da Anutu ibiani, “Nifutsarif suda wain i nam santan, U tip gunungun da intap da uruts, impru' da nam santan ming'a wasa' gin.

25 Mung' ugu da Agu Marapayamam Mararam irim nan iwa' U garam gumam Tafit, aga tafanggang', nifunggan ibiani, 'Ibubianung' ida garam utup fain aga nugun irua'?

Da ibubianung' ida ampan intap ani yudzu nan umpur uta' angu i wayada Anutu?

26 King ruas intap da intap imunti impru' i isa nam, da garam gudzun ruas impru' ruan i rasuda Nifutsarif Yawe mpru'an da gan garaman ragadan.'

27 “Da nan ugu ibasu nidzun, i Herot Antipas da Pontius Pilatus impru' ruan iming' gamp tsira' Yerusalem ani da irut garam utup fain da rib Israil da yudzu nan umpur i rasuda U garam gumam mararam Yisu, aru U ragadan ugu.

28 Da nam idzuwai ribigi nangan da inang yatsung' Agu nampanggam da maram furan gam aru U nida mung' ugu i wa'a bida nigi.

29 Nifutsarif, U maram wafur rib Yuda gudzun rusan nanggan radzung'a agai i nanga aga

ratan. Da warim U garam gumam agai ani sib i anung' ratan u. Da warim riniurun i aga fisa i Agu sising' bini gam igi wasi da ampan.

³⁰ Ming'a U garam gumam mararam Yisu binganggan, da watatu banginggam ruta gam nampanggam i nanga rib rinin ging'an dauman da nanga nam maran mangan i santing'a U nampanggam.”

³¹ Da ampan muarutsan igi yugin sib, da mumai aru ribarangan mpru'a ruan gin igi yudza i ruan. Da Marapayam Mararam ifung' isisung' ribarangan. Da ribarangan ifis i Anutu nanggan igi dzidziwandan da ampan ruta nam ratan ma'an.

Rib Muarutsan Irim Ruan Sib

³² Da rib muarutsan santan angu impru' wangun da uwayant isu bitsinta'. Da mangan anung' itsanga nanggan ibi arangan runta' nanggan angu u. Ima'. Ribarangan bits bits inang da irim nanggan i rima rain rusan muarutsan igi sib, da nanggan igi iwa' ibi rib santan nanggan.

³³ Da aposel ruas igi ifung' i riniurun tsira' da inang da ini Nifutsarif Yisu nanggan tipa muntida marata' wasi. Da Anutu iyats maraampi gan tsira' bingan iyab ragun i rib muarutsan santan.

³⁴ Ibinigi da ribarangan gan mangan anung' isau runggan i nam mangan u. I wain, gubu' fain da rib suda wain i ungar ma intap irants i suba moni gin da iyu moni igi ifan

³⁵ da irim da aposel ruas, da aposel ruas irim da rib sauda runggan i nam fain.

³⁶ Da garam muarutsan mangan binganggan Yosef. Arangan garam utup Liwai da iba iming' intap manga ming'a uruts wasa' binganggan Saiprus. Da Yisu aposel rusan irim i binganggan mangan Barnabas, i bingan igi wainggan ibi 'garam rima wangun nufan da riniurun da ampan'.

³⁷ Da arangan irants intapan munga' i suba moni gin da iyu moni igi iba da irim da aposel ruas.

5

Ananaias da Safaira Nanggan

¹ Garam mangan binganggan Ananaias irut fininggan Safaira irants intapan mangan i suba moni gin.

² Da arangan igif moni igi munga' ragun da iyu munga' angu ifan da irim da aposel ruas, da arangan ini ibi moni igi gudzun gan arangan igi. Da fininggan Safaira isru' i nam santan gabungan nangan igi.

³ Da Petrus ini biani, "Ananaias, ibubianung' da Sadang ifung' i agu wangunggam, da u ni nan umpur da Marapayam Mararam? Agu sub gam intapam i moni, da bitsinta' u rung' igif moni igi marafain ragun.

⁴ Da intap igi da isu u gam. U maram fura i rantsan ma ming'a bida niggi da bung' atsung' u maranggam furan. Da gubu' u suba moni gin sib da moni igi isu u nanggam, da u sang' i nanga sang'a u maranggam furan. Da ibubianung' da u yu uwayant maisan bida niggi i u wangunggam?

U anung' ini nan umpur da agai angu, da bitsinta' Anutu impru' ibinigi!"

⁵ Da gubu' Ananaias ringanta i nan igi, da arangan irua' iru' da imamp. Rib santan aru ringanta i nam wa'an igi irat nidzun angu.

⁶ Da mama' rinifa' fain yatang' ba ungar igi wasa' gan da ipat' Ananaias riniuriatsan igi i bru' da iyu iwa' ifa mana' da idzufung'.

⁷ Gubu' maran ibi 3 awa ifa sib da Ananaias fininggan yatang' iba ungar igi. Da arangan anung' isru' i nam idzuwai igi iwa' da aranga gabunggan u.

⁸ Petrus igut i sagat igi, "Agam intapam aga ugu moni gan aranga arani?"

Da sagat ini, "Hai, aranga arigi."

⁹ Da Petrus ini, "Ibubianung' da agam iru' igi yudzu nan i intsa'a Nifutsarif Marapayaman Mararam? Waringant i tringantring aga! Garam dzufung'a u gabunggam iyung iba muantsi, da ribarangan bung' abuaring' agu nafan nabinigi."

¹⁰ Sung angu da sagat igi irua' iru' Petrus fagan da imamp. Gubu' mama' rinifa' igi atang'a ba ungar igi da itsanga sagat igi mampa sib, da ibuaring' arangan iwa' ifan da idzufung' isarimp da gan gabunggan.

¹¹ Da nam ratan tsira' angu yu ampan muarutsan santan impru' da rib santan ringanta i nan igi.

Aposel Ruas Inang Nam Maran Mangan Ampi Bingan

¹² Da aposel ruas igi nang nam maran mangan ampi bingan da isanting' Nifutsarif nampanggan

wasa' i ampan igi. Da ampan muarutsan igi mai' mai' da impru' ruan iming' mumai faring'a bida Solomon tsaparang' gan iming' Ungar Mararam igi ntiang' gan wasa'.

¹³ Da rib mamida i muarutsan itsarif rib muarutsan igi ibi garam bini bini, da bitsinta' irat i ruta ribarangan mpru'a ruan.

¹⁴ Da bitsinta' rib fa' fa' ampi bingan, garam da sagat, imuaruts Nifutsarif da inang rib muarutsan gudzunggan iying' isu ampi bingan.

¹⁵ Gubu' ampan tsanganda nam maran mangan aposel ruas nangan igi, da iyu garam ging'a rinin iwa' sanampun da isintung' i tsitsu' da rabi', i wain, ribarangan imuaruts ibi gubu' Petrus yunga fadan da bung' arim bangin ragun i ribarangan, ma bida ma'an, da maratsinutsan angu bung' aming' ragun gin da ribarangan rininggan ging'an bung' adaum.

¹⁶ Da ampi tsira' bingan inang da iba iming' gamp gamp ming'a uts uts da Yerusalem da iyu garam ging'a rinin da fain marapayam maisan wayadan iba, da santan angu rininggan ging'an iwa' bini.

Aposel Ruas Iwa' da Barabin

¹⁷ Da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' ruta gan garam gudzunggan fain aru bada ming'a utup Sadusi ugu wangun imais nidzun i aposel ruas igi.

¹⁸ Da impung aposel ruas da itangin yatang' karabus.

19 Da bitsinta' Nifutsarif angira gan iba da idziang, da itus muantsi karabus, da iyu ribarangan iwa' da ini da ribarangan,

20 “Wafamunti naming' Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da wani nan santan igi da ampan i nam mpada maran ta'an ntingan.”

21 Da aposel ruas iringant i nan angira nidan igi sib, da gubu' pisan da yatang' ifa Ungar Mararam ntiang' gan wasa' igi, da ifis i nan da ampan.

Gubu' garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' ruta gan garam gudzun rusan igi bawa'a ming'a mumai tipa nan gin, da inu' garam Israil gudzun gudzunggan santan impru' ruan ibi utup tipa nan, faring'a bida Sanhidrin gin. Da itangin garam singaari fain ifa karabus i uda aposel ruas igi badan.

22 Da bitsinta' gubu' garam singaari igi fawa'a ungar karabus, da isau aposel ruas ugu wasi. Da ribarangan itip iba da ini da rib gudzun gudzun santan igi ibiani,

23 “Aga tsanga ibi garam itsungin ungar karabus igi muantsi gan sib, da garam singaari imunti tayang' muantsi igi, da bitsinta' gubu' aga tusa muantsi, da aga tsanga ibi manga ruwampa mumang wasa' aga u.”

24 Da gubu' garam singaari mpada tayang' i Ungar Mararam igi garam gudzunggan da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan igi ringanta i nan igi, da ribarangan iyu uwayant

iyus da maran ifur nam ampi bingan i nam idzuwai bung' awa' bampam i nam wa'an igi.

²⁵ Da garam mangan ibawa' da ini ibiani, “Waringantin! Garam agam tangindan i karabus ugu, arani da rung' imunti Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da rung' ifis i nan da ampan!”

²⁶ Da garam singaari ruas irut gan garam gudzunggan ifan da iyu aposel ruas iba, da bitsinta' anung' inang nam mangan i wayada ribarangan u, i wain, ribarangan irat i ampan bung' atapu ribarangan i tauf.

²⁷ Da iyu aposel ruas igi iba munti utup tipa nan igi maranggan, da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' ini da ribarangan ibiani,

²⁸ “Aga ni nan radzung'an da agam sib mung' ugu i anung' rung' fisa i garam igi binganggan u. Da bitsinta' agam ifis i nan igi iming' gamp tsira' Yerusalem ani santan, da agam inang i rima garam igi barabin gan mampan igi yaba i agai.”

²⁹ Da bitsinta' Petrus da aposel ruas fain igi ini arangan nifunggan munga' ibiani, “Aga bung' atang' warang' i Anutu runta' angu nanggan da anung' garam intap ani nanggan u.

³⁰ Agam runggam yis Yisu iyab gai mpara i ruan da Aranga mamp, da bitsinta' agi rumpung' rusang' Anutu gan ira' i Arangan sinung' nam mampan.

³¹ Da Anutu itsarif Arangan i mpada i gan bangi bini gan, ming'a mumai uda bingan tsira' gin, ibi Garam Suda Wain i nam santan da Garam Rima Ampan Sib. Aranga nang ibinigi i

ampan Israil itama i ruan da Aranga siata i nanggan maisan rai.

³² Aga tsanga nam igi i mara nidzunggang' da aga ni wasi. Da Marapayam Mararam, aru Anutu riman da rib atang'a warang' i Arangan, ini nan wasi i nam igi impru' ibinigi."

³³ Gubu' ribarangan ringanta i nan igi, da iyu nugu sasus da ini isa aposel ruas igi funub.

³⁴ Da bitsinta' garam Farisai manga binganggan Gamaliel imunti iyab iming' utup tipa nan igi. Arangan garam gudzupu' utusa rib i Nan Faidagin, da ampan santan inang da itsarif arangan. Arangan ini da garam singaari iyu aposel ruas igi iwa' ifa sinung' ungar igi da imunti mana' uts pas angu raiyi.

³⁵ Ida arangan ini da garam gudzun ruas fain igi, "Ampan Israil, agam watip i nan agam antung'an i nanga i garam aga!

³⁶ Udzuf fain ifa sib da garam mangan binganggan Teudas yuri' da inang runggan ibi garam tsira'. Da garam bida 400 yatsung' i arangan, da bitsinta' gabman yis arangan funub, da gan garaman atsung'a gin idzarang fagan wasi i ruan. Da ribarangan nanggan yungan igi nidzunggan ima'.

³⁷ Bampam i arangan, da wa'a gubu' aru gabman uda rib sib angu binganggan ugu, da Yudas, garam Galili, yuri' da iyu garam fain i atsung'a i arangan ruta gabman isa ruan. Da bitsinta' gabman yis arangan funub, ibinigi da riban atsung'a i arangan igi idzarang ifa bits bits i ruan.

³⁸ Ibinigi da dzi ni agam pa'a runggam sinung' ribigi. Da watangin ribarangan da ribarangan runggan nafan. I bida gum ribarangan antung'a i nangan igi wa'a i garam gar uwayantan angu, da bung' arua' da nantsup.

³⁹ Da bitsinta' bida bada ming'a Anutu gin, da agam anung' isang' i muntida sib i ribarangan u. I bida nigi da agam bung' arut Anutu nais ruam!"

Da ribarangan yis yaring i nan igi.

⁴⁰ Da itip inu' aposel ruas igi itip yatang' ba. Da ini da garam fain iripi ribarangan da ini da ribarangan i anung' rung' fisa i Yisu binganggan u. Da itangin ribarangan ifan.

⁴¹ Da aposel ruas itangin utup tipa nan igi rai da ifa ruta nugun nufan, i wain, Anutu itsanga ribarangan isang' nidzun i uda mia' i Yisu binganggan.

⁴² Da mai' mai' santan da ribarangan inang da ifa Ungar Mararam da ungar bits bits ibinigi. Da ribarangan anung' itangin gum igi rai u; ribarangan rung' yutus garam da ifis i sising' bini ibi Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan.

6

Itaga Garam 7 i Rima Aposel Ruas Sib

¹ Ming'a gubu' arigi da garam Yuda atsung'a i Yisu gudzunggan iying' isu ampi bingan. Da garam Yuda ming'a intap fain badan da nida nifu nan Grik ugu ini nan pusupusan da garam Yuda mpada gamp wain Israil da nida nifu nan

Hibru,* i wain ibi rib faba nam gadan da sagat yaruf mai' mai' anung' irim nam da sagat yaruf tuasaru nida nifu nan Grik ugu u.

² Da aposel ruas 12 igi nu' Yisu riban atsung'a gin santan igi da iwa' impru' da ini, “Anung' sanab rururungan i aga tanginda ga' gumang' fisa i Anutu nanggan da faba nam gadan da ampan u.

³ Ibinigi da, raing' ruas, wataga garam 7 ming'a wasa' i agam ruta bingan bini da fung'a i Marapayam Mararam da mararuru. Da aga bung' arim ribarangan i mung'a i gum ani.

⁴ Da bitsinta' aga bung' arim runggang' santan i udagin da fisa i Anutu nanggan.”

⁵ Da uwayant igi irim nugu nufan da rib santan, da itaga Stiven, arangan ifung' i Marapayam Mararam da nanggan muarutsan ibabampaf. Da itaga Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas da Nikolas. Nikolas igi da garam Antiok, da aranga anung' garam Yuda igi u; da bitsinta' arangan yatsung i rib Yuda igi sanaban pumu'a Anutu.

⁶ Da ampan iyu garam 7 igi iwa' ba aposel ruas maran. Da aposel ruas irim bangin ragun gin da iyugin i ribarangan da itaga ribarangan i nanga gum igi.

⁷ Da Anutu nanggan iwa' ifan da isu tsira'. Da rib muarutsan fa' fa' ming'a Yerusalem igi iying' isu ampi bingan, da garam pumu'a Anutu wain

* **6:1:** *nifu nan Hibru* — ma nifu nan Arameik: Gubu' arigi da nifu nan Arameik isu garam Yuda nifu nan gan. Ibinigi da garam fain irim bingan Hibru gin.

ruas igi ampi bingan yatang' warang' i Anutu nanggan da imuaruts Yisu.

Rib Yuda Impung Stiven

⁸ Stiven ifung' i Anutu maraampi gan da nampanggan, da arangan inang nam maran mangan tsira' tsira' ampi bingan, da isanting' Anutu nampanggan wasa' i ampan igi.

⁹ Da bitsinta' garam Yuda fain yuri' da irut Stiven ini nan mara dampan i ruan. Da rib fain igi iba iming' gamp Sairini da Aleksandria da inang da impru' ruan iming' utup Yuda ungaran mpru'a ruan gin faring'a bida Mama' Gum Uta' Wa'a Sinung' Garam Gudzunggan. Da fain iba iming' provins Silisia da Esia.

¹⁰ Da bitsinta' ribarangan gan mangan anung' isang' i muntida mung' i mararuru da nan Marapayam nida wa'a Stiven nifunggan u.

¹¹ Ibinigi da ribarangan yuntap i garam fain i nida nan umpur bida ani, “Aga ringant i Stiven ini nan asub i Moses da Anutu.”

¹² I uwayant bida nigi da ribarangan ira' i ampan da garam gudzun ruas da garam gudzupu' i nan faidagin wangun ibinigi. Da ribarangan ifa mpung Stiven da iyu ifan da garam Yuda gudzun rusan utupan nan tipan faring'a bida Sanhidrin gin.

¹³ Da iyu rib fain i nida nan umpur wasi yaba i arangan bida ani, “Gubu' santan da garam arigi nang da ini nan asub i Anutu Ungaran Mararam ani impru' da nan faidagin Anutu rima da Moses ugu.

¹⁴ Da aga ringantin i arangan ini ibi Yisu, garam Nasaret ugu, bung' awaya Ungar Mararam ani da bung' asiat agi tafang' rusang' sanaban Moses rima rutin da ru'a ba da agi ugu da nani da agi i atsung'a sanab fa'."

¹⁵ Da rib santan mpada wasa' i utup nan tipan igi intrung maran babampaf i Stiven da itsanga arangan maran ibi angira maran.

7

Stiven Ifis i Nan da Rib Yuda Gudzun Rusan

¹ Da garam pumu'a Anutu wain gudzun tsira' igut i Stiven, "Nan ribani nidan ani nan nidzun?"

² Da Stiven ini ibiani, "Raing' da ramang' ruas, waringant i dzi! Agi Anutu gang' ruta nampang wain iwa' da agi tafanggang' Abraham, gubu' arangan rung' mpada ming'a intap Mesopotemia. Da nam igi iwa' da arangan mung' raiyi da arangan itangin nigi rai da ifa mpa gamp Haran.

³ Anutu ini da Abraham, 'Watangin gam intapam da utupam rai, da wauri' wafa intap dzi nida santing'a agu gin.'

⁴ "Ibinigi da Abraham itangin intap Kaldia rai da ifa mpai iming' Haran isang' arangan ramanggan mampa sib, da Anutu itangin arangan iba intap aru agam mpada gin da aruani.

⁵ Da wa'a gubu' arigi da Anutu anung' irim intap ani mangan da Abraham u, ma intap ani munga' gan isi' pas da arangan u. Da bitsinta'

Anutu itaga ibi bampan aga da bung' arim intap ani da Abraham da yangin rusan. Da gubu' arigi da Abraham anung' iwaring' irim narun u.

⁶ “Da Anutu ini da Abraham ibiani, ‘Agu yangin rusam bung' ampa nabi garam marawampua naming' garam gamp mangan intapan. Da garam intap wain igi bung' anang ribarangan nasu mama' gum uta' angu da nanang i nanggan mpadan namais nasang' udzuf 400.

⁷ Da bitsinta' dzi bung' arim barabin tsira' munga' da utup tuasaru nanga ribarangan suda mama' gum uta' angu igi. Da bampan i nigi da u yangin rusam bung' awa' ba sinung' intap igi da napumu' dzi naming' mumai ani.’

⁸ Da Anutu irim nan da Abraham i safa rinin i suda ampap i nan utusa i ruan ming'a wasa' i Arangan da Abraham. Ibinigi da gubu' Abraham rima narunggan Isak da wa'a gubu' 8, da arangan isaf narunggan rinin. Da Isak ibinigi irim narunggan Yakop da isaf i rinin. Da Yakop irim narunggan marub 12, agi tafang' rusang' tsira' tsira' mung'a i utup 12 ugu, da isaf i rinin.

⁹ “Da agi tafang' rusang' igi wangun imais nidzun i rainggan Yosef, da iyu nam ntsuman i arangan da irim arangan ifa rib fain banginggan i suda mama' gum uta', da ribigi iyu arangan ifa intap Idzip. Da bitsinta' Anutu irut arangan

¹⁰ da irim arangan sib i barabin gan santan. Da irim mararuru rutin da inang Farau, king Idzipan, imuaruts arangan. Ibinigi da Farau

itaga Yosef i suda gudzun da mung'a i rib santan Idzip ntingan da king ungaran da nanggan santan.

¹¹ “Da gubu' mangits tsira' iwa' da ampan Idzip da Kanan da nigi su barabin tsira' bingan, da agi tafang' rusang' nam gadan ima' i ribarangan.

¹² Da Yakop iringantin ibi nam gadan rung' iming' Idzip, da iwat agi tafang' rusang' ifan. Nigi su miamun bingan i ribarangan fada i uda nam gadan ming'a Idzip.

¹³ “Da gubu' nam gadan ntsupan da ribarangan itip ifan, da Yosef idzuwar i runggan da rain rusan igi, da king Farau isru' i Yosef rain rusan igi.

¹⁴ Da Yosef irim nan i ramanggan Yakop i ruta gan utupan santan bada Idzip. Da ming'a gubu' arigi da Yakop utupan isang' 75.

¹⁵ “Ibinigi da Yakop irut gan utupan santan iru' ifa Idzip. Da Yakop da agi tafang' rusang' igi impai igi isang' ribarangan mampan.

¹⁶ Da yangin rusan iyu ribarangan riniuriatsan itip ifa gamp Sekem da irim yatang' tauf bampun aru Abraham rima moni silva gin da Hamor narun rusan gin ugu ming'a gamp Sekem.

¹⁷ “Da Anutu gubu' gan nanga nam Arangan tagadan da Abraham ugu wa'a suda nidzun ibasu uts, da agi garamang' ming'a intap Idzip gudzunggan iying' isu ampi bingan.

7:10: Mia 41:37-41

7:11: Mia 41:54,57

7:12: Mia 42:1-5

7:13: Mia 45:1-3,16

7:14: Mia 45:9-10,17-18; 46:27

7:15:

Mia 46:1-7

7:16: Mia 23:3-16; 33:19; 50:7-13; Yos 24:32

18 Da king fa' mangan ibamung' i Idzip da arangan anung' isru' i Yosef u.

19 Da arangan yiyu' agi tafang' rusang' da inang ribarangan nanggan mpadan imais. Da gubu' rinang' ruas aping'a mama' narun fa', da king ini da itangin ribarangan iwa' ifa nam mana' i ribarangan mampan.

20 “Da ming'a gubu' arigi da Moses rinanggan yaping' arangan. Da arangan mama' mara rifirif bini angu iming' Anutu maranggan. Ramanggan da rinanggan impa tayang' arangan ukam iru' da bits i gan ungaran.

21 Raiyi da ribarangan itangin arangan iwa' mana'. Da Farau narungan finam iwa' rutin da impa tayang' gin ibi i narungan rururungan.

22 Da rib Idzip yutus Moses i uwayant da mararuru santan Idzipan igi. Da arangan iwa' bini i nan nidan da gum nangan.

23 “Gubu' Moses udzufan wa'a 40 sib, da arangan maran ifur i fadan da tsanganda gan riban Israil.

24 Da Moses itsanga garam Idzip mangan nanga maisan i aranga riban igi gan mangan. Ibinigi da Moses irim garam igi sib da yis garam Idzip igi funub i munga' gan.

25 Da Moses maran ifur i arangan ampinggan Israil igi bung' asru' i nam igi nabi Anutu itangin arangan iba i rima ribarangan sib sinung' rib Idzip bangingga, da bitsinta' ribarangan anung' isru' gin u.

26 “Da pisa fada mai' da arangan itip ifan i tsanganda ribarangan da arangan itsangan rib Israil igi iru' isa ruan. Da arangan intsa' i nanga ribarangan mpru'a wangun suda bitsinta' da ini rutin, ‘Agam waringant i dzi, agam iru' igi da agam rib utup Israil. Da anung' isa ruam u!’

27 “Da bitsinta' garam nanga asub igi ibibi bangin i Moses iwa' ifan da igut i arangan ibiani, ‘Manga ni agu mung'a i agai da raruda agai?

28 Da u maram ifur i isa dzi funub bida u isa garam Idzip arugu funub da mai' ugu, a?’

29 Gubu' Moses ringanta i nan garam igi nidan igi, da arangan irunt an arun, da ifa intap Midian da impai igi ibi garam marawampua. Da arangan iyu fininggan da irim narun rusan marub marub iru'.

30 “Da udzuf 40 ifa sib, da angira iwa' da arangan iming' dzaf bururung'an i gai isi' mangan ming'a nam mana' dadauntan uts angu da Mamai Sainai.

31 Da Moses irunt fafun tsira' bingan i nam idzuwai arangan tsangandan igi, i wain dzaf anung' iga gai igi sib u. Da arangan ifa uts da gai isi' igi i tipa raraba bini. Da arangan iringant i Nifutsarif nida nan da arangan bida ani,

32 ‘Dzi agu tafam rusam Anutu gan. Dzi Abraham da Isak da Yakop Anutu gan.’ Da Moses iratarat tsira' bingan, da irat i rung' tsanganda gai dzaf bururung'a gin igi.

33 “Da Nifutsarif ini da Moses, ‘Wagru' gam faga gangkang gam ming'a u fagam igi, i wain

mumai u muntida gin ani da isu intap mararam.

³⁴ Nan nidzun bingan, dzi tsanga uwayant maisan rib Idzip nanga i dzi ampangga'. Da dzi ampangga' irang da tsakia da dzi ringant i ribarangan da dzi ru' ba i rima ribarangan sib. Ibinigi da wauri!! Dzi bung' awat agu natip afa Idzip.'

³⁵ “Gubu' Moses mpada Idzip mung' ugu da rib Israil irim barun rutin da ini da arangan, ‘Manga ni agu mung'a i agai da raruda agai?’ Da bitsinta' Anutu runggaan iwat Moses arigi ifa i mung'a i ribarangan da rima ribarangan sib sinung' rib Idzip banginggaan. Da Anutu irim riniurun da arangan iming' angira aru wa'an da arangan ming'a gai isi' mung' ugu banginggaan.

³⁶ Da Moses arigi iyu rib Israil iwa' sinung' intap Idzip da inang nam maran mangan ampi bingan i santing'a Anutu nampanggan da gubu' rung' mpada intap Idzip, da ming'a Uruts Bi', da ming'a nam mana' dadauntan ifa isang' udzuf 40.

³⁷ Da Moses arigi runggaan ini da ampan Israil ibiani, ‘Anutu bung' ara' i garam mangan naming' wasa' i agam utupam i suda agam profetam sang'a dzi.’

³⁸ Moses arigi irut agi ampanggang' impru' ruan iming' nam mana' dadauntan. Da angira ini nan da arangan iming' Mamai Sainai wagung', da arangan itip ini da agi tafang' rusang'. Arangan iyu nan rima maran ta'an igi i rima ru'a ba da agi.

39 “Da bitsinta' agi tafang' rusang' ibugin i ringanta i Moses nanggan. Irim barun da arangan, da wangungan ini tipa fada Idzip.

40 Da ribarangan ini da Aron ibiani, ‘Agi anung' isru' gin i nam idzuwai igi buwa' da Moses, garam aru yuda agi sinung' Idzip badan ugu. Ibinigi da watip anutu mugus maraganungan fain da agai i mung'a i sanab i agai.’

41 Ibinigi da ribarangan itip makau narun maraganun, da itsara nam rutin da inang nam nugun tsia'an tsira' bingan i nam ribarangan rungan tipa i banginggan igi.

42 Da bitsinta' Anutu irim barun da ribarangan da itus maran i ribarangan pumu'a gubu' da ukam da ngantam ming'a gunungun, ibi nan akaran ming'a profet ruas papiaran nidan:

‘Agam ampan Israil, gubu' agam mpada nam
mana' dadauntan udzuf 40 ugu
da agam tsarada apu,
mani agam matsara apu igi i rima dangki da dzi,
ma?
Ima' angu!

43 Agam iyu gam anutu gam umpur Molek
ungaran mararam tipa i apu rini gangan
ifan
impru' da anutu gam umpur Refan
maraganun gan bida ngantam.
Agam itip mugus maraganun igi ibi agam anutu
gam
i agam idza'a faga gudzun rutin.

Ibinigi da dzi bung' asiat agam rai i agam
intapam
da nawat agam rai nafampa intap Babilon
marafain gan.'

⁴⁴ "Gubu' agi tafang' rusang' mpada nam
mana' dadauntan, da ribarangan iyu Anutu
Ungaran Mararam tipa i apu rini gangan. Da
nigi santing' ibi Anutu irut ribarangan impai, da
Arangan nanggan utusa i ruan gin iming' wasa'
gin. Da ampan igi itip Ungar Mararam igi isang'
ampap Anutu santing'a Moses gin ugu.

⁴⁵ "Raiyi da agi tafang' rusang' igi narun rusan
iyu Ungar Mararam igi da irut Yosua iyu iba
garam fain intapan ani. Da Anutu isiat rib utup
fain igi rai sinung' agi tafang' rusang'
maranggan. Da ribarangan irim Ungar Mararam
tipa i apu rini gangan igi iru' intap ani isang'
King Tafit gubu' gan.

⁴⁶ Da Anutu isu maraampi da Tafit, da Tafit
igut i Anutu, 'Isang' i dzi rima Ungar bini
mangan i Agu, aga tafangga' Yakop Anutu gan,
mpada wasa' i gam ampanggam?'

⁴⁷ Da bitsinta' Tafit narunggan Solomon irim
Anutu ungaran igi.

⁴⁸ "Da bitsinta' Anutu Mpada Wangung'
anung' impa ungar garam gar rima i
banginggan igi u. Ibi Anutu profetan nidan ugu:

⁴⁹ 'Nifutsarif ini ibiani, "Gunungun isu Dzi bintip
king gang' mpada gin.
Da intap isu Dzi mumang gang' rima fagang'
yaba gin.

Ibinigi da agam bung' atip ungar nabianung' i
Dzi mpada gin?

Ma Dzi mumai ga' mpada asap in bung'
aming' anung'?

⁵⁰ Dzi runggang' banginggang' itip nam santan
igi.”””

⁵¹ Da Stiven itip ini, “Agam garam usuda
gudzun i buginda i ringanta i Anutu! Agam
ringanggam da wangunggam itsungin ruan ibi
garam mara-utu! Gubu' sib angu da agam irim
ipiap i Marapayam Mararam guman isang' ibi
agam tafam rusam tida nangan ugu.

⁵² Agam tafam rusam inang asub i Anutu
profetan sib angu! Da yis profet ruas aru nida
nan wasi mung' ugu bida Anutu Garaman
Atsung'a Sanab Rururungan bung' aba. Da
aruani da Arangan iba sib, da agam irim
Arangan ifa garam ipiap banginnan da agam
isu rib isa Arangan funub.

⁵³ Agam iyu Anutu nanggan faidagin aru
angira ruas rimam da agi tafang' rusang' ugu, da
bitsinta' agam anung' yatsung' gin u.”

Ampam Yuda Itapu Stiven Funub i Tauf

⁵⁴ Da utup nan tipan faring'a Sanhidrin gin igi
iringant i Stiven nanggan nidan igi, da nugun
itsakia da igara nifun.

⁵⁵ Da bitsinta' Stiven ifung' i Marapayam
Mararam, da arangan irarab iyab gunungun da
itsanga Anutu puatsadan gan tsira', da Yisu
muntida Anutu banginnan bini.

⁵⁶ Da arangan ini da ribarangan, “Agam watsangan, dzi tsanga gunungun tusa ruan da Garam Narunggan muntida ming'a Anutu banginggan bini!”

⁵⁷ Da gubu' utup nan tipan igi ringanta i nan igi, da ribarangan irim bangin sib i ringan da iyai' nifun tsira'. Da ribarangan santan inting ruan runta fadan da Stiven.

⁵⁸ Da impung arangan da iyu iwa' ifa mana' sinung' gamp tsira' igi. Da rib dzura nan i arangan ugu igru' gan ngarukui gan gunti' da irim iru' garam rini fa' mangan binganggan Sol* fagan. Da ribarangan iyu tauf da itapu Stiven gin.

⁵⁹ Da gubu' rung' tapuda Stiven, da arangan iyugin ibiani, “Nifutsarif Yisu, wayu dzi ganunggang’.”

⁶⁰ Da arangan yidza' faga gudzun iru' da inu' nifun tsira' bingan ibiani, “Nifutsarif, anung' rima nam maisan ani munga' gan da ribarangan u!” Gubu' arangan nida nan igi sib da arangan imamp.

8

¹ Gubu' Sol tsanganda garam gudzun gudzun igi isa Stiven funub, da aranga maran ifur ibi nigi iwa' bini i arangan maranggan.

Barabin Tsira' Iwa' da Rib Muarutsan

7:56: Mat 26:64; Mrk 14:62; 16:19; Luk 22:69; Apo 2:33; 5:31; 7:55

* **7:58:** *garam mangan binganggan Sol* — Raiyi da Sol igi iparim i ruan da isu garam muarutsan da ifaring' arangan aposel Paulus. Watsanga Apo 9:1-19. **7:59:** Luk 23:46 **7:60:** Luk 23:34

Gubu' aru Stiven mampan igi, da rib Yuda fain inang maisan tsira' bingan i rib muarutsan santan mpada ming'a Yerusalem igi. Ibinigi da rib muarutsan igi itangin Yerusalem igi rai da idzarang ifa gamp gamp iming' intap Yudia da Samaria. Da aposel ruas angu rumpai iming' Yerusalem igi.

² Da garam fain atsung'a Anutu sanaban mararam idzufung' Stiven riniuriatsan, da irang igampun ruan tsira' bingan.

³ Da bitsinta' Sol ini wayada ampan muarutsan igi da irim barabin tsira' gin. Da aranga fa rib muarutsan igi ungar ungaran, da impung garam da sagat impru', da itangin yatang' karabus.

Ampan Mpada Samaria Igi Iringant i Anutu Sising' Bini Gan

⁴ Da rib muarutsan aru tanginda Yerusalem rai da dzaranga fada gamp gamp ugu ifis i sising' bini iming' gamp ribaranga mpada gin igi.

⁵ Filip iru' ifa gamp mangan ming'a intap Samaria da ifis i Kristus sising' bini gan da rib gamp igi.

⁶ Da ampi tsira' iringant i nan Filip fisa gin igi da itsanga nam maran mangan santing'a bida Anutu ruta arangan. Ibinigi da ribarangan santan iyu uwayant bitsinta' da irim ringan i arangan nanggan fisa gin igi bini angu.

⁷ Da Filip iwat marapayam maisan iwa' ifa sinung' rib ampi bingan. Da gubu' wa'a sinung' ribarangan, da iyai' nifun tsira' bingan. Da Filip

inang rib ampi bingan urungun gru'a ruan da fagan agadan rinin idaum.

⁸ Ibinigi da rib santan mpada ming'a gamp igi nugun itsia' tsira' bingan.

⁹ Garam mangan binganggan Saimon impai gamp tsira' igi. Da gubu' gunti' bingan da arangan inang da isanting' nampanggan i mirimp maran maran. Da rib Samaria igi santan irunt fafun i nam arangan nangan igi. Da Saimon itsarif ruan ibi arangan garam nifutsarif mangan.

¹⁰ Da ampan santan mpada gamp igi, tsira' da isi', irim uwayantan santan i ringanta i Saimon nanggan igi da ini, “Garam arani isang' nampang bada ming'a Anutu gin faring'a bida ‘Nampang Tsira’.”

¹¹ Da ribarangan irim uwayantan santan i ringanta i aranga nanggan igi, i wain ibi gubu' gunti' bingan da ribarangan irunt fafun i tsanganda mirimp maran maran arangan nangan i santing'a nampanggan.

¹² Da bitsinta' Filip ifis i sising' bini i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman da Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu. Ibinigi da garam da sangat ampi bingan imuaruts Filip nanggan fisa gin igi da iyu mpu ruruban.

¹³ Da Saimon rungan ibinigi imuaruts Filip nanggan igi da iyu mpu ruruban. Da impa uts da Filip da irut iyung, da itsanga Filip nanga nam maran mangan tsira' tsira' santing'a Anutu nampanggan da irunt fafun gin.

¹⁴ Gubu' aposel ruas mpada Yerusalem ringanta i rib Samaria igi muarutsa Anutu

nanggan igi, da iwat Petrus da Yowanis ifa Samaria.

¹⁵ Gubu' rib iru' igi fawa'a Samaria, da yugin i rib fa' bung' muarutsan igi i Anutu rima Marapayam Mararam da ribarangan,

¹⁶ i wain, Marapayam Mararam anung' iwarip iba i ribarangan u. Ribarangan iyu mpu ruruban i Nifutsarif Yisu binganggan angu.

¹⁷ Da Petrus da Yowanis irim bangin ragun i rib muarutsan igi bits bits da ribarangan iyu Marapayam Mararam.

¹⁸ Da gubu' Saimon tsanganda Anutu rima Marapayam Mararam da ampan igi da gubu' Petrus da Yowanis rima bangin ragun i ribarangan, da arangan ini da Petrus da Yowanis ibiani, “Nani da agam moni gam pas.

¹⁹ Da warim nampang bida agam gin igi da dzi nampru', i rib idzuwai dzi rima banging' ragun gin bung' ayu Marapayam Mararam.”

²⁰ Da Petrus ini Saimon nifunggan munga' ibiani, “Anutu bung' awaya agu da u moni gam nabinigi, i wain, u maram ifur ibi agu sang' i rima nam ntsuman igi i uda nam Anutu runta' angu riman! Uwayant bida nigirunt inti'!

²¹ U wangunggam anung' irururung iming' Anutu maranggan. Ibinigi da u wasang' i ruta agai nanga gum Anutu riman da agai ani u.

²² Waparim i ruam sinung' uwayantam maisan igi da waugin da Nifutsarif i siata u uwayantam maisan ming'a u wangunggam igi rai. Da mabi Arangan bung' asiat u nanggam maisan rai.

²³ Dzi tsanga ibi agu anung' irim wangunggam santan da Anutu, da nigi iwa' ibi nam ngkiangan mangan ming'a u wangunggam da inang agu wa' ibi nam maisan mama' guman uta'."

²⁴ Ida Saimon igampun rungga da Petrus da Yowanis da ini, "Agam waugin da Nifutsarif i dzi, i nam maisan agam nidan igi anung' wa'a i dzi u."

²⁵ Gubu' Petrus da Yowanis nida nan wasi da fisa i Nifutsarif Yisu nanggan da ampan santan igi sib, da ribarangan itangin gamp igi rai da itip ifa Yerusalem. Da ming'a sanab fadan, da ribarangan ifis i sising' bini da rib mpada gamp isi' isi' ampi bingan ming'a intap Samaria igi.

Filip Ifis i Anutu Nanggan da Garam Itiopia Mangan

²⁶ Da Nifutsarif angira gan mangan ini da Filip ibiani, "Wauri' da wafa wabi fi' da wafa sanampun tanginda Yerusalem rai da ru'a ming'a nam mana' dadauntan fada gamp Gadza."

²⁷ Ibinigi da Filip yuri' da ifan. Da gubu' arangan rung' ming'a sanab igi fadan, da arangan iwa' da garam Itiopia mangan. Garam igi isu gudzun i rib Itiopia kwin gan, ma "Kandasi" gan, ungaran ufuma nam bunumpan gin. Da arangan garam mangan rib itsuai arangan sib. Da garam igi ifa Yerusalem sib i tsarifa Anutu,

²⁸ da arani da itip ifa gampan da impa iyab karisan kausi' untapa gin. Da ifaris nan ming'a papiar profet Aisaia kakaran ugu.

²⁹ Da Marapayam Mararam ini da Filip ibiani, “Wafa uts da karis aga da wayung ringampagin.”

³⁰ Ibinigi da Filip irunt ifa uts da karis igi da iringant i garam igi farisa nan ming'a papiar profet Aisaia kakaran igi. Da Filip igut in, “Nan agu faring'an igi wainggan idzidziwan da agu, ma ima'?”

³¹ Da garam igi ini nifun munga' ibiani, “Bida garam mangan mamida i dzuware i nan ani wainggan da dzi, da dzi nabu sru' gin nabianung'? Wayab ba da warut dzi nampai karis ani.”

³² Da garam gudzun igi ifaring' nan ming'a Aisaia papiaran kakaran nida bida ani:

“Garam iyu arangan ifan ibi dumpa rib nanga i isa funub.

Da arangan anung' ini nan mangan u, ibi dumpa narun mpada frap ma'an da gubu' trapa i rini fufun.

³³ Ribarangan irasu arangan nidzun angu, da anung' yatsung sanab rururungan i raruda arangan u.

Da yis arangan funub da arangan ruwampai intap u, ibinigi da arangan yangin rusan ima' i garam fisa i nan yaba i ribarangan.”

³⁴ Da garam gudzun igi ini da Filip, “Dzi ni guta i agu, profet ini mangan igi? Ini nan ani iyab i runggan ma garam mangan?”

³⁵ Ibinigi da Filip iyu nan Aisaia kakaran igi isu miamun, impru' da Anutu nanggan kakaran fain, da ifis i Yisu sising' bini gan da arangan.

³⁶ Gubu' ribarangan rung' runta sanab fadan, da ribarangan iwa' mumang mangan mpui ming'a gin. Da garam gudzun igi ini da Filip ibiani, “Watsangan! Mpui ani. Nam manga rumaming' i tsunginda sanab i dzi yuda mpui ruruban, ma?”

³⁷ *

³⁸ Da garam gudzun igi ini da garam mpunga bru' kausi igi gan i antung'an. Da ribarangan yantung', da arangan irut Filip iru' ifa mpui, da Filip irurub arangan.

³⁹ Da gubu' ribarangan mpru'a ruan uri'a yaba ba sinung' mpui, da sung angu da Nifutsarif Marapayaman Mararam iyu Filip sinung' mumang igi. Da garam gudzun igi anung' itip itsanga Filip u, da arangan nugun itsia' tsira' bingan da ifa gan sanaban nida fada gin igi.

⁴⁰ Da Filip itsangan ibi arangan iwa' gamp tsira' mangan nida Asdot[†] in. Ming'a nigi da arangan ifa gamp santan da ifis i sising' bini iyab i Yisu igi da ampan ifa isang' aranga fawa'a gamp tsira' Kaisaria.

* **8:37:** Garam gudzupu' fain maran ifur ibi nan fain iming' ampap ani impru' ibiani: 'Filip ini da garam igi, “Dzi bung' arurub agu bida agu muarutsa nidzun i u wangunggam.” Da garam igi ini Filip nifungan munga' ibiani, “Dzi muaruts ibi Yisus Kristus igi Anutu narungan.”' [†] **8:40:** Asdot — ma Adzotus, ming'a nifu nan Grik

9

Sol Imuaruts Yisu
(Aposel 22:6-16; 26:12-18)

¹ Da gubu' arigi da Sol rung' ini nan babampafan i wayada Nifutsarif Yisu riban atsung'a gin igi da isa funub. Ibinigi da aranga fatsanga garam pumu'a Anutu wain igi gudzunggan tsira',

² da igut i arangan, “Isang' agu kakara papiar faing' i dzi riman da garam gudzun gudzun mpada tayang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin bits bits ming'a Damaskus? Da bida dzi wa'a da rib atsung'a Yisu Sanaban igi, garam da sagat, da dzi bung' asang' i mpungan da dzura ribarangan da uda bada Yerusalem i raruda ribarangan.”

³ Da Sol ifa Damaskus da gubu' fa suda uts, da sung angu nam puatsadan tsira' bingan iming' gunungun iru' ba da yari itsuafi' arangan.

⁴ Da Sol irua' iru' intap da iringant i nifun mangan ini da arangan ibiani, “Sol, Sol, ibubianung' da u rim ipiap i dzi?”

⁵ Da Sol ini i nifunggan munga' ibiani, “Nifutsarif, agu wai igi?”

Da Arangan ini, “Dzi Yisu, aru u rima ipiap in igi.

⁶ Da bitsinta' wauri' da watang' afa gamp tsira' Damaskus igi. Da garam mangan bung' ani da agu i nam idzuwai u bung' anang.”

⁷ Da rib ruta Sol badan igi imunti nifu mutut. Da ribarangan iringantin ibi garam mangan ini

nan, da bitsinta' ribarangan anung' itsanga garam mangan u.

⁸ Sol imunti iyab da ita' maran, da bitsinta' arangan anung' itsanga nam mangan u. Ibinigi da rib ruta Sol badan igi mpung aranga bangin da itara' arangan yatang' ifa Damaskus.

⁹ Da gubu' iru' da bits ba fada sib, da arangan maran rugampam da anung' iga nam mangan ma inum nam mangan u.

¹⁰ Da garam mangan atsung'a i Yisu impai iming' Damaskus igi, binganggan Ananaias. Da itsanga nam mangan ibi nam puafuban. Da Nifutsarif Yisu ini da arangan ibiani, “Ananaias!”

Da Ananaias ini, “Nifutsarif, wani, dzi rung' impai.”

¹¹ Nifutsarif Yisu ini da Ananaias, “Wauri' da wafa Yudas ungaran ming'a sanab faring'a bida Sanampun Rururungan. Da wagut i garam mangan binganggan Sol bada ming'a gamp Tarsus. Arangan rung' iyugin da Anutu.

¹² Arangan itsanga nam mangan ibi nam puafuban da itsanga garam mangan binganggan Ananaias iwa' da arangan da irim bangin ragun i arangan i nanga i maran dauman da tipa tsanganda nam.”

¹³ Ananaias ini, “Nifutsarif, garam ampi bingan ini da dzi i garam arigi. Arangan inang uwayant maisan iyus i Agu ampanggam mararam mpada ming'a Yerusalem.

¹⁴ Da arangan iyu nan akaran nida nifun iming' garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan

gin da iba Damaskus ani, i mpunga rib santan muarutsa Agu da dzuran.”

¹⁵ Da bitsinta' Nifutsarif ini da Ananaias, “Wafan! I dzi raga garam arigi i nanga dzi gumang' da kupisa dzi binganggang' wasi da garam utup fain, mpru'an da gan king gan, da rib Israil bida nigi.

¹⁶ Dzi runggang' bung' asanting' arangan i barabin da tsakia wayawai arangan buaring'a i Dzi binganggang'.”

¹⁷ Ibinigi da Ananaias ifa Yudas ungaran da yatang' ifa ungar wasa', da irim bangin iyab i Sol, da ini da arangan, “Dzi raing' Sol, Nifutsarif Yisu aru wa'an da agu i sanab u bada gin ugu itangin dzi iba da agu i u tipa tsanganda nam da Marapayam Mararam fung'a i agu.”

¹⁸ Gubu' Ananaias nida nan igi sib, da sung angu nam bida yafas rini tsuafan ugu itus ruan da irua' sinung' Sol maran, da arangan isang' i tsanganda nam. Da arangan imunti iyab da iyu mpu ruruban.

¹⁹ Da iga nam da itip iyu riniurun fa'.

Sol Ifis i Sising' Bini Iming' Damaskus

Da Sol irut rib Damaskus atsung'a i Yisu igi impa gubu' fain.

²⁰ Da sung angu arangan ira' i gum nangan da fisa i nan bida Yisu igi Anutu Narunggan ming'a rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin santan ming'a Damaskus igi.

²¹ Ampan santan iringanti i nan Sol fisa gin igi da irunt fafun tsira' bingan. Da ini da ruan, “Garam arigi da inang da ingaung' rib muarutsa

Yisu mpada Yerusalem. Arani da arangan iba Damaskus i tipa mpunga rib muarutsan i dzuran da uda fada Yerusalem da muntida garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan maranggan.”

²² Da bitsinta' Sol nanggan fisa gin igi nampanggan iying' isu tsira'. Da arangan idzuwar in da isanting' wasi ibi Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu. Ibinigi da rib Yuda mpada Damaskus igi anung' isang' i nida Sol nanggan munga' i rasudan u.

²³ Gubu' ampi bingan ifa sib da rib Yuda igi mpru' ruan da yantung nan i isa Sol funub.

²⁴ Da bitsinta' Sol iringant i nan i nam ribarangan rantsan igi. Rib Yuda igi mpai da irim maran i gamp tsira' igi ntiang' gan muantsi nifun gan santan isang' idziang da gubu' santan, i mpunga Sol da isa arangan funub.

²⁵ Da bitsinta' idziang mangan da Sol riban atsung'a gin irim arangan sib da itangin arangan iru' ubing, da itangin ubing igi iwa' parat mangan ming'a gamp tsira' igi ntiang' gan, da itangin iru' isi' isi' angu isang' fawa'a da intap ming'a mana'.

Sol Itip Ifa Yerusalem

²⁶ Sol itip ifa Yerusalem da yintsa' i ruta Yisu riban atsung'a gin mpru'a ruan. Da bitsinta' ribarangan santan irat i arangan da anung' imuaruts ibi arangan iwa' ibi Yisu garaman atsung'a gin mangan u.

²⁷ Da bitsinta' Barnabas iyu Sol ifan da aposel ruas da ini nan wasi da ribarangan ibi Sol itsanga Nifutsarif iming' sanab fada Damaskus

da Nifutsarif ini nan da arangan. Da Barnabas ini ibi Sol ifis i nan wasi i Yisu binganggan da ampan Damaskus ruta nam ratan ma'an.

²⁸ Ibinigi da Sol irut ribarangan impai da iyung' wasa' i gamp tsira' Yerusalem igi da ifis i Nifutsarif Yisu sising' bini gan wasi ruta nam ratan ma'an.

²⁹ Da irut rib Yuda nida nifu nan Grik ini nan da yudzung' i nan da ruan. Da bitsinta' ribarangan inang da isau sanab i isa arangan funub.

³⁰ Da gubu' rib muarutsan ringanta i nan igi, da iyu Sol iru' ifa gamp Kaisaria da iwat arangan itip ifa gampan wain Tarsus.

³¹ Da ming'a gubu' arigi da ampan muarutsan mpada sang'a intap Yudia, Galili da Samaria impa bini angu ruta barabin ma'an da nanggan muarutsan iying' ibabampaf. Da irat i Nifutsarif da yatang' warang' gin, da Marapayam Mararam irim nugun nufan rutin. Da ampan muarutsan igi gudzunggan iying' isu tsira'.

Petrus Ifa Gamp Lida da Dzopa

³² Da Petrus inang da iyung ifa gamp rugan rugan. Da gubu' mangan da arangan ifa gamp Lida i tsanganda rib muarutsan mpada nigi.

³³ Ming'a nigi da arangan iwa' da garam urungun gru'a ruan mangan binganggan Ainias, da gubu' santan da inang da iging' gan rabi' gan angu isang' udzuf 8.

³⁴ Petrus ini da Ainias ibiani, “Yisu Kristus inang agu rininggam idaum! Ibinigi da wamunti wayab da waiping' rabi' gam ging'a gin igi.” Da sung angu da Ainias imunti iyab.

³⁵ Ampan santan mpada gamp Lida igi da bump tsira' Saron ming'a uruts ringan igi santan itsanga ibi Ainias rininggan ging'an ugu idaum da ribarangan imuaruts Nifutsarif Yisu.

³⁶ Ming'a gamp Dzopa da sangat mangan nangan da atsung'a i Yisu impai igi. Da arangan bingangan Tabita, da ming'a nifu nan Grik da ifaring' ibi Dokas.* Gubu' santan da arangan inang da inang uwayant bini da irim rib sauda runggan sib i nam.

³⁷ Da gubu' arigi da arangan iging' rinin tsira' bingan da imamp. Da rib fain yadzu' arangan riniuriatsan da isintung' arangan yatang' ungar wasa' ming'a yaba wagung'.

³⁸ Dzopa igi iming' uts da gamp Lida. Ibinigi da gubu' Yisu riban atsung'a gin ringanta gin bida Petrus bampada ming'a Lida, da ribarangan iwat garam iru' ifan i nidam nan da arangan. Da ifa gampun runggan rutin da ini, “Waba Dzopa sung angu.”

³⁹ Da Petrus irut garam iru' igi itip ifa Dzopa. Gubu' ribarangan fawa'a ungar igi, da iyu arangan iyab ifa ungar wagung'. Da sangat yaruf ampi bingan imunti itsuafi' Petrus da irang. Da isanting' arangan i ngarukui da nam atsufan fain Dokas tipan da gubu' arangan rung ruta ribarangan mpadan ugu.

* **9:36:** *Da arangan bingangan Tabita, da ming'a nifu nan Grik da ifaring' ibi Dokas* — Bingan Dokas ming'a nifu nan Grik da bingan Tabita ming'a nifu nan Arameik wainggan ibi 'gazel'. Gazel igi da apu mangan bida dia nangan da gada sai da apu ragiawan.

⁴⁰ Da Petrus iwat rib santan igi iwa' ifa mana'. Da arangan yidza' faga gudzun da iyugin da Anutu. Da arangan yitam i ruan da irarab sagat mampan igi da ini bina', "Tabita, wauri' wayab!" Da sagat igi maran ita'. Da gubu' arangan tsanganda Petrus, da arangan impai iyab.

⁴¹ Petrus impung arangan bangun da irim arangan sib i muntida yaban. Da arangan inu' sagat yaruf yaruf igi impru' da rib muarutsan fain igi i tipa atang'a ba ungar wasa' igi. Da arangan isanting' ribarangan i Tabita maran tipa ta'an.

⁴² Da rib santan mpada Dzopa igi iringant i nam aru wa'an igi, da rib ampi bingan imuaruts Nifutsarif.

⁴³ Petrus impai iming' Dzopa igi gubu' ampi bingan. Arangan irut garam mangan binganggan Saimon impai igi, garam nangan da umata i apu rini gangan da tipa nam fain gin.

10

Angira Iwa' da Kornilius da Irim Nan da Arangan

¹ Ming'a gamp Kaisaria da garam mangan binganggan Kornilius impai igi. Arangan isu gudzun da imung' i garam singaari Rom gan ibi 100 mpada wasa' i garam singaari utupan tsira' bida garam 600. Da utup tsira' igi binganggan Utup Singaari Itali.

² Arangan da gan utupan santan anung' rib Yuda u, da bitsinta' yatsung' sanab rururungan i pumu'a Anutu da yatang' warang' i Arangan. Da Kornilius inang da irim moni i rima ampan

Yuda sauda runggan igi sib da yugin da Anutu da gubu' santan.

³ Nam nufan mangan, gubu' maran ibi 3 kilok, da Kornilius itsanga nam mangan ibi nam puafuban, da itsanga dzidziwan i Anutu angira gan mangan atang'a ba da arangan da ini, "Kornilius!"

⁴ Kornilius intrung maran funub angu i angira igi da irat. Da arangan igut in, "Garam nifutsarif, ibubianung' da u ba da dzi?"

Da angira ini, "U nanggam uda gin da nanggam rimam da rib sauda runggan iyab ifa Anutu maranggan ibi nam tsaradan duguntan gaunt bini. Da Arangan nugun inuf in.

⁵ Da arani da wawat garamam fain nafa Dzopa da nayu garam mangan binganggan Saimon, faring'a bida Petrus, da narut aba ani.

⁶ Da garam arigi impai iming' garam mangan binganggan Saimon ungaran, garam aru nangan da umata i apu rini gangan da tipa nam fain gin. Da arangan ungaran iming' uts da uruts ringan."

⁷ Da gubu' angira aru nida nan da arangan igi fada sib, da Kornilius inu' gan mama' guman iru'run ruta garaman singaari mangan iba da arangan. Da garaman singaari igi yatang' warang' i Anutu da inang da impai impru' Kornilius da ipumu' arangan.

⁸ Kornilius idzuwar i nan da garam iru' da bits igi yatsung' nan idzuwai angira nidan da arangan ugu, da iwat ribarangan ifa Dzopa.

Petrus Itsanga Nam Mangan Bida Nam Puafuban

⁹ Da gubu' tipa pisan da bawa'a gubu' wasa' da Kornilius garaman iru' da bits igi ifasu uts da gamp Dzopa. Da wa'a gubu' maran arigi da Petrus iyab ungar igi gudzunggan wagung' i uda gin da Anutu.*

¹⁰ Da arangan mangits irut da ini gada nam. Gubu' rib fain rung' tipa nam gadan, da Petrus itsanga nam mangan bida nam puafuban.

¹¹ Da arangan itsangan gunungun dagangan da nam mangan bida rabi' tsira' bingan isasagru' ruan iru' iba intap ibi rib fain mpunga i gan gudzu mun gan iru' da iru'.

¹² Da apu mara maran yunga i fagan da bangin da afafan da dzufan iming' i rabi' igi.

¹³ Da Petrus iringant i nifun mangan nu'a arangan nida bina', "Petrus, wauri' wayab da wais apu igi funub da wagan!"

¹⁴ Petrus ini, "Nifutsarif, ima'. Dzi anung' isang' i nanga bida nigi u, i wain, dzi anung' iga apu bubumpuadan mangan bida nigi da gubu' mangan u, ibi u nanggan faidagin pa'a aga gin ugu."†

¹⁵ Da nifun igi itip inu' Petrus da ini ibiani, "Nam Anutu nanga suda sapan sib da anung' nida nam bubumpuadan gin u."

* **10:9:** *iyab ungar igi gudzun gan wagung' i uda gin da Anutu* — Garam Israil ungar gudzunggan itangaf ruan angu da itip mumai mpada gin iming' ungar gudzun wagung'. Da garam inang da iyab impru' maran gin da nam nufan. † **10:14:** *dzi anung' iga apu bubumpuadan mangan bida nigi da gubu' mangan u, ibi u nanggan faidagin pa'a aga gin ugu* — Wok Pris gudzun 11 ini nan i apu rib aru mpada rabi' igi da anung' isang' i rib Yuda gadan u, atsung'a i gan nanggan faidagin ming'a mung'.

16 Nam igi iwa' isang' iru' da bits sib, da sung angu da rabi' igi itip iyab gunungun.

17 Da gubu' Petrus maran rung' fura nan ampi bingan i nam puafuban igi wainggan, da garam iru' da bits Kornilius tanginda fadan ugu ifawa' sib da igut i garam fain i santing'a Saimon ungaran igi. Da ribarangan iba munti ungar igi ntiang' gan nifun.

18 Da ribarangan inu' ini bina', "Saimon, binganggan mangan Petrus, impa ani, ma?"

19 Da gubu' Petrus maran rung' fura nam puafuban igi, da Marapayam Mararam ini da arangan, "Waringantin, garam iru' da bits isau agu.

20 Wauri' da waru' afa warang' da warut ribarangan nafan. Da anung' uda uwayant ampi bingan u, i dzi wat ribarangan iba."

21 Da Petrus iru' ifan da ini da garam iru' da bits igi, "Garam aru agam saudan ugu da dzi arangan ani. Wain idzuwai da agam iba?"

22 Da ribarangan ini arangan nifunggan munga' ibiani, "Kornilius, garam suda gudzun i garam Rom singaari gan bida 100, arangan garam rururungan pumu'a Anutu da atang'a warang' i Arangan. Da rib Yuda santan itsarif arangan. Da Anutu angira gan ini da arangan da iwat agai iba i uda agu fada arangan ungaran, da arangan isang' i ringanta i nan idzuwai u bung' ani da arangan."

23 Da Petrus iyu ribarangan yatang' ba ungar da impa tayang' gin da idziang arigi.

Petrus Ifa Kornilius Ungaran

Da gubu' pisa mai' da arangan yuri' da irut garam iru' da bits igi impru' da rib muarutsan fain mpada Dzopa igi ifan.

²⁴ Da gubu' tipa pisan, da ribarangan ifawa' Kaisaria. Da Kornilius inu' gan utupan da gan rinun rusan fain impru' ruan impai da ifang' i ribarangan.

²⁵ Gubu' Petrus atang'a fadan, da Kornilius iba uts rutin da itatapuung' iru' intap iming' Petrus fagan da itsarif arangan.

²⁶ Da bitsinta' Petrus ira' i Kornilius iyab da ini da arangan, “Wamunti ayab. Dzi garam gar angu ibi agu.”

²⁷ Gubu' Petrus ruta arangan nida nan da yatang' ifa ungar wasa' igi da itsanga rib ampi bingan mpru'a ruan mpadan nigi.

²⁸ Da arangan ini da ribigi, “Agam isru' gin i aga rib Yuda nanggung' faidagin ipa' agai i aga anung' isang' i ruta garam utup fain mpadan u. Da bitsinta' Anutu isanting' dzi i dzi anung' nida bida garam mangan mamida i sapan i Anutu maranggan u.

²⁹ Ibinigi da gubu' agam nu'a dzi, da dzi ba angu ruta nan ma'an. Wain idzuwai da agam ini da dzi i dzi badan ani?”

³⁰ Da Kornilius ini, “Gubu' iru' da bits ifa sib, da dzi mpa ungarang' da dzi yugin da Anutu da gubu' maran ibi 3 kilok nam nufan ibi arani. Da sung angu, da garam manga wa' da imunti dzi marang', da arangan nanggan atsufan igi iningining.

³¹ Da arangan ini da dzi, ‘Kornilius, Anutu iringant i u nanggam udagin sib da maran ifur u

nanggam riman da rib sauda runggan.

³² Ibinigi da wawat garamam fain nafa Dzopa da nayu garam mangan binganggan Saimon, faring'a bida Petrus, da narut aba ani. Arangan impai iming' garam mangan binganggan Saimon ungaran, garam aru nangan da umata i apu rini gangan da tipa nam fain gin. Da arangan ungaran iming' uts da uruts ringan.'

³³ Ibinigi da dzi wat garam iru' da bits igi ibia' sung angu i yuda agu bada ani. Da bini funub i u badan. Aruani da aga santan angu iba mpai impru' ruang' ani iming' Anutu maranggan i ringanta i nan santan Nifutsarif nidan da agu i u nidan da agai.”

Petrus Ifis i Nan da Kornilius da Gan Utupan

³⁴ Da Petrus ini da ribarangan, “Arani da dzi sru' i nan nidzun ibi Anutu iyu garam santan angu i sanampun bitsinta' angu.

³⁵ Da ming'a wasa' i garam intap santan da Anutu iyu rib idzuwai atang'a warang' i Arangan da nanga uwayant bini iyab.

³⁶ Agam isru' i nan Anutu riman da agai rib Israil. Arangan ifis i sising' bini ibi Yisu Kristus isu Nifutsarif i ampan santan da inang agi sang' i ruta Anutu mpru'a wangun bitsinta'.

³⁷ Da agam isru' gin ibinigi i nam tsira' wa'a ming'a intap Yudia santan. Nam igi yuri' iming' intap Galili bampam i Yowanis fisa i Anutu nanggan i ampan parima i ruan da uda mpui ruruban.

³⁸ Da agam isru' gin i Anutu iraga Yisu, garam Nasaret ugu, i nanga Aranga guman, da irim

Marapayam Mararam da nampang da Arangan.
Da Yisu ifa gamp ampi bingan da inang nam bini
ampi bingan, da inang rib santan mpada
warang' i Sadang nampanggan iwa' bini, i wain,
Anutu irut Arangan.

³⁹ “Aga ni nan wasi i nam santan aga
runggang' tsanganda Yisu nanga ming'a
Yerusalem da ming'a garam Yuda gampan
santan. Ribarangan yis Arangan funub iyab gai
mpara i ruan.

⁴⁰ Da bitsinta' gubu' suda iru' da bits, da
Anutu itip ira' i Arangan da imunti marata', da
inang da Arangan iwa' dzidziwan.

⁴¹ Anung' iwa' da ampan santan u, ima'; iwa'
angu da agai aru Anutu tagada mung' ugu i nida
nan i nam wa'an igi wasi. Da aga rut Yisu iga
nam da inum bampam i Arangan tipa muntida
marata' sinung' nam mampan.

⁴² Da Arangan ini nan bambafan da agai i aga
fisa i sising' bini da ampan da nida nan wasi
bida Anutu iraga Arangan i raruda rib rung'
mpada marata' mpru'an da rib mampa sib.

⁴³ Anutu profetan santan mung' ugu ini nan
wasi iyab i Arangan ibi rib santan aru muarutsa
Arangan da Anutu bung' asiat i nanggan maisan
rai i Arangan binganggan.”

Rib Mara-utu Iyu Marapayam Mararam

⁴⁴ Da gubu' Petrus rung' fisa i nan, da
Marapayam Mararam iru' ba i ampan santan
ringanta i nan igi.

45-46 Da rib muarutsan Yuda‡ ruta Petrus ming'a Dzopa badan igi iringant i rib muarutsan fa' igi nida nifu nan ruga rugan da tsarifa Anutu. Ibinigi da irunt fafun tsira' bingan i tsanganda Anutu rima Marapayam Mararam da ampan utup mangan ming'a mana' i rib Yuda.

Da Petrus ini,

47 “Rib arani iyu Marapayam Mararam ibi agi udan ugu. Ibinigi da garam mangan wasang' i pa'a ribarangan i uda mpui ruruban u.”

48 Ibinigi da Petrus ini da rib muarutsan fa' igi i uda mpu ruruban i Yisu Kristus binganggan. Da gubu' uda mpu ruruban sib da ribarangan igut i Petrus i ruta mpada gubu' fain.

11

1 Da aposel ruas da garam muarutsan fain mpada intap Yudia iringant i garam utup fain uda Anutu nanggan igi i gan wangungan.

2 Ibinigi da gubu' Petrus tanginda Kaisaria rai da tipa yaba Yerusalem, da garam muarutsan Yuda* irim ub i arangan

3 da ini rutin, “Ibubianung' da agu rut ampan mamida i safa riniubit igi mpai i gan ungaran da u rut iga nam?”

‡ 10:45-46: *rib muarutsan Yuda* — Nan ming'a papiar Grik da ibiani: ‘rib muarutsan safa i rinin ugu’, da nan ani iram iyab i rib muarutsan Yuda. *

* 11:2: *garam muarutsan Yuda* — Nan ming'a papiar Grik da ibiani: ‘rib safa i rinin ugu’, da nan ani iram iyab i rib Yuda. Garam mararuru fain maran ifur ibi nan ani iram iyab i rib muarutsan Yuda aru nida nan babampaf i rib muarutsan santan safa rinin da atsung'a nan faidagin santan igi. Da bitsinta' fain maran ifur ibi nan ani iram iyab i rib muarutsan Yuda santan.

⁴ Ibinigi da Petrus iragi i nam santan wa'an da arangan da ini ibiani,

⁵ “Dzi mpa gamp nida Dzopa gin. Da gubu' mangan da dzi yugin, da dzi tsanga nam mangan ibi nam puafuban. Dzi rarab nam mangan bida rabi' tsira' bingan isasagru' ruan iming' gunungun iru' iba da dzi ibi rib fain mpunga i gan gudzu mun gan iru' da iru'.

⁶ Da dzi intrung marang' i rabi' igi wasa' gan da dzi tsanga apu mara maran pagra' da buman, yunga i fagan da bangin da afafan da dzufan.

⁷ Da dzi ringant i nifun mangan nida da dzi, ‘Petrus, wauri' da wais funub da wagan.’

⁸ “Da dzi ni bina', ‘Nifutsarif, ima'. Dzi anung' isang' i nanga bida nigi u, i wain, dzi anung' iga apu bubumpuadan mangan bida nigi da gubu' mangan u, ibi u nanggam faidagin pa'a aga gin ugu.’

⁹ Da nifun bada ming'a gunungun igi itip ini da dzi ibiani, ‘Nam Anutu nanga suda sapan sib da anung' nida nam bubumpuadan gin u.’

¹⁰ Nam igi iwa' isang' iru' da bits sib, da nam santan igi itip iyab gunungun.

¹¹ “Gubu' arunigi rururungan, da garam iru' da bits ibawa' ungar aga mpada gin ugu. Garam bits mpada Kaisaria iwat tuasaringan iba da dzi.

¹² Da Marapayam Mararam ini da dzi ibiani, ‘Warut ribigi wafan, da anung' uda uwayant ampi bingan u.’ Da raing' ruas 6 igi irut dzi mpru' ruang' fadan, da aga fa atang' garam igi ungaran.

¹³ Da garam igi ini nan da agai i arangan tsanganda angira bits muntida ungar da nida

bina', 'Wawat garamam fain nafa Dzopa da nasau Saimon, bingangan bits Petrus, da nani rutin i badan.

¹⁴ Arangan bung' arim nan fain da agu, da ming'a i nan arigi da Anutu bung' arim agu da ampan santan mpada agu ungaram sib da natip ayu agam sinung' nam maisan.'

¹⁵ "Gubu' dzi nida nan pas angu, da Marapayam Mararam iru' ba i ribarangan, ibi aru ru'a ba i agi da miamun ugu.

¹⁶ Da dzi marang' itip ifur nan Nifutsarif nida bida ani, 'Yowanis irurub garam da sagat i mpui, da bitsinta' Dzi bung' arurub agam i Marapayam Mararam.'

¹⁷ Mung' da Anutu irim Marapayam Mararam da agi da gubu' agi muarutsa Nifutsarif Yisus Kristus ugu, da aruani da irim da ribarangan. Ibinigi da dzi wai ani i muntida sib i Anutu guman?"

¹⁸ Gubu' ribaranga ringanta i Petrus nanggan igi sib, da ribaranga maran anung' rufur i tipa rima ub u. Ima'. Ribaranga tsarif Anutu da ini ibiani, "Aruani da Anutu inang da garam utup fain iparim i ruan da imuaruts i uda nam mpada maran ta'an."

Rib Antiok Imuaruts Yisu

¹⁹ Da gubu' aru isa Stiven funub da garam muarutsan santan wa'a da barabin da dzaranga fada gamp gamp ugu, da fain ifa mpa distrik Fonisia, da fain ifa mpa intap mangan ming'a uruts wasa' binganggan Saiprus, da fain ifa mpa

gamp tsira' Antiok. Da ming'a gamp santan igi da ribarangan ifis i Anutu nanggan da garam Yuda angu.

²⁰ Da bitsinta' ming'a wasa' i ribarangan, da garam Saiprus da Sairini fain ifa gamp Antiok da ifis i Nifutsarif Yisu sising' bini gan da garam Grik impru' ibinigi.

²¹ Da Nifutsarif riniurungan irut ribarangan da garam ampi bingan imuaruts da iparim i ruan ifan da Nifutsarif.

²² Garam muarutsan mpada ming'a Yerusalem iringant i sising' i nam wa'an nigi da iwat Barnabas ifa Antiok.

²³ Gubu' Barnabas fawa'an da tsanganda bida Anutu rima maraampi gan da nanga bini angu i ribarangan, da aranga nugun itsia', da ifai nan i ribarangan i rumuntida babampaf i nanggan muarutsan ruta wangungan santan.

²⁴ Barnabas igi da garam bini da Marapayam Mararam ifung' i arangan da nanggan muarutsan ibabampaf. Da garam da sagat ampi bingan imuaruts Nifutsarif iyab i arangan nanggan nidan.

²⁵ Da Barnabas ifa gamp Tarsus i sauda Sol.

²⁶ Da gubu' aranga wa'an da Sol sib da aranga irut iba Antiok. Barnabas da Sol inang da irut ampan muarutsan Antiok igi impru' ruan isang' udzuf manga santan, da iyu ampan tsira' bingan yatang' i Anutu nanggan. Rib fain irim bingan Kristen da Yisu riban atsung'a gin isu miamun iming' Antiok.

²⁷ Wasa' i gubu' arigi da profet fain itangin

Yerusalem rai da iru' ba Antiok.

²⁸ Profet igi gan mangan nida Agabus in imunti iyab da ming'a wasa' i Marapayam Mararam riniurun gan da arangan ifis i nan maradzigin mangan i nam gadan bung' ama' da mangits tsira' bung' awa' nasang' intap da intap. (Raiyi da gubu' Kaisar Klodius suda King, da nan igi ikap nidzun.)

²⁹ Gubu' garam muarutsan mpada Antiok igi ringanta i nan igi da maran ifur i rima rib muarutsan mpada Yudia sib. Da ribaranga bitsinta' bitsinta' maran ifur i rima moni sang'a gan ampapan angu.

³⁰ Da ribarangan inang ibinigi, da iwat Barnabas da Sol da iyu moni arigi ifan da garam gudzun gudzun Yerusalem.

12

Herot Yis Dzems Funub da Idzur Petrus

¹ Gubu' arigi da King Herot Agripa impung' rib fain ming'a wasa' i ampan muarutsan i nanga maisan gin.

² Da arangan ini da ribaranga yis Dzems, Yowanis rainggan, funub i bainat.

³ Herot itsanga rib Yuda nugun nufan i sanab aru aranga nangan igi, da arangan ini da impung Petrus impru' ibinigi. Nam arigi iwa' da garam Yuda gubu' gan tsira' gada bret yist ma'a gin.

⁴ Gubu' mpunga Petrus sib, da itangin aranga yatang' karabus, da garam singaari utup 4 imunti tayang' gin. Da garam singaari 4 impa wasa' i utup 4 igi bitsinta' bitsinta', da santan igi

gudzunggan isang' 16. Herot maran ifur i mpada sang'a gubu' tsira' Angira Atupa Sib igi ntsupan da musa uda Petrus wa'a ba da raruda arangan i ampan maran.

⁵ Ibinigi da garam singaari rung' impa tayang' Petrus i ungar karabus igi, da bitsinta' ampan muarutsan idaru gubu' i nan udagin babampafan angu da Anutu i rima arangan sib.

Angira Irim Petrus Sib i Tanginda Karabus Rai

⁶ Idziang aru nanga i pisa ba gubu' aru Herot nida raruda Petrus igi, da Petrus iging' wasa' i garam singaari iru'run. Da idzur aranga bangin i tsen iru'run, mangan ifan da garam singaari mangan bangingga da mangan ifan da mangan bangingga. Da garam singaari fain imunti ungar karabus igi muantsi gan.

⁷ Sung angu da Nifutsarif angira gan iwa', da nam puatsadan yari wasa' i ungar karabus igi. Da angira itsiats Petrus dzabar da inu' arangan marata' ini bina', "Wauri' sung!" Da tsen iru'run ming'a Petrus bangin igi igru' ruan sib iru' intap.

⁸ Da angira ini da Petrus ini bina', "Waraing ritam* da watsuf faga gangkang gam." Da Petrus inang ibinigi. Da angira itip ini, "Watsuf ngarukui gam gunti' da watsung' dzi."

⁹ Da Petrus yatsung' i angira iwa', da bitsinta' Petrus anung' isru' gin ibi nam angira nangan igi iwa' isu nidzun u, i wain, aranga tsanga nam igi isang' ibi nam puafuban.

* **12:8:** *ritam* — Bingan fain i rit ani da 'bigamp' ma 'pikap', da bitsinta' mama' fa' ampi bingan ini 'rit'.

10 Ribaranga yung ifan da iyus garam singaari ruas muntida mumai iru'run da ifawa' muantsi ain wa'a fada gamp tsira' gin. Da muantsi igi runggan itus ruan, da ribarangan iwa' da iyung ifan da yatang' sanab mangan, da sung angu da angira itangin Petrus rai.

11 Da Petrus maran idzidziwan da ini da runggan ibiani, “Aruani da dzi sru' gin nan nidzun ibi Anutu itangin angira gan iba da iyu dzi sinung' Herot banginggan da nam santan rib Yuda maran furan i nangan ugu.”

12 Gubu' Petrus wa'a da nan igi, da arangan iyung ifa Yowanis, faring'a Markus in, rinanggan Maria ungaran. Da garam ampi bingan rung' impru' ruan impai ungar igi da iyugin.

13 Petrus yis muantsi manga ming'a mana', da sagat gum mangan, binganggan Roda, iba i tusa muantsi da sru'a gin manga munti mana'.

14 Da bitsinta' gubu' aranga ringanta i Petrus nifunggan da aranga nugun itsia' tsira' bingan da arangan anung' itus muantsi u; ima', aranga tip irunt yatang' ifa ungar wasa' da ini da rib santan igi biani, “Petrus iba munti muantsi mana!”

15 Da ribigi ini da arangan ibiani, “U buburi', ma?”

Da bitsinta' aranga rung' udzung' da ini da ribigi ibiani, “Nan nidzun, aranga rung' imunti mana!”

Da ribigi ini ibiani, “Mani aranga angira gan, ma?”

16 Da bitsinta' Petrus rung' yis muantsi, da gubu' ribarangan tusa muantsi da tsanganda

arangan, da irunt fafun tsira' bingan.

¹⁷ Da Petrus ira' i bangin i nanga ribaranga mpada isi' angu, da aranga fis i nan i nam aru Nifutsarif nangan da uda aranga sinung' karabus igi. Da aranga ni da ribarangan ibiani, “Wani da Dzems da agi raing' rusang' fain ugu i nam aru wa'a i dzi ani.” Da aranga tangin ribigi rai da itip ifa mumai mangan.

¹⁸ Gubu' ipis da garam singaari ruas isau Petrus da irunt fafun da iyu wangu barabin impru' da nam ratan tsira' bingan da igut i ruan ifa iba, “Petrus ibuwa' gan ibianung'?”

¹⁹ Herot iringant i nan ibi Petrus iwa' sinung' karabus, da ini da garaman i sauda arangan, da bitsinta' ribarangan isau arangan wasi. Da Herot igut i garam singaari mpada tayang' ungar karabus igi i nan guta gin fain, da bitsinta' ribarangan anung' isang' i dzungwara i nam aru wa'an igi da Herot u. Ibinigi da Herot ini nifun da yis ribaranga fufunub. Da raiyi da Herot itangin Yudia rai da iru' ifa mpa Kaisaria.

Herot Nanggan Mampan

²⁰ Herot isu ufuai tsira' bingan da ampan Taiya da Saidon. Da ribigi inang da iyu nam gadan iming' intap king mpada tayang' gin. Ibinigi da garam gudzun ruas ming'a gamp iru' igi impru' ruan da iba i tsanganda king i tipa nan. Ribaranga ni nan da Blastus, garam mpada tayang' king ungaran ging'a gin isu miamun, da aranga ni, “Hai.” Da raiyi da ribarangan imus fa tsanganda king da guta gin i arangan ruta ribarangan mpru'a wangun suda bitsinta'.

²¹ Da wa'a gubu' aru Herot tagadan igi, da aranga atsuf ngarukui king gan da impai iyab bintipan king, da ifis i nan da ampan.

²² Da ampan tsira' igi iyai' da ini bina', "Nifun arigi iba iming' anutu manga gin! Anung' iba iming' garam gar in u!"

²³ Sung angu da Nifutsarif angira gan yis Herot, da rinin ging'an maisan iwa' da arangan da turup narun narun iga aranga nidzungen da aranga mamp, i wain, aranga iyu nan tsarifan igi yab da anung' irim bingan tsira' igi da Anutu angu u.

²⁴ Da bitsinta' Anutu nanggan iying' isu tsira' bingan da ifa isang' gamp gamp.

²⁵ Da gubu' Barnabas da Sol ntsupa guman sib ming'a Yerusalem da itip ifa Antiok, da iyu Yowanis faring'a Markus in da irut ifan.

13

Itaga Barnabas da Sol i Nanga Gum

¹ Ming'a wasa' i ampan muarutsan mpada Antiok, da profet fain da garam ragida Anutu nanggan fain impai impru'. Da ribarangan binganggan ibiani, Barnabas, da Simion faring'a Niger gin, wainggan ibi 'marabusung', Lusius garam Sairini, da Manain aru ruta Herot Antipas mpru'a ruan ying'an ugu, da Sol.

² Gubu' ribaranga pa'a ruan i nam gadan da mpru'a ruan i udagin da tsarifa Nifutsarif, da Marapayam Mararam ini nan da ribarangan ibiani, "Agam wapiriang' Barnabas da Sol i

nanga dzi gumang' aru dzi nu'a ribaranga sib i nangan.”

³ Gubu' ribaranga pa'a ruan i nam gadan da udagin sib, da ribarangan itsara bangin ragun i rib iru' igi da itangin ifan.

Barnabas da Sol Ifis i Sising' Bini Iming' Saiprus

⁴ Gubu' Marapayam Mararam tanginda ribaranga fadan, da ribaranga ru' ifa gamp Selusia da iyab i madzung mangan da imap uruts igi ifa intap isi' mangan ming'a uruts wasa' faring'a Saiprus in.

⁵ Gubu' ribaranga wa'a gamp Salamis, da ribarangan inang da ifis i Anutu nanggan iming' garam Yuda ungaran mpru'a ruan gin santan ming'a nigi, da Yowanis, nida Markus in, irut ribarangan da irim tuasaranga sib.

⁶ Ribaranga yung intap Saiprus igi santan iba isang' bawa'a gamp Pafos. Ming'a gamp arigi da ribaranga bawa' da garam Yuda nifu mirimp mangan, da arangan profet umpur, da arangan binganggan Baryisu.

⁷ Arangan inang da impai impru' da gabman gudzunggan Sergius Paulus, da Sergius Paulus igi da garam gudzupu' tsira', da arangan inu' Barnabas da Sol iba rutin, i wain, arangan maran yari i ringanta i Anutu nanggan.

⁸ Da bitsinta' Baryisu, garam nifu mirimp arigi, ming'a nifu nan Grik da ifaring' ibi Elimas, da yintsa' i dangkura sanab da itama i gabman gudzunggan igi sinung' nan muarutsan.

⁹ Ibinigi da Sol, faring'a Paulus in, ifung' i Marapayam Mararam, intrung maran rururungan i Elimas da ini ibiani,

¹⁰ “Agu Sadang narunggan! Agu garam ipiap i sanab rururungan santan! Uwayant nan umpur da uwayant maisan santan ifung' i agu. Gubu' idzuwai da u bung' antsup i wayada Nifutsarif sanaban rururungan?

¹¹ Waringantin! Aruani da Anutu banginggaan iripi agu, da u maram bung' asap nasang' gubu' idzuwai Anutu runggaan ragadan, da u wasang' i tsanganda gubu' u.” Gubu' Paulus nida nan igi sib, da sung angu da maraum da mimindan ibuafir Elimas da aranga amus nam iyung da isau garam i tara'a i bangin i rima sib.

¹² Gubu' Sergius Paulus, gabman gudzunggan ugu, tsanganda nam wa'an igi da aranga muaruts, da irunt fafun iyab i Nifutsarif nanggan ribarangan fisa gin igi.

Paulus da Barnabas Ifis i Nan Iming' Antiok Ming'a Uts da Pisidia

¹³ Ming'a Pafos da Paulus da rib ruta arangan iyab i madzung da imap ifa gamp Perga ming'a provins Pamfilia. Ming'a nigi da Yowanis, nida Markus gin, itangin ribaranga rai da itip ifa Yerusalem.

¹⁴ Ribarangan itangin Perga rai da iyung ifa gamp Antiok ming'a uts da Pisidia. Da gubu' sabbat da ribaranga atang' da impa ungar mpru'a ruan gin wasa'.

¹⁵ Gubu' garam gudzun ruas mpada tayang' garam Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi farisa

nan ming'a Nan Faidagin da profet ruas nanggan kakaran sib, da iwafat garam mangan da ifa ni da Paulus da rib ruta arangan igi biani, “Raing' ruas, bida agam maram fura i fisa i nan fain i rima riniurun da ampan da agam wafis in.”

¹⁶ Da Paulus imunti iyab da ira' i bangin i ampan mpada isi' angu sib, da ini, “Raing' ruas Israil da agam garam utup fain atang'a warang' i Anutu, agam waringant i dzi!

¹⁷ Ampan Israil Anutu gan ipiriang agi tafang' rusang'. Arangan inang ampan Israil isu utup tsira' ruta nampang da gubu' ribaranga mpada Idzip. Arangan iyu garam Israil iwa' sinung' intap Idzip ruta riniurungan tsira' bingan.

¹⁸ Da gubu' ribaranga mpada nam mana' dadauntan sang'a udzuf 40 da rima barun da Arangan, da Arangan ibuarang' barabin igi da impa tayang' ribarangan.

¹⁹ Da Arangan iwaya utup seven ming'a Kanan igi da iyu ribigi intapan da irim da gan ampan gan Israil da inang garam Israil isu garam intap wain i intap igi.

²⁰ Nam santan arigi iwa' wasa' i udzuf bida 450, raiyi da Anutu imus tanginda garam gudzun gudzun i mpada tayang' ampan Israil fada sang'a wa'a profet Samuel gubu' gan.

²¹ “Da ampan Israil igut i Samuel i rima king manga rutin ntua', da Anutu irim Sol, Kis narungan. Da arangan iba iming' utup Benyamin, da isu king isang' udzuf 40.

²² Da Anutu isiat Sol da inang Tait isu king, da Anutu ini nan wasi da ampan Israil ibiani, ‘Dzi

tsanga Tafit, Yesi narunggan sib, da dzi marang' yari i garam arigi i aranga bung' anang nam santan aru dzi marang' arida gin ugu.'

²³ Da ming'a Tafit yangin rusan da Anutu itangin Yisu, Garam rima agi sib, iba da utup Israil ibi aru Aranga runggan tagada mung' ugu.

²⁴ Yisu anung' iwaring' ira' i gan guman u, da Yowanis ifis i nan da garam Israil i parima i ruan da uda mpui ruruban.

²⁵ Yowanis inang i ntsupa gan guman, da arangan igut i ribigi ibiani, 'Agam ini dzi wai? Dzi anung' garam aru agam fang'a gin da rima maram gin ugu u, da bitsinta' waringantin! Arangan iming' bampin iba i dzi, da dzi anung' idaum isang' i pira'a fufuai i Aranga faga gangkang gan u.'

²⁶ "Raing' ruas, agam Abraham yangin rusan da garam utup fain atang'a warang' i Anutu, Anutu itangin sising' gan i nanggan rima garam sib iba da agi.

²⁷ Ampan mpada Yerusalem ruta gan gudzun gudzun gan anung' isru' i Yisu igi garam idzuwai igi u da anung' itip sru'a i profet ruas nanggan kakara yaba i Kristus aru ribarangan tida farisan da Sabat santan ugu. Ibinigi da ribarangan ini Arangan namamp; i uwayant bida nigi da ribarangan inang profet ruas nanggan nida mung' ugu ikap nidzun.

²⁸ Ribarangan anung' iwa' da asub mangan sang'a i isa Aranga funub in u, da bitsinta'

ribaranga rim udzung' da Pilatus i isa Aranga funub.

²⁹ Da gubu' ribaranga nanga nam santan igi sang'a nan kakaran nida yaba i Arangan ugu sib, da igru' Arangan sinung' gai mpara i ruan da irim Aranga yatang' tauf bampun.

³⁰ Da bitsinta' Anutu ira' i Aranga sinung' nam mampan.

³¹ Da gubu' ampi bingan da rib ruta aranga tanginda Galili rai da fada Yerusalem ugu itsanga Arangan, aruani da ribaranga ni Aranga sising' gan wasi da ampan Israil.

³² “Aga fis i sising' bini wasi da agam ibiani: Nam Anutu ragada mung' da agi tafang' rusang' ugu,

³³ aruani da Arangan inang isu nidzun da yangin rusan agi iyab i sanab tipa ra'a i Yisu sinung' nam mampan, ibi nan kakaran ming'a papiar Mint Tsarifa Anutu Gin gudzun iru'run ini biani:

‘Dzi narunggang' agu;

aruani da Dzi su u ramanggam.’

³⁴ Anutu ira' i Aranga sinung' nam mampan da Aranga wasang' i tipa fada garam mampan gampan da mutan u. Ibi Anutu runggan ini,

‘Dzi bung' arim maraampi ga' mararaman da babampafan da agam,

i sang'a nan dzi udzudan da Tafit mung' ugu.’

³⁵ Da Tafit yakar nan mangan impru' ibinigi iming' mint tsarifa Anutu gin mangan ibiani,

‘Da U wasang' i tanginda U garamam
mararaman ging'a baring gampan da
mutan u.’

³⁶ Gubu' Tافیت mpada marata' da aranga nang
gum santan yatsung' Anutu maran furan gan, da
gubu' aranga mampan da idzufung' arangan
impru' da tافان rusan, da aranga riniuriatsan
ituru ruan.

³⁷ Da bitsinta' Aru Anutu ra'a gin ugu da anung'
imut da ituru ruan u.

³⁸ “Ibinigi da raing' ruas, wasru' gin nabi ani!
Aga fis i sising' bini da agam i Anutu isang' i
siata agam nanggam maisan rai yaba i Yisu
guman nangan angu.

³⁹ Sanab atang'a warang' i nan faidagin Moses
yudan ugu anung' isang' i siata agam nanggam
maisana rai da nanga agam suda garam
rururungan u. Da bitsinta' bida garam muarutsa
Yisu, da Anutu bung' asiat i nanggan maisan rai
da bung' afaring' aranga garam rururungan.

⁴⁰ Ibinigi da watsanga runggam sib i nam aru
profet ruas nida nan gin ugu anung' wa'an da
agam u! I ribaranga gan mangan ini ibiani,

⁴¹ ‘Anutu ini: Agam garam rima umpur i dzi,
agam waringantin!

Agam bung' arunt fafun da wamamp.
I wa'a agam gubu' gam, da dzi bung' anang nam
mangan nawa' da agam.

Da bida garam mangan nidan da agam,
da agam wasang' i muarutsan u.’”

⁴² Gubu' Paulus da Barnabas nanga i tanginda
ungar mpru'a ruan gin igi rai da wa'an, da

ampan igi rugut i ribarangan babampaf i tipa badan da gubu' Sabat mangan da tipa ragida nan tuasarigi da ribarangan.

⁴³ Gubu' ampan dzarangan, da rib Yuda ampi bingan da garam da sagat ampi bingan ming'a utup fain atsung'a rib Yuda i sanaban pumu'a Anutu yatsung' Paulus da Barnabas. Da rib iru' igi rung' ini nan da ribarangan da irim udzung' i ribarangan muntida babampafan wasa' i Anutu maraampi gan.

⁴⁴ Wa'a gubu' Sabat mangan da ampan marafain tsira' bingan ming'a gamp arigi iwa' i ringanta i Paulus da Barnabas fisa i Nifutsarif nanggan.

⁴⁵ Gubu' garam Yuda gudzun rusan tsanganda ampan tsira' bingan igi, da ribaranga wangun imais nidzun da inang i rasuda Paulus nanggan da irim ub i arangan.

⁴⁶ Da Paulus da Barnabas ini nan da ribarangan ruta nam ratan ma'an ibiani, “Aga atang' warang' i Anutu da aga ba i fisa i Arangan nanggan da agam rib Yuda suda miamun. Da bitsinta' agam ibugin i ringanta gin, da agam irim barum rutin, da nigi isanting' ibi agam iraru runggam sib ibi agam anung' idaum isang' i uda nam mpada maran ta'an ming'a ratar ntingan angu u. Ibinigi da aga bung' atangin agam rai da aga bung' awa' nafan da utup mana'.

⁴⁷ I wain, Nifutsarif ifai i nan da agai ibiani,
'Dzi nang agu su puatsadan i garam utup fain,
i agu uda dzi nanggang' rima garam sib fada

intap da intap.'”

⁴⁸ Gubu' garam da sagat ming'a utup fain igi ringanta i nan arigi, da nugun itsia' da itsarif Nifutsarif nanggan igi. Da garam da sagat aru Anutu rungga ragada mung' ugu i yuda nam mpada maran ta'an imuaruts Nifutsarif Yisu sising' bini gan.

⁴⁹ Da ribarangan iyu Nifutsarif nanggan idzarang isang' gamp santan ming'a intap arigi.

⁵⁰ Da bitsinta' rib Yuda gudzun rusan ira' i sagat fain uda bingan tsira' da atsung'a i rib Yuda sanaban pumu'a Anutu igi wangun da ira' i garam gudzun gudzun mpada gamp igi wangun. Da inang garam da sagat santan wangun itsakia da inang maisan i Paulus da Barnabas da isiat ribaranga rai i intap arigi.

⁵¹ Ibinigi da ribarangan itsiats faga ngaruntsuaf i santing'a Anutu nugu tsakia gan i rib mpada gamp arigi, da ribaranga fa gamp nida Aikoniam gin.

⁵² Da Yisu riban atsung'a gin mpada ming'a Antiok igi ifung' i Marapayam Mararam da nugun itsia' nidzun angu.

14

Paulus da Barnabas Ifis i Nan Iming' Aikoniam

¹ Gubu' Paulus da Barnabas bawa'a Aikoniam, da yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin ibi tuasaranga nanga ming'a Antiok ugu. Ribaranga fis i Nifutsarif nanggan da idzuwarin bini angu,

ibinigi da rib ampi bingan ming'a garam Yuda da garam Grik imuaruts.

² Da bitsinta' rib Yuda fain buginda i muarutsan iwaya garam da sagat ming'a utup fain wangun da inang ribigi nugun itsakia i rib muarutsan igi.

³ Paulus da Barnabas impa gubu' gunti' iming' igi da ifis i Nifutsarif nanggan ruta nam ratan ma'an. Da Nifutsarif irim nampang da ribarangan i nanga nam maran mangan ampi bingan i santing'a bida nan ribaranga fisa gin yaba i Aranga maraampi gan igi nan nidzun.

⁴ Da bitsinta' rib mpada gamp arigi brang ruan isu utup iru'run, fain imunti impru' da Paulus da Barnabas i nanggan fisa gin da fain imunti impru' da rib Yuda i nanggan nidan.

⁵ Garam utup fain impru' da rib Yuda da garam gudzun ruas itip nan i nanga maisan i Paulus da Barnabas da tapuda funub i tauf.

⁶ Da bitsinta' rib iru' igi iringant i nan arigi da irunt gan arun ifa distrik Likonia gampan Listra da Derbe da intap ming'a uts tsuafi'a gamp iru' igi.

⁷ Da ming'a nigi da tuasaranga rung' ifis i Anutu sising' bini gan.

Paulus da Barnabas Ifis i Sising' Bini Iming' Listra

⁸ Ming'a gamp Listra da garam fagan agadan mangan impai igi. Da garam igi fagan yaga da gubu' rinanggan aping'an da arangan wayung u.

⁹ Gubu' Paulus fisa i nan, da garam igi rim ringan i nan igi. Da Paulus intrung maran

rururungan angu i arangan da itsanga ibi arangan imuaruts da isang' i wa'a bini.

¹⁰ Ibinigi da Paulus ini nan tsira' ifan da arangan ibiani, “Wauri' da wamunti.” Da gubu' arigi rururungan da arangan ipruts iyab da iyung.

¹¹ Da gubu' ampan tsira' tsanganda nam Paulus nangan igi, da iyai' tsira' bingan i nifu nan Likonia da ini, “Anutu ruas iwa' ibi garam gar da iru' ba da agi!”

¹² Barnabas da ifaring' bingan Sus da Paulus da ifaring' bingan Hermes, i wain, aranga garam nida nan.

¹³ Anutu umpur Sus igi ungaran pumu'a gin iming' mana' uts angu da gamp igi ntiang' gan nifun. Da garaman pumu'an iyu makau arapu' fain impru' da gai maraburuab ntsuran fain ifa muantsi nifun, i wain, arangan ini ruta ampan tsira' igi tsarada nam suda dangki da Paulus da Barnabas.

¹⁴ Da bitsinta' gubu' aposel Barnabas da Paulus ringanta i nan igi, da wangun ibarabin da ibrang ngarukui gan. Da irunt ifa wasa' i ampan tsira' igi da iyai' ini bina',

¹⁵ “Ampan ai, wain idzuwai da agam inang ibinigi da agai? Anung' nanga bida nigi u! Aga garam gar angu ibi agam! Aga yu sising' bini iba i nidan da agam i agam tanginda nam uta' uta' tuasaru agam pumu'an igi, da agam parima i ruam fadan da Anutu maran ta'an, aru tanginda gunungun da intap da uruts da nam sib angu ming'a wasa' gin.

16 Mung' ugu da Arangan itus maran i garam utup santan ming'a intap da intap sib angu da iyung i maranggan furan.

17 Da bitsinta' Arangan anung' idzigin runggan inting angu i garam gar u. Ima'. Arangan isanting' runggan i uwayant bini Arangan nangan i agam. Arangan inang gami' itangin gunungun rai da iru' ba i agam, da itangin nam mara maran iwa' intap da gubu' maranggan rururungan, da irim nam gadan ampi bingan da agam, da inang agam nugum itsia'."

18 Ribarangan ini nan igi, da bitsinta' ampan igi rung' ini tsarada nam suda dangki da ribarangan. Ibinigi da ribarangan inang gum babampaf da imunti sib in.

19 Raiyi da garam Yuda fain iming' Antiok da Aikoniam iba da iwaya ampan wangun da ribigi su ipiap i Paulus da Barnabas, da itapu Paulus i tauf da yuntap i arangan iwa' sinung' gamp, i wain, ini arangan mampa sib gin.

20 Da bitsinta' rib muarutsan iba munti itsuafi' arangan, da arangan itip yuri' da itip yatang' gamp. Ipis ba mai' da Paulus irut Barnabas ifa gamp Derbe.

Paulus da Barnabas Ini Nan da Rib Muarutsan i Mpunga Wangungan Ufiak

21 Paulus da Barnabas ifis i sising' bini iming' Derbe da inang da rib ampi bingan iwa' ibi Yisu riban atsung'a gin, da ribaranga tip ifa Listra da Aikoniam da Antiok ming'a uts da Pisidia.

22 Da ini nan da rib muarutsan mpada gamp gamp igi i rima riniurun da ribaranga

wangungan i muntida babampafan i nanggan muarutsan, da ini ibiani, “Agi nawa' da barabin ampi bingan namung' raiyi, da namus atang'a wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman ratar ntingan.”

²³ Da Paulus da Barnabas itaga garam gudzun i mpada tayang' ampan muarutsan isang' gamp igi santan, da ipa' ruan i nam gadan da iyugin da irim garam gudzun ruas igi ifa Nifutsarif aru tuasaranga muarutsan igi bangingga, i Arangan mpada tayang' gin.

Paulus da Barnabas Itip Ifa Gamp Antiok Ming'a Provins Siria

²⁴ Raiyi da Paulus da Barnabas iyung wasa' i distrik Pisidia da ifawa' provins Pamfilia.

²⁵ Gubu' ribaranga fisa i Anutu nanggan ming'a gamp Perga sib da ribaranga ru' ifa gamp Atalia.

²⁶ Ming'a Atalia da ribaranga yab i madzung da itip ifa gamp Antiok ming'a Siria. Da ming'a Antiok igi mung' da ampan irim rib iru' igi ifa Anutu bangingga i Aranga rima maraampi gan da ribarangan i nanga i gan guman ugu. Da aruani da tuasaranga bung' intsup gum igi sib.

²⁷ Gubu' tuasaranga fawa'a sib da itip inu' ampan muarutsan santan impru' da ifis i nan i nam santan Anutu nanga yaba i tuasaranga bangingga impru' da nam Anutu tusa muantsi i garam ming'a utup fain muarutsa Yisu.

²⁸ Da ribarangan irut rib atsung'a i Yisu impa gubu' gunti' bingan iming' Antiok.

15

Aposel Ruas Irut Rib Muarutsan Gudzun Rusan Impru' Ruan Iming' Yerusalem i Tipa Nan

¹ Da garam Yuda faing' muarutsa Yisu iming' Yudia iru' ba Antiok da yutus rib muarutsan ibiani, “Bida mamida i safa agam rinim atsung'a Moses sanaban, da Anutu wasang' i rima agam sib da siata agam nanggam maisan u.”

² Gubu' Paulus da Barnabas ringanta i nan igi, da ribarangan irut rib ming'a Yudia ru'a ba igi yudzung' nan da ruan da isu ufuai da ruan. Ibinigi da garam muarutsan mpada Antiok igi iraga Paulus da Barnabas impru' da garam fain i yaba Yerusalem i tsanganda aposel ruas mpru'an da garam gudzun gudzun i nan arigi.

³ Gubu' rib muarutsan ming'a Antiok tanginda ribarangan fadan, da iyung wasa' i distrik Fonisia da Samaria. Da ini da ampan muarutsan mpada nigi i garam utup fain iparim i ruan da imuaruts Yisu. Da nan igi inang rib muarutsan santan igi nugun itsia' iyus.

⁴ Gubu' ribarangan wa'a Yerusalem sib da rib muarutsan da aposel ruas da garam gudzun gudzun yis yaring i ribarangan. Da ribarangan ifis i nan i gum santan Anutu nangan i tuasarangan bangingan.

⁵ Da bitsinta' rib muarutsan fain ming'a wasa' i utup Farisai yuri' da ini, “Agi nasaf garam utup fain muarutsa Yisu igi rinin da nani da ribarangan i atsung'a Moses nanggan faidagin.”

⁶ Ibinigi da aposel ruas irut garam gudzun ruas impru' ruan i tipa nan igi.

⁷ Gubu' ribaranga nida nan ampi bingan da ruan sib, da Petrus yuri' iyab da ini ibiani, “Raing' ruas, agam isru' gin i udzuf fain fada sib ugu da Anutu itaga dzi wasa' i agam i fisa i sising' bini wasi da rib utup fain aga i ringanta gin da muarutsan.

⁸ Anutu isru' i rib santan wangungan sib da irim Marapayam Mararam da ribarangan ibi Aranga nanga i agi ugu, i santing'a bida Aranga maran yari i ribarangan da iyu iyab.

⁹ Arangan anung' inang uwayant mangan i ribarangan da inang uwayant mangan i agi u, ima'. Arangan inang ribarangan wangun isap iyab i ribarangan nanggan muarutsan.

¹⁰ Ibinigi da ibianung' da agam ini intsa'a Anutu yaba i barabin tsira' bingan agam nanga i tsarada yaba i rib utup fain aga siasan i buaring'an? Barabin bida nigi da agi tafang' rusang' mpru'an da agi anung' isang' i buaring'an u.

¹¹ Ima'! Agi muaruts ibi agi Nifutsarifang' Yisu maraampi gan angu da Anutu irim agi sib, ibi Aranga nanga i ribaga.”

¹² Gubu' Petrus nida nan igi sib da rib santan igi impa isi' angu da iringant i Barnabas da Paulus fisa i nan yaba i nam maran mangan ampi bingan Anutu nanga wasa' i rib utup fain aga ming'a ribarangan banginggan i santing'a Anutu nampanggan.

¹³ Gubu' ribarangan nida nan igi sib, da Dzems ini ibiani, “Raing' ruas, agam waringant i dzi.

¹⁴ Saimon Petrus ini da agi sib i nam Anutu

nangan suda fa' i piriang'a rib ming'a wasa' i
garam utup fain da mpada tayang' gin da uda
suda i gan garaman.

¹⁵ Da nam igi iwa' isang' profet ruas nanggan
akaran bida ani:

¹⁶ 'Raiyi da Dzi bung' atip aba
da nara' i Tافit ungaran aru gru'a ruan ugu.
Dzi bung' atip ayu i munga' munga' gan gru'a
ruan ugu santan,
da nanang nasu fa'.

¹⁷ I wain, garam santan nasau Dзи,
garam utup fain aru Dзи yuda suda Dзи gang'
ugu.

Nigi Nifutsarif Yawe nanggan nidan da Arangan
inang nam igi iwa'.

¹⁸ Mung' bingan ugu da Arangan ini nam igi
bung' awa' da garam isru' gin.'

¹⁹ "Ibinigi da dzi uwayantang' ibiani, agi
anung' rima barabin da rib utup mana' fain aru
parima i ruan fadan da Anutu u.

²⁰ Bini iyus i agi akara papiar fadan da
ribarangan da nidan da ribarangan i anung'
gada apu da nam rib mamida i sru'a i Anutu
tsaradan da mugus maraganun u, da anung'
arara'an u, da anung' gada apu dzura i wan i isa
funub u, da anung' gadan ma numa apu bi' gan
u.

²¹ I wain, mung' ugu bada sang'a aruani, da
rib fain ifis i Moses nanggan akaran igi iming'
gamp santan da ifaris iming' ungar mpru'a ruan
gin da gubu' Sabat sib angu."

Papiar Akaran Fadan da Rib Utup Fain Muarutsa Yisu

²² Da aposel ruas da garam gudzun ruas irut ampan muarutsan santan igi irim wangun i tagada garam fain wasa' i runggan ntua' i tanginda fada Antiok mpru'an da Paulus da Barnabas. Ibinigi da ribaranga taga Yudas, binganggan manga Barsabas, da Sailas. Garam iru' igi isu gudzun wasa' i rib muarutsan mpada ming'a Yerusalem igi.

²³ Da aposel ruas da garam gudzun ruas ikakar nan mangan da irim da rib iru' igi i uda fadan. Da nan igi ibiani:

Aga aposel ruas da garam gudzun ruas, agam raim rusam, aga kakar papiar ani ibia' da raing' ruas agam, garam utup fain aru muarutsa Yisu da mpada ming'a Antiok da gamp fain ming'a provins Siria da Silisia wasa'.

Nan nufan da nan nugun tsia'an narut agam!

²⁴ Aga ringantin ibi garam fain iming' wasa' i agai da ibia' da inang agam irunt fafun i nanggan nidan da iwaya agam wangunggam da uwayantam, da bitsinta' aga anung' ini da ribarangan i bia'an da nanga bida nigi u.

²⁵ Ibinigi da aga santan impru' ruang' da marang' yari i piriang'a garam fain da tanginda bia'an da agam mpru'an da Paulus da Barnabas, rib iru' aru aga marang' arida gin ugu.

²⁶ Garam iru' igi garam nangan da rima runggan rai i agi Nifutsarifang' Yisus Kristus binganggan.

²⁷ Ibinigi da aga tangin Yudas da Sailas ibia' i nida nan atsung'a nan aga kakaran ani da agam i nifunggan rururungan.

²⁸ Marapayam irut agai da isanting' agai i aga anung' isang' i rima barabin ampi bingan da agam u. Ibinigi da agam watsung' sanab bida ani angu:

²⁹ Agam anung' gada apu da nam rib mamida i sru'a i Anutu tsaradan da mugus maraganun u, da agam anung' gadan ma numa apu bi' gan u, da agam anung' gada apu dzura i wan i isa funub u, da agam anung' ruta rib fain arara'a i ruam u. Agam mpada tayang' runggam i mamida i nanga uwayant bida nigi, da agam bung' ampa bini.

Aga nangga' nidan santan ibawa' ibi arigi, da agam wampa bini.

³⁰ Ibinigi da rib muarutsan mpada Yerusalem itangin garam iru' da iru' igi iru' ifa Antiok. Wa'an nigi sib, da yufum rib muarutsan santan igi impru' da irim papiar da ribarangan.

³¹ Gubu' ribaranga farisa papiar igi sib da nugun itsia' i nan yafadan ming'a papiar igi.

³² Yudas da Sailas, rib iru' igi profet da ini nan ampi bingan da rib muarutsan igi i yafada i wangun da nanga i nanggan muarutsan babampafan.

³³ Rib iru' igi impa gubu' fain ifa sib da rib muarutsan mpada Antiok igi itangin ribarangan itip ifan da rib tanginda ribarangan badan ugu ruta nan nufan bini.

³⁴ *

³⁵ Da bitsinta' Paulus da Barnabas rung' impai iming' Antiok da irut rib ampi bingan yutus i ampan i Anutu nanggan da ifis i Nifutsarif sising' bini gan wasi.

Paulus da Barnabas Itangin Ruan Ararai

³⁶ Gubu' faing' fada sib da Paulus ini da Barnabas ibiani, “Agi tipa fadan da intuda rib muarutsan mpada gamp santan agi yunga gin da fisa i Nifutsarif nanggan gin badan ugu da sru'a gin i ribarangan nampa nabianung'.”

³⁷ Da Barnabas maran yari i uda Yowanis, binganggan manga Markus, i ruta tuasarangan.

³⁸ Da bitsinta' Paulus ibugin i ribarangan uda Markus da ruta fadan, i wain, Markus itangin ribarangan rai iming' provins Pamfilia mung' da anung' irut ribarangan inang gum ifan u.

³⁹ Paulus da Barnabas yudzung' i nan da ruan iyus angu da isu ufuai i nan arigi. Ibinigi da ribarangan itangin ruan ararai. Da Barnabas iyu Markus da irut iyab i madzung da ifa intap isi' Saiprus.

⁴⁰ Da bitsinta' Paulus ipiriang' Sailas i ruta arangan fadan, da gubu' nanga i yungan, da rib

* **15:34:** Papiar Grik bits bits angu ini nan mangan ibiani: “Da bitsinta' Sailas maran ifur i mpada ming'a Antiok, ibinigi da arangan impa nigi.” Garam mararuru ampi bingan maran ifur ibi garam mangan imus ikakar nan ani iming' bampam.

muarutsan iyugin i Nifutsarif maraampi gan mpada tayang' ribarangan.

⁴¹ Da ribarangan iyung ifa gamp gamp ming'a provins Siria da Silisia da ifai nan i ampan muarutsan mpada ming'a nigi i muntida babampaf i nanggan muarutsan.

16

Timoti Irut Paulus da Sailas Iyung

¹ Paulus ifawa' gamp Derbe da Listra impru' ibinigi. Ming'a nigi da Yisu mama' gan atsung'a gin mangan impai, binganggan Timoti. Arangan rinanggan sagat Yuda da sagat muarutsan, da bitsinta' ramanggan da garam Grik.

² Rib muarutsan mpada Listra da Aikoniam igi ini ibi Timoti igi garam bini.

³ Paulus maran yari i Timoti ruta arangan yungan. Ibinigi da Paulus iyu Timoti ifan da rib fain isaf arangan rinin, i garam Yuda mpada nigi uda arangan yaba bida i gan bits, i wain, rib santan isru' gin ibi Timoti ramanggan igi garam Grik, rib mamida i safa rinin.

⁴ Da gubu' ribarangan yunga gamp gamp igi fadan da ribarangan ini nan aposel ruas da garam gudzun ruas udzuda sib ming'a Yerusalem ugu da rib muarutsan igi i atsung'a gin.

⁵ Ibinigi da rib muarutsan mpadan igi nanggan muarutsan iying' isu tsira' da gubu' sib angu da rib muarutsan igi gudzunggan iying' iyab.

*Paulus Itsanga Garam Masedonia Iming' Nam
Puafuban*

⁶ Da ribarangan iyung wasa' i distrik Frigia da Galesia, i wain, Marapayam Mararam imunti sib i ribarangan i anung' fisa i nan ming'a provins Esia u.

⁷ Da gubu' ribarangan bawa'a distrik Misia ringampa gan da ribarangan inang i atang'a fada provins Bitinia, da bitsinta' Yisu Marapayaman imunti sib i ribarangan i anung' atang'an u.

⁸ Ibinigi da ribarangan iyung rururungan iming' wasa' i distrik Misia igi da iru' gamp Troas.

⁹ Nam idziang da Paulus itsanga nam ibi nam puafuban mangan, da arangan itsanga garam Masedonia mangan imunti da igaib runggan da arangan da ini ibiani, "Wais uruts udzi' da waba marafain intap Masedonia ani da warim aga sib."

¹⁰ Gubu' Paulus tsanganda nam bida nam puafuban igi sib, da sung angu da aga tip ruang' i fada Masedonia, i aga yu uwayant sib ibi Anutu inu' agai i fisa i sising' bini da ribarangan.

Lidia Isu Sagat Muarutsan

¹¹ Ibinigi da aga yab i madzung mangan iming' Troas da aga fa rururungan intap isi' Samotres ming'a uruts wasa' da pisa tata' da aga fawa' gamp Neapolis.

¹² Da aga tangin Neapolis rai da aga yung ifa Filipai. Da Filipai igi garam Rom gampan mangan, da isu gamp tsira' mangan i distrik igi

ming'a wasa' i provins Masedonia. Da aga mpa gamp igi gubu' faing' ifa sib.

¹³ Gubu' Sabat iwa' da aga yung iwa' muantsi ming'a gamp igi ntiang' gan mana' da aga fa mpui ringan. Da aga marang' ifur i wa'an da mumai udagin mangan ming'a nigi. Da aga mpai iru' da ini nan da sangat fain mpru'a maran mung' mpadan igi.

¹⁴ Da sangat mangan binganggan Lidia bada ming'a gamp Tayataira inang guman suba moni i bru' bi'. Da arangan inang da yatsung' rib Yuda sanaban pumu'a Anutu. Da arangan iringant i nan Paulus nidan igi da Nifutsarif itus muantsi i arangan wangungan i rima ringan bini angu gin da uda nan igi yaban.

¹⁵ Gubu' arangan ruta riban mpada i ungaran uda mpui ruruban sib da arangan ini da agai ibiani, "Agam isru' gin ibi dzi muaruts Nifutsarif nan nidzun angu, ibinigi da agam waba da wampa dzi ungarang'." Da arangan yudzung' da agai isang' aga ringanta i arangan nanggan.

Paulus da Sailas Impa Karabus Iming' Filipai

¹⁶ Gubu' mangan da aga yung ifa mumai rib nangan da udagin gin da aga wa' da sangat gum uta' mangan marapayam maisan yantsangan da rima uwayant maradzigin rutin. Da arangan inang da ini nam wa'an da bampam aga wasi, da gan garam gudzun rusan inang da iyu nam ntsuman ampi bingan gin.

* **16:14:** *bru' bi'* — Bru' igi anung' bi' rururungan u, da bitsinta' pepol (Nan Inglis 'purple'), da nan Adzera ratar ini "ming'" gin.

¹⁷ Da sagat igi yatsung' Paulus da agai da inu' ini bina', "Garam tuasarani da Anutu Mpada Wagung' i anutu santan igi garam guman, da ribarangan isanting' Anutu sanaban rima agam sib i uda agam sinung' nam maisan wasi."

¹⁸ Sagat igi inang ibinigi da gubu' ampi bingan da Paulus irarai' sib i ringanta i nan nu'an igi. Ibinigi da Paulus yitam i ruan da ini da marapayam maisan igi ibiani, "Dzi ni da agu i Yisu Kristus binganggan da wawa' mana' sinung' sagat igi." Da gubu' maran arigi rururungan da marapayam maisan igi itangin sagat igi rai da ifan.

¹⁹ Da gubu' sagat igi garam gudzun rusan tsanganda bida ribarangan sanaban suba moni gin tsunginda ruan, da ribarangan impung Paulus da Sailas da yuntap in ifa mumai rib mpru'a ruan gin da rantsa nam in i garam gudzun ruas raruda ribarangan.

²⁰ Gubu' uda ribarangan fadan da garam raruda nan ruas da ribigi ini ibiani, "Garam tuasarani garam Yuda da inang da ira' i barabin da gagara iming' agi gampang' ani.

²¹ Da ribarangan ifis i nan da ampan i atsung'a sanab agi garam Rom nanggung' faidagin pa'a agi gin i uda yaban da atsung'a gin ugu."

²² Da ampan santan yari nan impru' da Paulus da Sailas, da garam raruda nan ruas ini da garam bru' uts ruas igru' rib iru' igi ngarukui gan da idzibi i gai.

²³ Yis ribarangan iyus angu sib da itangin ribarangan yatang' karabus da ini da garam

mpada tayang' ungar karabus igi i tsanganda ribarangan sib.

²⁴ Garam igi ringanta i nan igi sib da itangin ribarangan yatang' ungar karabus igi mumai gan mangan ming'a wasa'. Da yudzu ribaranga fagan ufiak impru' da gai.

²⁵ Mpas yatup da Paulus da Sailas iyugin da yis mint i tsarifa Anutu da rib mpada karabus igi iringantin.

²⁶ Da sung angu da tufuring' tsira' mangan yudza gin, da tauf tsira' ungar karabus igi mpada yaba gin santan intsung' i ruan, da muantsi santan ungar igi itus ruan sib, da tsen dzura rib karabus santan igi ipira' ruan rai.

²⁷ Da gubu' garam mpada tayang' ungar karabus igi maran ta'an da uri'an, da itsanga muantsi santan igi tusa ruan da aranga maran ifur ibi rib karabus igi santan marunt gan arun sib. Ibinigi da arangan itus gan bainatan iyab da inang i isa rungan funub.

²⁸ Da bitsinta' Paulus iyai' nifun tsira' bingan ini bina', "Anung' wayada runggam u! Aga santan rumpai!"

²⁹ Da garam mpada tayang' ungar karabus igi inu' garam guman i uda rampi badan, da arangan irunt yatang' ifa ungar wasa'. Da arangan irat nidzun angu da iratarat da itatapuung' iru' Paulus da Sailas fagan.

³⁰ Da iyu rib iru' igi iwa' ba mana' da igut i ribarangan ibiani, "Agam garam tsira' iru' igi, dzi nabunang nam idzuwai i agam Anutu gam rima dzi sib da uda dzi sinung' nanggan nugun

sasusan?”

³¹ Da Paulus da Sailas ini ibiani, “Wamuaruts Nifutsarif Yisu da Anutu bung' arim agu sib. Nabinigi angu i rib santan mpada ungaram.”

³² Da rib iru' igi ifis i Nifutsarif nanggan da arangan da rib santan mpada i gan ungaran.

³³ Gubu' maran idziang arigi da garam mpada tayang' ungar karabus igi iyu Paulus da Sailas da yadzu' i rini mais. Da sung angu arangan irut gan riban santan ruta mpru'a ruan ungar bitsinta' iyu mpui ruruban.

³⁴ Da arangan iyu tuasarangan ifa gan ungaran, da irim nam gadan rutin. Da arangan da riban santan mpada ungaran nugun itsia' nidzun, i wain, ribarangan imuaruts Anutu.

³⁵ Pisa tata' da garam raruda nan ruas itangin garam bru' uts ruas ifan da garam mpada tayang' ungar karabus da ini rutin ibiani, “Watangin garam iru' igi nafan.”

³⁶ Da garam mpada tayang' ungar karabus ini da Paulus ini bina', “Garam raruda nan ruas ini agam tanginda karabus rai da fadan, ibinigi da agam wawa' ba da wafan ruta nan nufan.”

³⁷ Da bitsinta' Paulus ini da garam bru' uts igi ibiani, “Aga iru' ani da aga garam Rom, da ribarangan anung' iraru agai da itsanga asub mangan ming'a i agai. Da bitsinta' ini da agam yis agai uta' angu i ampan tsira' maran da itangin agai yatang' karabus. Mabi tuasarangan mani kupan angu da tanginda agai fadan, a? Ima', wasang' u! Ribarangan runggan naba da nayu aga nawa'.”

³⁸ Da garam bru' uts ruas ini nan Paulus nidan igi da garam raruda nan ruas, da gubu' ribaranga ringanta gin bida Paulus da Sailas igi garam Rom da tuasaringan irat.

³⁹ Ibinigi da garam raruda nan ruas iba ungar karabus da igampun ruan da rib iru' igi da iyu iwa' ba da igut i tuasaringan i tanginda gamp igi rai.

⁴⁰ Gubu' Paulus da Sailas wa'a sinung' karabus sib, da ifa Lidia ungaran da irut rib muarutsan fain impru' ruan nigi, da ifai nan gin i rumuntida babampaf i nanggan muarutsan. Da rib iru' igi itangin gamp igi rai da ifan.

17

Rib Tesalonaika Nugun Irua' i Paulus da Sailas

¹ Gubu' Paulus da Sailas yunga fada gamp Amfipolis da Apolonia da tanginda rai sib da ifawa' gamp tsira' Tesalonaika. Da garam Yuda ungaran mpru'a ruan gin mangan iming' igi.

² Da gubu' Sabat iru' da bits da Paulus yatang' ifa rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi ibi arangan tida nangan da irut rib Yuda ini nan da ruan i nan ming'a Anutu nanggan kakaran ugu.

³ Arangan idzuar i nan igi da isanting' ibi Garam Anutu Ragadan ugu bung' ayu tsakia da namamp da bung' atip namunti marata'. Da arangan ini, "Yisu aru dzi bung' nida i nanggan da agam ani da Arangan Garam Anutu Ragadan arangan arigi."

⁴ Da garam Yuda faing' ming'a wasa' i ribigi imuaruts da yatsung' Paulus da Sailas. Da garam

Grik pumu'a Anutu da sagat ruta bingan tsira' ampi bingan yatsung' ribarangan impru' ibinigi.

⁵ Da bitsinta' rib Yuda faing' igi itsanga ribigi atsung'a Paulus da Sailas da wangun imais nidzun gin. Ibinigi da ribarangan intsung' garam maisan faing' mpada ming'a mumai rantsa nam in igi impru' isu utup tsira' da ira' i wangun i suda ufuai da gagara tsira', da ribigi ifa Dzeson ungaran da ibrang i muantsi gan da isau Paulus da Sailas i uda fadan da utup tipa nan.

⁶ Da bitsinta' gubu' ribarangan sauda wasi da impung Dzeson impru' da rib muarutsan faing' da yuntapin ifan da garam gudzun ruas gamp igi da iyai' ini bina', "Garam tuasaru nangan da nanga barabin wa'a ming'a gamp gamp santan ugu ibawa' gamp ani,

⁷ da Dzeson ani yis yaring gin yatang' ba i gan ungaran. Ribarangan santan yis Kaisar nanggan faidagin udzi' i ribarangan ini king mangan rung' impai, faring'a bida Yisu."

⁸ Da gubu' ampan santan mpru'an da garam gudzun ruas gamp igi ringanta i nan igi da nugun itsakia da iyai' ruga ruan.

⁹ Da garam gudzun ruas igi inang Dzeson irut garam muarutsan faing' igi isub nam ntsuman suda nam tagada ruan i mpada bini ruta barabin ma'an da itangin ribarangan ifan.

Paulus da Sailas Ifa Nang Gum Iming' Gamp Beria

¹⁰ Da idziang arigi da rib muarutsan igi itangin Paulus da Sailas ifa gamp Beria. Gubu' ribaranga wa'a nigi sib da yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin ming'an nigi.

¹¹ Rib Yuda mpada Beria igi rib bini, da uwayantan idaum iyus rib Yuda mpada Tesalonaika ugu, i ribarangan iringant i sising' bini da maran yari gin nidzun angu da iyu iyab. Da gubu' sib angu da ribarangan ifaris Anutu nanggan kakaran i sru'a gin i Paulus nanggan fisa gin igi nan nidzun, ma ima'.

¹² Ibinigi da rib Yuda ampi bingan imuaruts. Da garam da sangat Grik bingan tsira' ampi bingan imuaruts impru' ibinigi.

¹³ Da bitsinta' gubu' rib Yuda mpada Tesalonaika igi ringanta i nan bida Paulus ifis i Anutu nanggan iming' Beria, da ribaranga faing' ifa nigida iwaya ampan igi wangun i suda ufuai.

¹⁴ Da sung angu da rib muarutsan itangin Paulus iru' ifa uruts, da Sailas da Timoti rung' impa Beria.

¹⁵ Rib uda Paulus badan igi iyu arangan iba isang' gamp tsira' Atens, da gubu' nida tanginda arangan rai da tipa fadan, da Paulus ini nan babampaf da ribarangan i nidan da Sailas da Timoti i atsung'a arangan bada sung angu.

Paulus Ifis i Nan Iming' Gamp Atens

¹⁶ Gubu' Paulus rung' fang'a i Sailas da Timoti ming'a Atens da arangan itsanga anutu umpur mugus maraganunggan ampi bingan ming'a gamp igi da inang arangan wangun ibarabin gin.

¹⁷ Ibinigi da arangan inang da yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin da irut rib Yuda da garam utup faing' pumu'a Anutu yudzung' nan da ruan, da gubu' sib angu da arangan ifa

mumai rib mpru'a ruan gin da rantsa nam in da yudzung' nan da rib wa'a mpada nigi.

¹⁸ Da garam gudzupu' faing' ming'a utup Epikurian da utup Stoik* irut Paulus yis ruan i nan. Da faing' ini ibiani, “Garam umpur nangan da nida nan sanga sanga angu igi buni nida nan idzuwai?” Da faing' ini, “Arangan mafis i anutu mpada gamp faing' aga nanggan.” I wain, Paulus ifis i sising' bini iyab i Yisu da nanggan muntida marata'.

¹⁹ Ibinigi da ribigi iyu arangan ifan da gamp igi utupan nan tipan mprua'a ruan ming'a mamai Areopagus,† da ini da arangan ibiani, “Isang' i aga sru'a i nan fa' aru u nangan da fisa gin da ampan igi?

²⁰ U fis i nan fa' fain nanga aga runta fafun gin, ibinigi da aga marang' yari i sru'a i nan igi wainggan.”

²¹ (Rib Atens igi ampi bingan mpru'an da rib ming'a gamp faing' badan da mpada nigi anung' inang da inang guman mangan u. Ima', inang da

* **17:18:** *garam gudzupu' faing' ming'a utup Epikurian da utup Stoik* — Garam gudzupu' igi da garam maran arida i uda mararuru da udzung'a i nan da ruan i uwayant faing' bida nam maran ta'an wainggan. Ming'a wasa' i rib Grik da gubu' arigi da utupan iru', Epikurian da Stoik, impai. Rib Epikurian igi yatsung' garam faring'a Epikurus gin uwayantan. Arangan imuaruts ibi nam nugun tsia'an isu nam maran ta'an wainggan. Rib Stoik igi yatsung' garam faring'a Dzino gin uwayantan. Arangan imuaruts ibi anung' idaum i garam nugun tsia'a yusan ma wangun barabinda yusan. Da bida barabin wa'an, da garam nampa isi' angu da narim wangun ruta barabin igi. † **17:19:** *mamai Areopagus* — Bingan 'Areopagus' igi wainggan ibi 'Ares Mamai Gan.'

iwa' da gubu' ampi bingan i rima ringan i
uwayant fa' fa' wa'an da fisa gin da ruan.)

²² Da Paulus imunti iyab wasa' i utup nan
tipan mpru'a ruan ming'a Areopagus igi da ini
ibiani, “Ampan Atens, dzi tsanga agam imunti
babampaf i pumu'a gam anutu rusam i sanab
mara maran.

²³ Gubu' dzi yungan da raraba nam ampi
bingan agam pumu'an igi bini angu, da dzi
tsanga nan akaran mangan ming'a yaba mumai
tsarada nam in mangan ini ibiani, ‘Nani da
anutu mangan aga mamida i sru'a gin mumai
gan tsarada nam in.’ Ibinigi da dzi ni fisa i Anutu
aru agam mamida i sru'a gin da agam pumu'a
uta' angu igi nanggan da agam da aruani.

²⁴ “Anutu aru tipa intap da gunungun da nam
sib angu ming'a wasa' gin, Arangan isu
Nifutsarif i intap da gunungun. Ibinigi da
anung' inang da impa ungar mararam garam
gar tipan u.

²⁵ Da Arangan anung' isau ruan i nam mangan
i garam gar rima Arangan sib u. I wain, Arangan
rungan irim nam mpada maran ta'an da nifu
pau da nam sib angu isang' garam gar.

²⁶ Ming'a tapan bitsinta' angu da Arangan
inang garam utup santan iwa' da impa isang'
intap da intap sib angu. Arangan rungan itaga
gubu' maran i ribarangan gan mpadan da irim
ampap i ribarangan intapan.

²⁷ Anutu inang ibinigi i garam gar sib angu
sauda Arangan da amusa Arangan da intsa'a i
wa'a rutin bida garam yunga nam mimin amusa

nam i wa'a rutin, da bitsinta' Arangan anung' impa gunti' i agi bitsinta' bitsinta' u.

²⁸ Agi mpa marata' da iyung da iwa' garam gar i Arangan runta' angu, ibi agam garamam gudzupu' faing' ini mung', 'Arangan narun rusan agi.'

²⁹ Agi su Anutu narun rusan, ibinigi da agi anung' marang' fura bida Anutu ibi mugus maraganun tipa i gol ma silva ma tauf garam gar tipa i gan uwayantan da gan bangingingan u.

³⁰ "Mung' ugu da gubu' garam gar mamida i sru'a i Anutu da pumu'a Arangan, da Arangan anung' iraru i nanggan maisan igi sung u. Da bitsinta' aruani da Arangan ini nan babampaf i garam gar sib angu parima i ruan.

³¹ I Arangan itaga gubu' mangan aga i raruda garam intap santan wasa' i sanaban rururungan ming'a Garam Arangan runggan tagadan bangingingan. Anutu isanting' dzidziwan da rib santan iyab i sanab Arangan runggan ra'a i Garam igi sinung' nam mampan."

³² Gubu' ribigi ringanta i nan garam mampan muntida marata', da faing' irim umpur i arangan, da faing' ini ibiani, "Aga marang' yari i ringanta i u tipa nida nan i nam aru u nida sib igi."

³³ Da Paulus itangin ribigi rai da ifan.

³⁴ Da bitsinta' ribigi faing' yatsung' Paulus da imuaruts. Ribigi gan mangan binganggan Dionisius; arangan isu utup nan tipan mpada Areopagus igi gan mangan. Da sangat mangan binganggan Damaris da rib faing' ibinigi

imuaruts da yatsung' arangan.

18

Paulus Ifa Korint

¹ Raiyi da Paulus itangin Atens rai da ifa gamp tsira' Korint.

² Ming'a nigi da arangan iwa' da garam Yuda mangan binganggan Akwila, arangan gampan wain Pontus da gubu' fain fada sib da arangan da fininggan Prisila iming' gamp Rom ming'a intap Itali iba, i wain, Kaisar Klodius ini garam Yuda santan tanginda Rom rai da fada gamp faing'. Da Paulus ifan da ribarangan,

³ da irut ribarangan impai da inang gum tipa ungar i apu rinin gangan* i rantsan, i wain, rib iru' igi inang da inang gum bida arangan nangan igi.

⁴ Da gubu' Sabat sib angu da Paulus inang da yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi da ini nan babampaf i intsa'a i ra'a i rib Yuda da Grik igi wangun i muarutsa Yisu.

⁵ Gubu' Sailas da Timoti ming'a Masedonia bawa'an, da Paulus irim runggan santan i fisa i Anutu nanggan, da ini wasi da rib Yuda ibiani, "Yisu arigi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu."

⁶ Da bitsinta' rib Yuda ibugin i ringanta i arangan nanggan da ini nan maisan da irim ub i arangan. Ibinigi da arangan iratsi ngaruntsuaf

* **18:3:** *gum tipa ungar i apu rinin gangan* — Ungar igi ibi ungar sel garam uda yunga gamp gamp i mpada gin, da itip i apu rini gangan da apu rini fufun. Da Paulus da Akwila da fininggan inang da itip ungar igi i apu rini gangan da irants da rib.

ming'a aranga ngarukui gan i santing'a bida arangan irarai' i rung' nida nan da ribigi, da ini ibiani, “Bida barabin wa'an da agam, da iming' agam banginggam, dzi adzu' banging' i nigi. Gubu' aruani da fadan da dzi bung' afan da nafis i nan da garam utup faing'.”

⁷ Da Paulus itangin rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi rai da ifa garam mangan binganggan Titius Dzastus ungaran. Arangan anung' garam Yuda, da bitsinta' inang da yatsung' rib Yuda sanaban pumu'a Anutu, da ungaran iming' uts angu da rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin.

⁸ Garam mangan binganggan Krispus, arangan isu gudzun i garam Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi, da arangan irut gan riban mpada i ungaran imuaruts Nifutsarif. Da rib ampi bingan ming'a Korint igi iringant i Paulus nanggan fisa gin da imuaruts da iyu mpui ruruban.

⁹ Idziang mangan da Nifutsarif ini nan da Paulus i nam bida nam puafuban, da ini ibiani, “U anung' ratan u. U rung' wani nan igi wasi, da anung' tsunginda nifum u.

¹⁰ I wain, Dzi rut agu, da garam mangan anung' isang' i tsarada bangin da wayada agu u, i Dzi ribang' ampi bingan impa gamp aruani.”

¹¹ Ibinigi da Paulus impa Korint isang' udzuf mangan da ukam 6 da yutus i ribigi i Anutu nanggan.

¹² Da bitsinta' gubu' Galio mpada bida gabman gudzunggan ming'a provins Akaia, da rib Yuda mpada ming'a Korint impru' ruan da

isu ufuai da Paulus da iyu arangan ifa mumai raruda nan gin da ini ibiani,

¹³ “Garam aruani ira' ampan wangun i pumu'a Anutu i sanab fa' mangan isa nan faidagin udzi'.”

¹⁴ Paulus inang i nida ribigi nanggan munga', da bitsinta' Galio ini da ribigi ibiani, “Agam rib Yuda, bida garam aruani isa garam Rom nanggan faidagin udzi' ma bida arangan nanga asub tsira' mangan, da dzi sang' i ringanta i agam.

¹⁵ Da bitsinta' agam wangum ibarabin i nan gutagin da bingan da agam nanggan faidagin. Ibinigi da agam runggam wafan da watip nan arigi. Dzi bugin i raruda nan bida nigi!”

¹⁶ Da arangan ipa' ribarangan rai iwa' ifa sinung' mumai raruda nan gin igi.

¹⁷ Ibinigi da ampi tsira' igi impung Sostenes, garam suda gudzun i rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin, da yis arangan iru' Galio maranggan uts da mumai raruda nan gin igi, da bitsinta' Galio maran wafur nan manga gin u.

Paulus Itip Ifa Gamp Antiok Ming'a Provins Siria

¹⁸ Paulus impa Korint igi gubu' ampi bingan ifa sib raiyi da arangan itangin rib muarutsan igi rai da ifa gamp Senkria da iyu madzung i fada provins Siria. Prisila da Akwila irut arangan. Gubu' arangan rung' mpada Senkria da arangan intrap gudzun i santing'a bida arangan nanggan udzudan mangan mpru'an da Anutu mung' ugu ibawa' ampapan.

¹⁹ Ribarangan ifawa' Efesus, da Paulus itangin Akwila da Prisila i nigi. Arangan runta' yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin da ini nan babampaf i ribigi muarutsa Yisu.

²⁰ Da ribigi igut i arangan i mpada gubu' rugunti' pas, da arangan ibugin.

²¹ Da bitsinta' gubu' arangan nanga i fadan da arangan ini ibiani, “Bida Anutu maran aridan da dzi bung' atip naba.” Da arangan iyab i madzung da itangin Efesus rai.

²² Gubu' Paulus fawa'a Kaisaria sib da arangan iyab Yerusalem da irim gubu' wasa' da ampan muarutsan. Ntsupa sib da arangan itip iru' ifa gamp Antiok.

²³ Paulus impa gubu' fain iming' Antiok sib da arangan ifa gamp gamp ming'a distrik Galesia da Frigia igi da inang rib atsung'a i Yisu mpadan igi nanggan muarutsan ibabampaf.

Apolos Ifis i Nan Iming' Gamp Efesus da Provins Akaia

²⁴ Garam Yuda mangan binganggan Apolos, gampan wain Aleksandria, iba mpa Efesus igi. Arangan garam nida nan bini da isru' i Anutu nanggan kakaran bini funub da isang' i fisa gin ruta nampang.

²⁵ Rib fain yutus i arangan i Nifutsarif Yisu sanaban, da arangan inang da ifis i Yisu nanggan igi rururungan ruta riniawan da garam. Da bitsinta' arangan isru' i Yowanis nanggan ruruba garam angu.

²⁶ Da arangan ifa rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi da ifis i nan ruta nam ratan ma'an.

Gubu' Akwila da Prisila ringanta i nan arangan fisa gin igi da iyu arangan ifa ringampa da idzuwar i Anutu sanaban igi rururungan nidzun da arangan.

²⁷ Gubu' Apolos nida fada provins Akaia da rib muarutsan mpada Efesus igi ifai nan i arangan da ikakar papiar mangan ifan da rib atsung'a i Yisu mpada Akaia igi i uda arangan. Gubu' arangan fawa'an da irim rib muarutsa Yisu yaba i Anutu maraampi gan igi sib iyus.

²⁸ I arangan inang da imunti ampan maran da ifis i nan babampaf i rasuda nan asub rib Yuda nida yaba i Yisu. Da arangan ifis i nan ming'a Anutu nanggan kakaran i santing'a wasi bida Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu igi.

19

Paulus Impa Efesus

¹ Gubu' Apolos rung' mpada Korint da Paulus iyung sanab ming'a mamai raiyi da iru' ibawa' Efesus. Ming'a nigi da arangan iwa' da rib fa' fa' faing' atsung'a i Yisu.

² Da arangan igut i ribigi, “Agam iyu Marapayam Mararam da gubu' agam muarutsan, ma ima'?”

Da ribarangan ini, “Ima'. Aga anung' iringant i nan i Marapayam Mararam mangan mpadan u.”

³ Da Paulus igut i ribarangan ibiani, “Ibinigi da agam iyu mpui ruruban idzuwai igi?”

Da ribarangan ini, “Yowanis mpui ruruban gan.”

⁴ Da Paulus ini, “Yowanis mpui ruruban gan igi mpui ruruban parima i ruan. Da ini da ampan i muarutsa manga aru ming'a bampan ba i arangan, nigi Yisu.”

⁵ Ribigi ringanta i nan igi sib da iyu mpui ruruban i Nifutsarif Yisu binganggan.

⁶ Da Paulus irim bangin ragun i ribarangan, da Marapayam Mararam iba i ribarangan, da ribarangan ini nan i nifun nan mara maran da ini nan bada ming'a Anutu gin ibi profet ruas.

⁷ Garam igi santan gudzunggan isang' ibi 12.

⁸ Da Paulus yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi da ini nan babampaf ruta nam ratan ma'an da ira' i ribigi uwayantan i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. Da arangan inang ibinigi isang' ukam iru da bits.

⁹ Da bitsinta' ribigi gan faing' itsungin muantsi i wangungan babampaf da ini nan maisan i Yisu Sanaban iming' ampan maranggan. Ibinigi da Paulus iyu rib atsung'a i Yisu da itangin ungar mpru'a ruan igi rai. Gubu' sib angu da Paulus irut rib fain ini nan babampaf i Yisu sising' bini gan iming' Tiranus ungar papiaran.

¹⁰ Arangan inang ibinigi isang' udzuf iru'run da rib Yuda da Grik ampi bingan mpada ming'a provins Esia igi iringant i Nifutsarif nanggan.

Skeva Narun Rusan Nanggan

¹¹ Da Anutu inang nam maran mangan tsira' tsira' bingan mamida i nangan da wa'an iming' Paulus binganggan.

¹² Ibinigi da ribigi iyu bru' garam atsufa i mana' i ngarukui i nanga gum rutin da bru' tiasa

mara-uwats gin igi, da irim i Paulus rinin da iyu ifan da irim i riban ging'a rinin igi rinin, da rinin idaum da marapayam maisan irunt sinung'.

¹³ Rib Yuda faing' nangan da yunga fada gamp gamp i daruda marapayam maisan yantsanga garam yintsa' i daruda marapayam maisan yantsanga rib fain i Nifutsarif Yisu binganggan da ini, “Ming'a Yisu aru Paulus fisa i nanggan ugu binganggan, da dzi ni nan babampaf da agam i agam wa'a ba.”

¹⁴ Garam Yuda garaman pumu'a Anutu wain gudzunggan mangan binganggan Skeva narun rusan marub marub 7 inang sanab arigi.

¹⁵ Gubu' mangan da marapayam maisan ini ribarangan nifunggan munga' ini bina', “Dzi sru' i Yisu da dzi sru' i Paulus, da bitsinta' agam wai igi?”

¹⁶ Da garam marapayam maisan yantsangan igi yatup iyab i ribarangan, da yis ribarangan fufunub angu, da irim bi' rutin da igari i ngarukui gan, da tuasarangan irunt ragidangunt iwa' sinung' ungar igi.

¹⁷ Da gubu' garam Yuda da garam Grik mpada Efesus igi ringanta i nan i nam wa'an igi, da tuasarangan irat funub angu da itsarif Nifutsarif Yisu binganggan.

¹⁸ Rib ampi bingan muarutsa sib iba da ini nanggan maisan nangan wasi iming' ampan maran.

¹⁹ Da rib ampi bingan uda mirimp iyu papiaran kakara mirimp gin igi impru' da ifanga iming' ampan tsira' maran. Papiar igi santan

nam ntsuman gan gudzunggan isang' 50,000
moni silva.

²⁰ I sanab bida nigi da Nifutsarif nanggan
iying' isu maradza' ruta nampang.

Ufuai Tsira' Iwa' Iming' Efesus

²¹ Gubu' nam santan igi wa'a sib ming'a
Efesus da Marapayam Mararam irim uwayant
da Paulus da arangan irants uwayant i yunga
wasa' i provins Masedonia da Akaia da raiyi da
musa fada Yerusalem. Da arangan ini, “Gubu'
dzi fawa'a Yerusalem sib da dzi nafan da
natsanga gamp Rom nabinigi.”

²² Da arangan itangin riban rima sib iru',
Timoti da Erastus, imung' ifa Masedonia, da
arangan impa gubu' rugunti' pas iming' gamp
Efesus ming'a provins Esia.

²³ Gubu' arigi da garam faing' irim ipiap i rib
atsung'a Yisu Sanaban da gagara da barabin
tsira' iwa'.

²⁴ I wain ibiani, garam tipa nam i silva
mangan binganggan Demitrius, arangan inang
da itip anutu umpur sagat binganggan Atemis
ungaran mararam maraganunggan i silva da
irim gum ampi bingan da garam fain tipa nam i
silva da ribigi inang da isub moni tsira' gin.

²⁵ Da arangan inu' ribigi impru' da garam tipa
nam faing' bida nigi da ini rutin ibiani, “Raing'
ruas, agam isru' gin i agi yu nam ntsuman tsira'
i gum agi nangan ani.

²⁶ Agam itsangan da iringantin sib i garam aru
nida Paulus gin ugu yuntap i garam ampi bingan

da iwaya i uwayantan da ini, 'Anutu garam gar tipa i banginggan igi anung' anutu nidzun u.' Da arangan anung' inang uwayant arigi i Efesus angu u. Ima'. Pas angu i arangan uda provins Esia ani santan sib.

²⁷ Garam igi nanggan nidan igi isang' i wayada agi gumang' suba moni gin ani binginggan bini, da nan igi isang' i nanga anutu sagat Atemis ungaran mararam suda nam uta' ming'a garam da sagat sib angu uwayantan. Da mangan ibiani, nan igi isang' i rasuda anutu sagat tsira' Atemis, aru utup tsira' ming'a provins Esia da intap santan tsarifan ugu, binginggan tsira'."

²⁸ Gubu' ribigi ringanta i nan igi da nugun irua' da iyai' nifun tsira' bingan ini bina', "Agi rib Efesus anutu gang' Atemis, arangan tsira' bingan!"

²⁹ Sung angu da gagara da ufuai tsira' iwa' gamp igi da ribigi impung Gaius da Aristarkus, garam Masedonia iru' atsung'a Paulus yungan ugu, da yuntap in ifa mumai mpru'a ruan da ringanta i nan gin.

³⁰ Paulus ini fada i nida nan da ampan tsira' igi, da bitsinta', rib muarutsan igi anung' itangin arangan ifan u.

³¹ Da Paulus rinun rusan faing' mpada wasa' i gabman Esia igi ibinigi itangin nan ifan da arangan da igampun ruan da arangan i anung' fada mumai mpru'a ruan gin igi u.

³² Da ampan tsira' igi anung' isru' i nam idzuwai tuasaranga yai'a gin u. Ibinigi da faing' iyai' i nan mangan da faing' iyai' i nan mangan,

da ribarangan ampi bingan anung' isru' i wain idzuwai da tuasarangan iba mpru' ruan nigi.

³³ Da rib Yuda ming'a wasa' i ampan tsira' igi yusu garam mangan binganggan Aleksander imung' ifa miamun da ini da arangan i dzuwara i nam wa'an igi wainggan. Da arangan iratsi bangin i ampan mpada isi' angu i arangan ini nida nan bida rib Yuda igi anung' inang asub u.

³⁴ Da gubu' ribigi sru'a gin bida arangan garam Yuda mangan, da santan iyai' isang' ruan isang' gubu' maran bida awa iru'run ibiani, "Agi rib Efesus anutu gang' Atemis, arangan tsira' bingan!"

³⁵ Garam gudzun mangan mpada tayang' gamp igi imunti iyab da iratsi bangin, da ampan tsira' igi impai isi' angu. Da arangan ini, "Agam garam Efesus, garam santan isru' gin ibi gamp Efesus aruani impa tayang' sangat anutu tsira' Atemis ungaran mararam da tauf mararam suda i maraganunggan aru rua'a ming'a gunungun ru'a ba ugu.

³⁶ Da nan nidzun arigi da manga wasang' tung'a maran gin u; ibinigi da wampa isi' angu ntua' da anung' nanga nam manga sung sung ruta uwayant bini ma'an u.

³⁷ Agam iyu garam tuasarani iba ani, da bitsinta' ribarangan anung' iwap nam manga ming' ungar mararam ma ini nan maisan mangan i agi anutu ga' sangat ani u.

³⁸ Bida Demetrius da garam ruta arangan tipa nam fain tsanganda asub i garam mangan, da nan rarudan ruming', da garam gudzun tsira'

tsira' raruda nan rumpai. Ribarangan nafa da nampi' rungga naming' nan rarudan wasa'.

³⁹ Da bida nan faing' rung' ming'an, da agam watip da gubu' nan tipan rururungan natsung' agi nanggag' faidagin.

⁴⁰ I wain, agi mpa wasa' i barabin i ufuai da nam yai'a uta' angu ruta wainggan ma'an da aruani, da bida gabman tsira' ringanta i nan gin, da isang' i raruda agi. Da agi wasang' i nida nan manga gin u."

⁴¹ Gubu' arangan nida nan igi sib da itangin ampan igi ifan.

20

Paulus Ifa Intap Masedonia da Grik

¹ Gubu' gagara da ufuai tsira' igi ntsupa sib, da Paulus inu' rib muarutsa Yisu igi impru' da ifai nan gin sib da itangin ribarangan rai da ifa provins Masedonia.

² Arangan iyung gamp gamp ming'a provins Masedonia igi ifan da ifai nan iyus i rib muarutsan mpadan igi i nanga i nanggan muarutsan babampafan, da raiyi da arangan ifawa' intap Grik.

³ Arangan impa ukam iru' da bits iming' igi. Arangan inang i uda madzung i fada provins Siria, da bitsinta' iringant i nan ibi rib Yuda fain yudzu nan i isa arangan funub, ibinigi da aranga itip iyung ifa wasa' i provins Masedonia.

⁴ Da arangan irut Pirus narunggan Sopater, garam Beria, Aristakus da Sekundus garam

Tesalonaika, da Gaius garam Derbe, da Tikikus da Trofimus garam provins Esia, da Timoti.

⁵ Garam tuasarigi imung' da ifang' i agai iming' gamp Troas.

⁶ Gubu' nam gadan tsira' faring'a bida Bret Yist Ma'a Gin igi ntsupa sib, raiyi da aga yu madzung da itangin gamp Filipai igi rai, da gubu' 5 ifa sib da aga fawa' da ribigi iming' gamp Troas, da aga mpai igi isang' gubu' 7.

Yutikus Maran Itip Ita' Iming' Troas

⁷ Suntai arigi gubu' gan miamun da aga mpru' ruang' i branga bret da gada nam.* Da Paulus maran ifur i tipa yungan da mai', ibinigi da arangan ini nan gubu' maran gunti' bingan da rib muarutsan mpadan nigisang' mpas yatup.

⁸ Mumai aga mpru'a ruang' gin igi iming' iyab wagung' da rampi ampi bingan rung' ipuatsa igi.

⁹ Mama' marub mangan binganggan Yutikus impa ifa muantsi isi' uda dzidza' gin igi ringampa gan da maran itatapru' i ging'an. Da gubu' aranga ging'a marampru' funub da arangan irua' ungar igi mumai gan mpada gin suda iru' da bits gin ming'a wagung' iru' ba intap warang'. Da rib fain iru' da iyu arangan, da bitsinta' arangan imamp sib.

* **20:7:** *branga bret da gada nam* — Garam gudzupu' ampi bingan maran ifur ibi ampan muarutsan mung' ugu inang da impru' ruan gada nam sib raiyi da imus gada pasa'. Ming'a nifun nan Grik da nan 'branga bret' ibuafir sanab gada nam da gada pasa'. Watsanga Apo 2:42; 20:11 nabinigi.

¹⁰ Paulus iru' da iging' ragun i mama' marub igi da yarimp arangan da ini da ribigi, “Agam anung' runta' fafun u, arangan maran itip ita'.”

¹¹ Da Paulus itip iyab ungar wagung' da irut ribigi ibrang bret da iga nam. Da arangan ini nan da rib muarutsan igi isang' gubu' ipis da itangin ribigi rai da ifan.

¹² Da mama' marub igi impa marata' da ribigi irut ifa ungar ruta nugun nufan.

Paulus Itangin Troas Rai da Ifa Miletus

¹³ Da aga yab i madzung ifa gamp Asos i uda Paulus ming'a nigi. Arangan runggan itip sanab ibinigi, i wain, arangan ini yunga i fagan.

¹⁴ Gubu' arangan wa'an da agai i Asos da aga rut aranga yab i madzung ifa gamp Mitilini.

¹⁵ Pisa mai' da aga fa uts da intap isi' Kios, pisa fada mai' da aga fawa' intap isi' Samos, da mai' gan da aga fawa' gamp Miletus.

¹⁶ Paulus maran ifur i runta yusa gamp Efesus da fada rururungan Miletus, i wain, arangan ibugin i mpada gubu' gunti' ming'a provins Esia, i arangan ini fada sung i wa'a Yerusalem i tsanganda garam Yuda gubu' gan tsira' faring'a bida Pentikos gin.

Paulus Ini Nan Nufan Gan da Gudzu Gudzun Efesus

¹⁷ Ming'a Miletus da Paulus itangin nan ifan i rib muarutsan Efesus garam gudzun rusan bada i tsanganda arangan.

18 Gubu' tuasaringan bawa'an, da arangan ini da ribarangan, “Agam isru' i dzi uwayantang' da nanggang' mpadan da gubu' miamun aru dzi atang'a ba provins Esia, da gubu' santan aru dzi ruta agam mpadan ugu.

19 Dzi pumu' Nifutsarif ruta sanab rasuda runggang' da maragurun da nam intsa'an ampi bingan wa'a i dzi yaba i rib Yuda nanggan udzudan.

20 Da dzi anung' irat i nida Anutu nanggan nidzun wasi sang'a i rima agam sib igi da fisa i nan igi ming'a ampan maran ma ming'a muantsi muantsi u.

21 Dzi ni nan babampafan wasi da garam Yuda da garam Grik i parima i ruan fadan da Anutu da muarutsa agi Nifutsarifang' Yisu.

22 “Waringantin! Aruani da Marapayam yusu dzi da dzi fa Yerusalem, da dzi anung' isru' i nam idzuwai bung' awa' da dzi naming' aga.

23 Da bitsinta' dzi sru' gin i gamp santan dzi fada gin da Marapayam Mararam ini nan babampaf da dzi ibi karabus da barabin ampi bingan ifang' i dzi.

24 “Da bitsinta' dzi marang' wafur nam mpada marata' ming'a intap ani ibi nam nidzun mangan da dzi u; dzi uwayantang' ibiani, dzi ni ntsupa sanab dzi runta gin da gum aru Nifutsarif Yisu rima da dzi i fisa i sising' bini i Anutu maraampi gan wasi.

25 “Waringantin! Aruani da dzi sru' gin ibi agam tuasaru dzi mpada wasa' gin da fisa i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman rutin ugu wasang' i tipa tsanganda dzi u.

²⁶ Ibinigi da dzi ni nida nan wasi da agam bida ani, bida agam gam bits bida mamida i uda nam mpada maran ta'an da nigi anung' dzi asubang' igi u.

²⁷ I wain, dzi anung' irat i fisa i Anutu uwayantan santan wasi da agam u.

²⁸ Da agam watsanga runggam sib nampru' da Anutu ampinggan santan aru Arangan suba i runggan Narunggan bi' gan. Marapayam Mararam itaga agam i suda gudzun gin da mpada tayang' gin bida garam mpada tayang' dumpa.

²⁹ Dzi sru' gin ibi dzi fada sib da iyam buman maisan bung' aba wasa' i agam da nawaya dumpa.

³⁰ Da agam garamam faing' ibinigi bung' auri' wasa' i agam da nani nan umpur i untapa i rib muarutsan fada i atsung'a gin.

³¹ Ibinigi da wadamang' ruam da anung' ging'an u! Maram wafur i udzuf iru' da bits da dzi anung' impa asap i faida nan i agam gubu' da idziang sib angu ruta maragurun.

³² “Aruani da dzi tangin agam ifa Anutu bangingga da gan maraampi gan. Maraampi gan igi isang' i rima riniurun da agam nanggam muarutsan da nanga agam uda nam bini bini santan Anutu ragadan i rima da rib santan aru Arangan runggan piriang'an i suda i nanggan mararam.

³³ “Dzi anung' yafi ung' i garam manga silva gan ma gol gan ma nanggan atsufan u.

³⁴ Agam runggam isru' gin sib i dzi banginggang' inang gum i rima runggang' sib da

rima rib ruta dzi mpada mpru'a bida nigi.

³⁵ Wasa' i nam santan dzi nangan igi, da dzi santing' agam i sanab nanga gum babampaf bida nigi da agi narim rib riniurun ma'an sib. Da agi marang' nafur agi Nifutsarifang' Yisu nanggan nida bida, 'Garam rima nam nanggan nugun tsia'an iyus garam uda nam nanggan nugun tsia'an.' ”

³⁶ Gubu' Paulus nida nan da ribarangan sib da idza' faga gudzun iru' da iyugin impru' da ribarangan santan.

³⁷ Da santan igi irang da impung arangan da itsutsuf.

³⁸ Ribarangan wangun ibarabin iyus, i wain, Paulus ini tuasarangan wasang' i tipa tsanganda arangan u. Da irut arangan iyung ifa madzung.

21

Paulus Irunt i Madzung i Fada Yerusalem

¹ Gubu' aga tanginda garam gudzun ruas igi rai da aga yab i madzung da ifa rururungan intap isi' Kos. Pisa tata' da aga fa intap isi' Rodes, da aga tangin Rodes rai da aga fa gamp Patara.

² Ming'a nigi da aga wa' da madzung manga nanga i fada distrik Fonisia, da aga yab i madzung igi da aga fan.

³ Aga tsanga intap Saiprus ming'a uruts wasa' ming'a bida aga bangi yas da aga runt iyus ifa provins Siria da aga fawa' gamp Taiya, i wain, madzung igi ini tanginda nam bunump ming'a igi.

⁴ Aga sau rib muarutsan mpada gamp igi da gubu' aga fawa'a da fain da aga rut impai igi isang' gubu' 7. Marapayam ikupis nan wasi rutin da ribigi inang da ini da Paulus i anung' fada Yerusalem u.

⁵ Gubu' madzung nanga i fadan, da rib muarutsan igi santan, ruta finin rusan da narun rusan, iyu agai iwa' sinung' gamp igi da aga yung ifan. Ming'a uruts ringan igi da aga idza' faga gudzun da aga yugin.

⁶ Gubu' aga rata'a rubanging' da tanginda ruang' rai da aga yab i madzung da ribarangan itip ifa gan ungar ungaran.

Agabus Ini Nan Profet da Paulus

⁷ Aga tangin gamp Taiya rai da aga fawa' gamp Tolemes. Ming'a nigi da aga rim gubu' wasa' da rib muarutsan da aga rut impai igi gubu' mangan.

⁸ Pisa mai' mangan da aga fawa' gamp Kaisaria da aga fa rut Filip impai i gan ungaran. Filip igi garam mangan wasa' i garam 7 ampan mararam Yerusalem tagadan i mpada tayang' gum faba nam gadan ugu, da arangan garam nangan da yunga fisa i Anutu sising' bini gan da ampan.

⁹ Arangan narun rusan finam finam iru' da iru' anung' isu gabun u da inang da ini nan profet.

¹⁰ Gubu' aga mpadan nigi gubu' fain fada sib da profet mangan binganggan Agabus iming' Yudia iru' ba.

¹¹ Arangan iba da agai da iyu Paulus ritan da idzur faganggan da banginggan gin da ini bina', "Marapayam Mararam ini ibiani, 'Sanab bida aruani angu da rib Yuda gudzun rusan mpada Yerusalem bung' adzur garam wain rit aruani da natangin nafan da garam utup mangan.' "

¹² Aga ringant i nan igi da aga rut ampan gamp igi ini nan babampaf da igaib runggang' da Paulus i anung' yaba fada Yerusalem u.

¹³ Da bitsinta' Paulus ini nan munga' ibiani, "Ibianung' da agam irang da iwaya dzi uwayantang'? Dzi anung' itip ruang' i ging'a karabus angu u, da bitsinta' dzi tip ruang' impru' ibinigi i mampa ming'a Yerusalem i Nifutsarif Yisu binganggan."

¹⁴ Gubu' aga tsanganda bida Paulus rima udzung' i fadan da aga anung' itip ini nan i tiasa aranga uwayantan u. Da aga ni ibiani, "Nam Nifutsarif maran aridan i nanga wa'an da nawa' nabi nigi."

Paulus Ifawa' Yerusalem da Ifa Ungar Mararam

¹⁵ Gubu' fain fada sib da aga tip ruang' da aga yab ifa Yerusalem.

¹⁶ Rib muarutsan fain mpada ming'a Kaisaria igi irut agai da iyu agai ifa i tangindan da Nason i ungaran, i aga ruta mpadan nigi. Arangan garam Saiprus da garam atsung'a Yisu mung'.

¹⁷ Gubu' aga wa'a Yerusalem da rib muarutsan iyu agai ruta nugun tsia'an.

¹⁸ Pisa tata' da Paulus irut agai ifa i tsanganda Dzems, da garam gudzun santan iba mpru' ruan.

¹⁹ Paulus irim gubu' wasa' da ribarangan da ifis i nan i nam santan Anutu nanga yaba i aranga banginggan wasa' i rib utup fain aga.

²⁰ Gubu' ribaranga ringanta i nan igi da ribarangan itsarif Anutu. Da ini da Paulus, “Raing', u tsangan, garam Yuda ampi bingan angu yusa 10,000 imuaruts Yisu da irim runggan santan i atsung'a Moses nanggan faidagin.

²¹ Ribarangan iringant i nan i u utusa rib Yuda santan mpada wasa' i garam utup fain aga i tanginda Moses nanggan faidagin rai da anung' safa narun rusan riniubitan ma anung' atsung'a agi tafang' rusang' sanabang' u.

²² Agi bung' anang nam idzuwai? I ribaranga bung' aringant i nan nabi u ba sib.

²³ Ibinigi da wanang nam idzuwai aga nidan da agu ani. Aga garamang' iru' da iru' udzuda nan sib da Anutu rumpai.

²⁴ Wayu garam tuasaruani nafa Ungar Mararam da agam santan watsung' sanab nanga runggam suda mararam i Anutu maranggan. Da warim nam ntsuman i ribigi nanggan tsaradan i ribaranga sang'a i naba gudzun. Wanang nabinigi da garam santan nasru' gin nabi nan nidzun manga waming' wasa' i nan santan ribaranga nida yaba i agu, da nasru' gin nabi u atsung' nan faidagin impru' ibinigi.

²⁵ Da bitsinta', garam utup fain muarutsa Yisu da agi kakar papiar manga sib da ini rutin i nan agi udzuda sib ibi tuasaringan anung' gada apu da nam rib fain tsaradan da mugus maraganun

u, da anung' gadan ma numa apu bi' gan u, da anung' gada apu dzura i wan i isa funub, da anung' ruta rib fain arara'a i ruan u.”

²⁶ Pisa mai' da Paulus iyu garam tuasarigi da yatsung' sanab nanga runggan suda mararam ntua' i Anutu maranggan. Da ribarangan yatang' Ungar Mararam ntiang' gan wasa' i rima sising' da garam pumu'a Anutu wain ruas i gubu' idzuwai ribarangan guman nanga runggan suda mararam nida ntsupan da ribarangan bitsinta' bitsinta' tsarada nanggan gin.

Garam Yuda Impung Paulus

²⁷ Gubu' 7 nanga runggan suda mararam igi nanga i ntsupan, da garam Yuda faing' bada ming'a provins Esia itsanga Paulus i Ungar Mararam ntiang' gan wasa', da ira' i ampan tsira' igi wangun da isu ufuai da Paulus, da garam Yuda igi impung arangan.

²⁸ Da iyai' da ini, “Garam Israil, agam warim aga sib! Garam aruani yutus i garam santan iming' gamp gamp i rasuda agi ampanggang' mpru'an da Moses nanggan faidagin da Ungar Mararam ani ibinigi. Da arangan anung' inang ibinigi angu u; ima', iyu rib Grik yatang' ba Ungar Mararam ani da inang mumai mararam ani ibubumpua i Anutu maranggan.”

²⁹ Ribigi ini nan igi, i wain, mung' da itsanga Trofimus garam Efesus ruta Paulus i gamp tsira' igi da maran ifur ibi Paulus mayu arangan maatang' Ungar Mararam igi.

30 Ampan iringant i nan igi da gagara da ufuai tsira' iwa', da garam ampi bingan mpada Yerusalem irunt impru' Ungar Mararam igi. Impung Paulus da yantir arangan iwa' sinung Ungar Mararam igi ntiang' gan, da sung angu da rib fain itsungin ntiang' igi muantsi gan.

31 Gubu' nanga i isa aranga funub da sising' iyu garam singaari Rom gudzunggan tsira' ibi rib santan mpada Yerusalem igi isu ufuai da gagara tsira' iwa'.

32 Ibinigi da sung angu da arangan iyu garam singaari igi impru' da gudzun rusan fain da irunt iru' mumai ampi tsira' mpada gin igi. Gubu' rib Yuda tsanganda garam singaari Rom gudzunggan ruta garaman bawa'an da itangin Paulus rai da anung' itip yis arangan u.

33 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ifa uts da impung Paulus da ini da garam singaari ruas i dzura arangan i tsen iru'run. Da igut i ampi tsira' igi i arangan garam idzuwai da arangan inang nam idzuwai.

34 Garam faing' ming'a wasa' i ampi tsira' igi iyai' i nan mangan da faing' iyai' i nan mangan. Ribarangan igagara iyus da garam singaari gudzunggan igi anung' iringant i nan igi wainggan nidzun u. Ibinigi da ini da garam singaari ruas i uda arangan atang'a fada ribarangan ungaran mpada gin da nanga gum in.

35 Gubu' Paulus fawa'a ungar igi antiman da rib Yuda yintsa' i isa arangan funub, ibinigi da garam singaari ruas ibuaring' arangan ifan.

³⁶ Da ampi tsira' atsung'a ribarangan igi rung' iyai' da ini, “Wais arangan funub!”

³⁷ Gubu' garam singaari ruas nanga i uda arangan atang'a ungar, da arangan ini da garam singaari gudzunggan igi ibiani, “Isang' dzi nida nan mangan da agu?”

Da garam singaari gudzunggan ini arangan nifunggan munga' ibiani, “U sru' i nifu nan Grik, a?”

³⁸ Mani agu garam Idzip aru ruta gabman isa ruan da mung'a i garam 4,000 aru raba garam i bainat wa'a fada nam mana' dadauntan ugu?”

³⁹ Da Paulus ini, “Ima', dzi garam Yuda. Dzi ba iming' gamp Tarsus, gamp ruta bingan tsira' ming'a provins Silisia. Da dzi wa' ibi garam wain ruta bingan tsira' i gamp igi.* Dzi gaib runggang' da agu, isang' i u nida nifum da dzi nida nan da ampan?”

⁴⁰ Gubu' garam singaari gudzunggan tagada ruan da arangan sib i nida nan, da Paulus imunti iyab antim igi da iraratsi bangin i ampan mpada frap ma'an. Gubu' ribigi santan mpada ruta frap ma'an, da arangan ini nan da ribigi i

* **21:39:** *garam wain ruta bingan tsira' i gamp igi* — Paulus ini ibi arangan iwa' ibi gamp Tarsus igi “*sitisen*” (*citizen*) gan. Anung' rib santan mpada ming'a gamp igi iwa' ibi *sitisen* u, ima', bitsinta' bitsinta' angu. I wa'a bida *sitisen* da garam nasu intap wain ramanggan, ma gamp igi gudzun rusan narim bingan *sitisen* rutin, ma garam igi ramanggan ma rinanggan nawa' nabi *sitisen* sib da gubu' rinan aping'a arangan. Garam wa'a *sitisen* iyu bingan tsira' iming' gamp igi.

nifun nan Hibru.†

22

Paulus Ini Nan da Ampì Tsira' Igi

¹ “Raing' ruas da ramang' ruas, agam waringantin! Dzi nang i nida nan agam dzura dzi gin ugu munga' gan.”

² Gubu' ribigi ringanta i arangan nida nan i nifu nan Hibru* da ribarangan impa frap nufan.

Da Paulus ini,

³ “Dzi garam Yuda, da dzi rinanggang' yaping' dzi iming' gamp Tarsus ming'a provins Silisia, da bitsinta' dzi ying' isu tsira' iming' gamp tsira' Yerusalem ani. Gamaliel yutus i dzi uwayantang' bini angu i agi tafang' rusang' nanggan faidagin rururungan. Da dzi rim runggang' santan i atsung'a Anutu sanaban isang' ibi agam inang da aruani.

⁴ Dzi yis rib atsung'a Yisu Sanaban ani, da dzi mpung garam da sagat da itangin yatang' karabus da ini da yis fain fufunub.

⁵ Da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' da garam gudzun ruas utupan nan tipan santan isang' i nida wasi da agam gin. Tuasarangan irim papiar fain da dzi i riman da agi ribang' mpada Damaskus, da dzi fa

† **21:40:** *nifun nan Hibru* — ma nifu nan Arameik: Garam mararuru ampi bingan maran ifur i Paulus ini nan i nifu nan Arameik. Gubu' arigi da nifu nan Arameik isu garam Yuda nifu nan gan. Ibinigi da garam fain irim bingan Hibru gin. * **22:2:** *nifu nan Hibru* — ma nifu nan Arameik: Watsanga nan ming'a gudzun 21, ampap 40. **22:4:** Apo 9:2; 19:23

Damaskus i mpungan da dzura rib atsung'a Yisu Sanaban igi da uda bada Yerusalem i uda nam igi munga' gan.

Paulus Ifis i Nan i Arangan Imuaruts Yisu Ibianung'

(Aposel 9:3-19; 26:12-18)

⁶ “Gubu' ibawa' wasa' da dzi fa su uts da gamp Damaskus. Sung angu da nam puatsadan tsira' bingan iming' gunungun iru' ba ipuatsa yari dzi.

⁷ Dzi rua' iru' intap da dzi ringant i nifun mangan ini ibiani da dzi, ‘Sol, Sol, ibubianung' da u rim ipiap i dzi?’

⁸ Da dzi ni ibiani, ‘Nifutsarif, agu wai igi?’ Da Arangan ini, ‘Dzi Yisu, garam Nasaret, aru u rima ipiap in igi.’

⁹ Rib ruta dzi fadan igi itsanga puatsadan igi, da bitsinta' anung' idzidziwan i garam ruta dzi nida nan igi wanggan u.[†]

¹⁰ Da dzi ni ibiani, ‘Nifutsarif, dzi bunanga nam idzuwai?’ Da Nifutsarif ini da dzi, ‘Wauri' da watang' Damaskus. Ming'a nigi da garam mangan bung' ani da agu i gum santan dzi ragada agu gin i u nangan.’

¹¹ Rib ruta dzi fadan igi igif dzi banging' da iyu dzi atang' Damaskus, i wain, puatsadan igi nanggan dzadzaniangan inang dzi marang' igampam ruan.

¹² “Garam mangan binganggan Ananias iba i tsanganda dzi. Arangan garam tsarifa Anutu da

[†] **22:9:** *anung' idzidziwan i garam ruta dzi nida nan igi wanggan u* — Nan igi wainggan mangan ibi “anung' iringant i garam ruta dzi nida nan igi wanggan u.”

atsung'a Moses nanggan faidagin rururungan angu. Garam Yuda santan mpadan nigi ini arangan garam bini.

¹³ Arangan iba munti uts da dzi da ini, 'Raing' Sol, watip watsanga nam!' Da gubu' maran arigi rururungan da dzi tip itsanga nam da dzi tsanga arangan.

¹⁴ Da arangan ini, 'Agi tafang' rusang' Anutu gan iraga agu mung' i sru'a i nam Arangan maran arida gin i wa'an, da tsanganda Garam aru Rururungan Ntingan ugu da ringanta i nan ming'a Aranga nifunggan.

¹⁵ U bung' asu garam nida Arangan nanggan wasi da ampan santan i nam u tsangandan da ringanta gin sib.

¹⁶ Ibinigi da u rung' ifang' i wai? Wauri' da wayu mpui ruruban, da wanu' i Arangan binganggan i adzu'a u nanggan maisan rai.'

Nifutsarif Iwat Paulus Ifan da Garam Utup Fain

¹⁷ "Gubu' dzi tipa fada Yerusalem da udagin ming'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa', da dzi tsanga nam ibi nam puafuban mangan,

¹⁸ da dzi tsanga Nifutsarif ini da dzi ibiani, 'Wauri' sung angu da watangin Yerusalem da wafan, i wain, bida u nida Dzi nangga' wasi ming'a nani da ribani anung' isang' i ringanta gin u.'

¹⁹ Da dzi ni ibiani, 'Nifutsarif, ribarangan isru' gin sib ibi dzi fa rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin santan i mpunga rib muarutsa Agu da isan da tanginda i karabus.

²⁰ Da gubu' ribarangan isa Stiven, garam aru nida U nanggam wasi ugu, funub da dzi munti uts da dzi tsangan ibi iwa' bini i dzi marangga', da dzi munti tayang' ribarangan ngarukui gan gunti'.'

²¹ Da bitsinta' Nifutsarif ini da dzi ibiani, 'Wafan! I dzi bung' awat agu nafan da garam utup fain mpada gamp gunti'.'"

Garam Singaari Gudzunggan Ini Sru'a i Paulus Asuban

²² Da ampan tsira' igi iringant i Paulus nanggan ifa isang' Paulus nida nan yaba i garam utup fain arigi da nugun irua'. Da santan iyai' nifun tsira' da ini, "Wais arangan funub! Garam bida nigi anung' isang' rumpada marata' intap ani u!"

²³ Da gubu' ribarangan yai'an da gru'a ngarukui gan gunti' da tapuda ngaruntsuaf yaban,

²⁴ da garam singaari gudzunggan ini da garaman i tanginda Paulus atang'a ribarangan ungaran mpada gin da nanga gum in igi wasa'. Da ini da ribarangan i ripida Paulus da guta i arangan i nan fain i aranga sru'a i wain idzuwai da ribigi iyai' iyab i arangan.

²⁵ Da gubu' dzura arangan i ripidan, da Paulus ini da garam singaari gudzunggan mangan mpada tayang' garam 100 muntida uts rutin igi ibiani, "Mabi garam Rom nanggan faidagin ini ibi agam isang' i ripida garam Rom mangan mamida i muntida nan rarudan wasa' da tsanganda asub in?"

²⁶ Da gubu' garam singaari gudzunggan mangan igi ringanta i nan igi, da arangan ifan da gan gudzunggan tsira' igi da igutin ini bina', "U bung' anang nam idzuwai? I garam araga garam Rom aga i."

²⁷ Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ifa gut i Paulus ini bina', "Wani da dzi, u garam Rom, ma?"

Da Paulus ini, "Hai, dzi garam Rom."

²⁸ Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ini ibiani, "Dzi tai moni ga' tsira' i suda garam Rom."

Da Paulus ini, "Da bitsinta' dzi da ima'. Rinang' yaping' dzi ibi garam Rom."

²⁹ Da garam singaari ruas nanga i ripida arangan igi iringant i nan igi da sung angu itangin arangan rai. Da gubu' garam singaari gudzunggan tsira' igi sru'a gin bida Paulus igi garam Rom, da irat, i wain, arangan ini da garam singaari ruas idzur Paulus i tsen.

³⁰ Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ini sru'a gin i rib Yuda ini Paulus ibunang asub idzuwai rururungan. Ibinigi da pisa mai' da arangan itangin Paulus iwa' da irim nan ifan da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da utup nan tipan faring'a Sanhidrin gin santan i wa'a mpru'a ruan. Da arangan iyu Paulus iba da imunti ribarangan maran.

23

Paulus Ini Nan da Garam Yuda Utupan Nan Tipan

¹ Da Paulus intrung maran funub angu i utup nan tipan faring'a Sanhidrin gin igi da ini, “Raing' ruas, dzi nang Anutu guman ruta uwayant bini da dzi anung' itsanga asub mangan wasa' i nangga' mpadan iba isang' gubu' aruani.”

² Ananaias, garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira', iringant i nan igi da ini da rib muntida uts da Paulus igi i isa arangan nifun.

³ Da Paulus ini da arangan, “Anutu bung' ais agu, i wain, u wa' ibi ntiang' bubumpuadan garam rima pent sap gin i dziginda nam bubumpuadan igi.* U mpa igi i raruda dzi yaba i nan faidagin, da bitsinta' u ni da ribigi i isa dzi, da nigis yis nan faidagin igi udzi!”

⁴ Da rib muntida uts da Paulus igi ini, “Ibianung' da u ni nan maisan i Anutu garaman pumu'an gudzunggan tsira'?”

⁵ Da Paulus ini, “Raing' ruas, dzi anung' isru' gin ibi arangan garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' u. Dzi nang asub, i wain, Anutu nanggan akaran mangan ini ibiani, ‘Agam anung' nida nan maisan i garam gudzunggam mangan u.’”

⁶ Da Paulus isru' gin ibi utup nan tipan igi fain Sadusi da fain Farisai. Ibinigi da arangan iyai' ibiani, “Raing' ruas, dzi garam Farisai da dzi ba iming' yangin Farisai. Dzi munti nan rarudan

* **23:3:** *ntiang' bubumpuadan garam rima pent sap gin i dziginda nam bubumpuadan igi* — Nan raman yaba i ntiang' ani wainggan ibi garam umpur nida nan i atsung'a sanab rururungan da bitsinta' runggan atsung'a sanab maisan. **23:5:** Kis 22:28

wasa', i wain, dzi muaruts ibi garam mampan bung' atip namunti marata' da dzi rim marang' gin.”

⁷ Gubu' Paulus nida nan arigi da rib Farisai da Sadusi yis ruan i nan, da utup nan tipan igi uwayantan ibrang ruan isu iru'run.

⁸ I wain, rib Sadusi anung' imuaruts ibi garam mampan isang' i tipa muntida marata' u, da ini angira da marapayam ima', da bitsinta' rib Farisai imuaruts nam santan igi.

⁹ Da gagara tsira' iwa', da garam gudzupu' i nan faidagin faing' ming'a utup Farisai imunti da ini nan babampaf ibiani, “Aga sau asub mangan i garam aruani. Mabi marapayam ma angira mani nan da arangan?”

¹⁰ Da ufuai ifa su tsira' da garam singaari gudzunggan tsira' irat i garam Yuda branga Paulus riniuriatsan. Ibinigi da arangan ini da garam singaari ruas i mpunga Paulus da dzungangin sinung' rib Yuda igi banginggan da uda arangan atang'a ribarangan ungaran igi.

¹¹ Idziang arigi da Nifutsarif imunti uts da Paulus da ini ibiani, “Wamunti babampaf da anung' ratan u! U ni dzi nanggung' wasi iming' Yerusalem, da u bung' ani dzi wasi naming' Rom nabinigi angu i.”

Rib Yuda Yudzu Nan i Isa Paulus Funub

¹² Pisa tata' da garam Yuda fain impru' ruan da yudzu nan maradzigin angu i isa Paulus funub, da itaga ruan da ini nan babampaf i anung' gada nam ma numa mpui sang'a i isa arangan funub. Da bida gada nam ma numa

mpui da mamida i isa Paulus funub, da ini Anutu nawaya ribarangan.

¹³ Garam udzuda nan igi gudzunggan iyus 40.

¹⁴ Da ribarangan ifan da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzun ruas da ini ibiani, “Aga taga ruang' ruta nan pupuarapan da runggang' i aga anung' isang' i gada nam mangan ma numa nam mangan nasang' aga nais Paulus funub.

¹⁵ Ibinigi da agam warut garam Yuda utupan nan tipan da wagut i garam singaari gudzunggan tsira' i uda Paulus badan da agam. Agam wayiyu' arangan nabi agam inang i raruda Paulus da sru'a i uwayant faing' yaba i arangan. Da aga tip runggang' sib i isa arangan funub da gubu' arangan yunga sanab badan.”

¹⁶ Da bitsinta' gubu' Paulus nafunggan narunggan marub ringanta i nan udzudan maradzigin igi, da yatang' garam singaari ruas ungaran da ini da Paulus.

¹⁷ Da Paulus inu' garam singaari gudzunggan mangan mpada tayang' garam singaari 100 ba da ini rutin ibiani, “Wayu mama' rini fa' aruani nafan da garam gudzun tsira', i arangan ini nida nan manga rutin.”

¹⁸ Ibinigi da arangan iyu mama' rini fa' igi ifan da garam singaari gudzunggan tsira' da ini ibiani, “Paulus, garam karabusan ugu, inu' dzi da ini da dzi i uda mama' rini fa' ani badan da agu, i arangan ini nida nan mangan da agu.”

¹⁹ Da garam singaari gudzunggan tsira' igi igif mama' rini fa' igi bangin da iyu ifa mumai rib

ma'a gin da ini, “U buni nida nan idzuwai igi da dzi?”

²⁰ Da mama' igi ini, “Garam Yuda faing' yudzu nan sib i guta i agu i uda Paulus fadan da garam Yuda utupan nan tipan da mai' aga. Bung' ayiyu' agu nabi ribarangan inang i raruda arangan da sru'a i uwayant faing' yaba i arangan.

²¹ Da bitsinta' anung' ringanta i ribarangan nanggan u, i ribaranga gan faing' gudzunggan yusa 40 yudzu nan da itaga ruan ruta nan pupuarapan i anung' gada nam ma numa mpui nasang' nais arangan funub. Ribarangan itip ruan sib da ikup da ifang' i agu i u nida 'hai' i ribarangan nanggan.”

²² Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ini nan babampaf da mama' rini fa' igi ibiani, “Anung' nidan da garam mangan bida u ni nan aruani da dzi u.” Da itangin arangan ifan.

Iwat Paulus Ifa da Kiap Tsira' Feliks

²³ Da garam singaari gudzunggan tsira' igi inu' garam gudzun iru' mpada tayang' garam 100 iba da ini rutin ibiani, “Agam wayu garam singaari 200 da garam singaari 70 mpada i kausi' da garam singaari 200 ngifa singan, da agam watip runggam i fada Kaisaria da 9 kilok idziang aruani.

²⁴ Agam wayu kausi' fain ampru' i Paulus mpada gin da agam wayu arangan bini angu nafan nasang' wa'an da kiap tsira' Feliks.”

²⁵ Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ikakar papiar mangan ibiani:

²⁶ DZI Klodius Lisias, dzi kakar papiar ani ibia' da kiap tsira' Feliks. Gubu' wasa' da agu, garam tsira' bini.

²⁷ Garam Yuda impung garam aruani da ini isa arangan funub. Da bitsinta' dzi ringantin ibi arangan garam Rom; ibinigi da dzi da garamang' irim arangan sib da iyu sinung' garam Yuda banginggan.

²⁸ DZI marang' yari i sru'a i nan dzura arangan gin igi wainggan; ibinigi da dzi yu arangan ifan da garam Yuda utupan nan tipan.

²⁹ DZI gutin da dzi wa' da nan ibi ribigi idzur arangan iyab i uwayant ruga rugan wasa' i rib Yuda nanggan faidagin, da bitsinta' anung' iraru arangan i nan mangan isang' i agi isa arangan funub ma tanginda arangan i karabus u.

³⁰ Aruani da dzi ringant i nan ibi ribarangan yudzu nan sib i isa arangan funub. Ibinigi da sung angu da dzi tangin arangan ibia' da agu, da dzi ni da rib dzura nan da arangan igi i bia'a u maranggam rururungan da nida nan dzuran igi wainggan wasi.

³¹ Da garam singaari ruas yatsung' nan garam gudzunggan nidan igi da iyu Paulus da irut arangan iyung idziang arigi santan isang' wa'a gamp Antipatris.

³² Da pisa fada mai' da garam singaari mpada i kausi' iyu arangan ifa Kaisaria, da garam singaari ruas fain igi itip ifa ungaran mpada gin ming'a Yerusalem.

³³ Gubu' garam singaari mpada i kausi' igi wa'a Kaisaria da irim papiar igi da kiap tsira'

Feliks da itangin Paulus ifan da arangan.

³⁴ Da gubu' kiap tsira' farisa papiar igi sib da igut i Paulus i arangan iba iming' provinsi idzuwai, da arangan ini ibi arangan iba iming' Silisia.

³⁵ Da Feliks ini, “Gubu' rib arida nan da agu bawa'a sib da dzi bung' aringant i u nanggam.” Da arangan ini i Paulus karabusa ming'a ungar tsira' King Herot riman ugu.

24

Paulus Imunti Feliks Maran i Nan Rarudan

¹ Gubu' 5 fada sib da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' binganggan Ananias irut garam gudzun fain da Tertulus, garam gudzupu' i Rom nanggan faidagin, iru' ifa Kaisaria da ini nan wain dzura Paulus gin igi da kiap tsira'.

² Gubu' nu'a Paulus atang'a ba, da Tertulus ini nan dzura arangan gin igi ifan da Feliks ibiani, “Garam tsira', u mpa tayang' aga ruta nam mpada bini angu gubu' gunti' bingan da barabin da ufuai ima' i agai. Da u nang nam fa' fa' mara maran i gam uwayantam bini i rima utup Yuda ani sib i rasuda barabin.

³ Gubu' santan da ming'a gamp sib angu da aga santan itsanga nam u nangan igi da aga nugung' itsia' da aga rim dangki tsira' da agu, garam tsira' bini Feliks.

⁴ Da bitsinta' dzi mangif agu gubu' maran gunti' i. Ibinigi da dzi ni guta i agu i u sang' santing'a maraampi gam da ringanta i aga nangga' uts pas ani.

⁵ “Aga tsanga garam aruani ibi garam nanga barabin da garam ra'a i garam Yuda mpada intap santan wangun i nanga ufuai tsira' wa'an. Arangan isu gudzun i utup fisa i nan umpur aru faring'a rib Nasaret gin ugu.

⁶ Da arangan inang i nanga Ungar Mararam bubumpuadan i Anutu maranggan; ibinigi da aga mpung arangan.

⁷ *

⁸ Bida u guta i arangan, da u runggam bung' asang' i sru'a i nan nidzun santan aga dzura i arangan igi.”

⁹ Da rib Yuda igi irim Tertulus sib da ini, “Nan santan igi nan nidzun.”

Paulus Ifis i Nan da Feliks

¹⁰ Da gubu' kiap tsira' igi ra'a i bangin i Paulus nida nan, da arangan ini ibiani, “Dzi sru' gin ibi udzuf ampi bingan da u mpai ibi ampan garaman raruda nan ming'a intap aruani, ibinigi da dzi nugung' itsia' i nida nan munga' bia' da agu.

¹¹ Bida u guta rib, da u bung' asru' gin nabi gubu' ¹² angu fada sib da dzi yab Yerusalem i tsarifa Anutu.

¹² Da rib aru dzura nan da dzi igi anung' itsanga dzi ruta garam manga udzung'a i nan da

* **24:7:** Ming'a papiar ratar fain ming'a nifu nan Grik da nan ani iming': “Da aga marang' ifur i raruda arangan atsung'a aga rugang' nanggang' faidagin. Da bitsinta', garam singaari gudzunggan tsira' Lisias irut garaman singaari iba da ragiyab da idzung' i arangan sinung' aga banging'. Da Lisias ini i rib dzura nan da arangan nawa' namunti u maranggan i nan rarudan.”

ruang' ma ra'a i garam wangun ming'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa' ma ungar mpru'a ruan gin ma gamp wasa' u.

¹³ Da ribarangan anung' isang' i santing'a nan dzura dzi gin igi nidzungen mangan da agu u. Ima'. Ribarangan ini nan umpur.

¹⁴ “Da bitsinta', dzi ni runggang' wasi i dzi pumu' agi tafang' rusang' Anutu gan i Yisu Sanaban aru ribigi faring'a bida utup nida nan umpur gin ugu. Dzi muaruts nan santan ming'a nan faidagin Anutu riman da Moses da nan profet ruas akaran ugu.

¹⁵ Dzi muaruts ibi Anutu bung' ara' i garam rururungan da garam maisan aru mampa sib ugu, da dzi rim marang' gin. Da garam Yuda tuasarani runggan imuaruts da irim maran gin impru' ibinigi.

¹⁶ Ibinigi da gubu' sib angu da dzi nang gum babampaf i uwayantang' ming'a bini i Anutu da garam gar maranggan.

¹⁷ “Dzi mpa mana' sinung' Yerusalem isang' udzuf fain ifa sib, da dzi tip iba Yerusalem i rima moni da rib sauda runggan ming'a wasa' i dzi ampanggang' Yuda da tsarada nam suda dangki fadan da Anutu mpru'a bida nigi.

¹⁸ Dzi yatsung' sanab nanga runggang' suda mararam i Anutu maranggan sib raiyi da dzi fa Ungar Mararam. Da gubu' ribigi tsanganda dzi mpada Ungar Mararam ntiang' gan wasa', da dzi su mararam sib. Ampi tsira' warut dzi mpai u, da dzi anung' impa wasa' i ufuai da gagara u.

¹⁹ Da bitsinta' rib Yuda fain bada ming'a provins Esia impung dzi, da bida tuasarangan

tsanganda asub i dzi, da tuasaringan runggan naba munti u maranggam da nani dzi asubang' igi wasi.

²⁰ Bida ma'an, da rib mpada aruani runggan nani asub idzuwai ribarangan tsanganda wasa' i dzi da gubu' dzi muntida utup nan tipan maranggan da fisa i nan wasi.

²¹ Mabi ribarangan mabugin nan bitsinta' angu dzi yai'a gin da gubu' dzi muntida ribarangan maran. Nan igi ibiani, 'Dzi muaruts ibi garam mampa sib bung' amunti marata'; wain arigi angu da dzi munti agam nanggam rarudan wasa' da aruani.' ”

²² Feliks isru' bini i rib atsung'a Yisu Sanaban igi nanggan muarutsan da sanaban, da arangan ini da rib Yuda ibiani, “Dzi wasang' nida nan rarudan mangan da aruani u. Agam watip wafan. Da gubu' Lisias, garam singaari gudzunggan tsira' badan, da dzi bung' araru agam nanggam dzura yaba i Paulus.”

²³ Da arangan ini da garam singaari gudzunggan mpada tayang' garam 100 i tanginda Paulus atang'a karabus da bitsinta' rima wasa' i arangan da anung' pa'a i rinun rusan i tsanganda arangan da rima arangan sib u.

Feliks Rutangin Paulus i Karabus Isang' Udzuf Iru'run

²⁴ Gubu' fain ifa sib da Feliks irut fininggan Drusila, sagat Yuda igi, iba. Da arangan itangin garam guman mangan ifan da iyu Paulus iming' ungar karabus iba da arangan. Da arangan

iringant i nan fain Paulus fisa gin yaba i sanab muarutsa Yisus Kristus.

²⁵ Da Paulus ifis i nan iyab i sanab rururungan, da sanab garam mpada tayang' runggan, da Anutu nanggan raruda garam da gubu' buntun aga. Da Feliks iringant i nan igi da irat da ini, “U ni nan isang' da aruani! Wafan. Dzi natsanga wasa' manga sang'an da bampam aga da dzi bung' atip nanu' agu.”

²⁶ Feliks ini ibinigi, i wain, arangan maran yari i Paulus rima moni faing' da arangan bida nam ntsuman maradzigin i tanginda arangan fada sinung' karabus. Ibinigi da gubu' ampi bingan da inu' Paulus iba i ruta arangan nida nan.

²⁷ Udzuf iru'run ifa sib da Porsius Festus iyu Feliks mumai gan, da Feliks ini nanga rib Yuda nugun tsia'a i arangan; ibinigi da rung' itangin Paulus impa karabus.

25

Paulus Ini Kaisar Runggan Raruda Arangan

¹ Gubu' Festus bawa'a provins Yudia da arangan impai igi gubu' iru' da bits ifa sib da arangan itangin gamp Kaisaria rai da iyab Yerusalem.

² Ming'an nigi da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam Yuda gudzun rusan imunti Festus maran da ini nan dzura Paulus gin igi. Da ribarangan igaib ruan da arangan

³ da igut i arangan i nanga ribarangan nugun tsia'an da tanginda Paulus fada Yerusalem, i wain, tuasarangan irants nan sib i kupan da isa

arangan funub da gubu' arangan ming'a sanab fadan.

⁴ Da Festus ini, “Paulus impa karabus iming' Kaisaria da uts pas angu da dzi runggang' bung' atip afa Kaisaria.

⁵ Ibinigi da agam garam gudzunggam faing' naba rut dzi da bida garam igi nanga asub da ribarangan isang' i nida asub igi wasi.”

⁶ Festus impa Yerusalem igi isang' gubu' 8 ma 10 angu da arangan iru' Kaisaria. Da pisa fada mai' da arangan impai bintip raruda nan gin da ini nifun i uda Paulus ba muntida arangan maran.

⁷ Da gubu' Paulus bamuntida sib, da rib Yuda ming'a Yerusalem ru'a ba igi imunti itsuafi arangan. Da idzur arangan i nanga asub tsira' tsira' ampi bingan, da bitsinta' ribarangan wasang' i santing'a nan dzuran igi wainggan mangan wasi da Festus u.

⁸ Da Paulus ini ribarangan nifunggan munga' ibiani, “Dzi anung' inang asub mangan i rib Yuda nanggan faidagin ma Ungar Mararam ma Kaisar u.”

⁹ Da bitsinta' Festus ini nanga rib Yuda nugun tsia'an, ibinigi da arangan ini da Paulus ibiani, “U sang' i yaba Yerusalem i muntida nan rarudan ming'a dzi marang' yaba i nan dzuran tuasarani?”

¹⁰ Da Paulus ini, “Aruani da dzi munti Kaisar nanggan rarudan, da u sang' i raruda dzi ming'a mumai aruani angu. Dzi anung' inang asub mangan i rib Yuda ibi u runggam isru' gin sib.

¹¹ Bida dzi nanga asub mangan sang'a i dzi mampan, da dzi anung' ibugin i mampan u. Da bitsinta' bida nan garam Yuda dzura dzi gin ani bida nan umpur, da garam mangan anung' isang' i tanginda dzi fada ribarangan banginggan u. Kaisar runggan nararu dzi!”

¹² Festus ruta garaman rima uwayant rutin igi nida nan sib, da arangan ini ibiani, “U ni Kaisar raruda agu. Ibinigi da u bung' afan da Kaisar!”

Festus Ini Paulus Nanggan da King Agripa

¹³ Gubu' fain fada sib da King Agripa* da nafunggan Bernaisi ibawa' Kaisaria i tsanganda Festus da isa yaring gin i arangan uda guman fa' igi.

¹⁴ Gubu' ribarangan mpada gubu' ampi bingan ming'a nigi da Festus iragi Paulus nanggan igi da King Agripa ibiani, “Garam mangan impai ani; mung' da Feliks itangin arangan i karabus da arangan rung' impai.

¹⁵ Gubu' dzi fada Yerusalem, da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam Yuda gudzun rusan idzur nan da arangan da igut i dzi i nida nan wasi bida arangan isu asub.

* **25:13:** *King Agripa* — King Agripa igi da King Herot Agripa 2, da ramangan King Herot Agripa 1, aru isa aposel Dzems, Yowanis rainggan, funub ugu (Apo 12:2). Herot Agripa 1 igi rumpunggan da King Herot Tsira', aru isa mama' narun narun ming'a gamp Betlehem fufunub ugu (Mat 2:16). King Herot Agripa 2 impa tayang' provins Abilini, Ituria, da Trakonitis da provins Galili marafain gan ming'a udzuf 53 A.D. sang'a arangan mampan. Da Kaisar irim nampang da arangan i ragada garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira'.

¹⁶ Da dzi ni da ribarangan ibi garam Rom sanaban raruda garam anung' ibinigi i tanginda garam mangan uta' angu fada rib dzura nan gin banginggan. Arangan namunti ribarangan maran da nani ribigi nanggan dzuran igi munga' gan mung' raiyi.

¹⁷ “Gubu' ribarangan bampru'a ruan ani, da dzi anung' inang ribarangan ifang' i dzi i raruda nan igi u, da bitsinta' pisa mai' da dzi mpa mumai raruda nan gin da dzi ni da garam singaari i uda arangan badan.

¹⁸ Da gubu' rib dzura nan da arangan igi uri'an i nida nan, da dzi marang' ifur ibi ribarangan bung' asanting' asub maisan tsira' bingan arangan nangan, da bitsinta' ima'.

¹⁹ Ribarangan isu ufuai da arangan iyab i sanaban muarutsan da pumu'a anutu gan gin da garam mampan mangan binganggan Yisu aru Paulus nida rung' mpada marata'.

²⁰ Dzi marang' ifur i wa'an da nan igi wainggan, da bitsinta' dzi anung' isang'; ibinigi da dzi gut i arangan i bida arangan isang' i fada Yerusalem da muntida nan rarudan ming'a nigi yaba i nan dzuran igi.

²¹ Da bitsinta' Paulus ini rung' mpada karabus da Kaisar runggan raruda arangan, ibinigi da dzi ni da garam singaari i mpada tayang' arangan sang'a gubu' dzi tanginda arangan fadan da Kaisar.”

²² Da Agripa ini da Festus ibiani, “Dzi marang' yari i runggang' ringanta i garam arigi nanggan.”

Da Festus ini nan munga' ibiani, "Tata' da u bung' aringant i arangan nanggan."

Paulus Imunti King Agripa Maran

²³ Pisa tata' da Agripa da Bernaisi yatang' ifa mumai mpru'a ruan gin ming'a ungar wasa' ruta rini gira gan tsira' da sanab santing'a bingan tsira'. Ribigi iba impru' da garam singaari gudzun rusan tsira' tsira' da garam tsira' tsira' faing' mpada gamp igi. Da Festus ini da iyu Paulus yatang' ifa mumai igi wasa'.

²⁴ Da Festus ini ibiani, "King Agripa da agam garam santan ruta aga mpada aruani, agam itsanga garam aruani! Garam Yuda santan iba munti iming' dzi marang' iming' Yerusalem da Kaisaria ani da igaib ruan da dzi i dzi nida garam ani suda asub, da iyai' ibi arangan anung' rung' mpada marata'.

²⁵ Da bitsinta', dzi anung' itsanga asub mangan isang' i isa arangan funub gin u. Da bitsinta' arangan ini Kaisar runggan raruda arangan; ibinigi da dzi uwayant iwa' i tanginda arangan fada Kaisar.

²⁶ Da bitsinta' dzi anung' isru' i nan idzuwai rururungan da dzi bung' akakar nafan da agi garamang' tsira' nayab i arangan, i arangan sru'a i nan rarudan ani wainggan. Ibinigi da dzi yu arangan iba agu King Agripa maranggam da agam santan maranggam ibinigi, i agi ringanta i arangan nanggan i bida nigi da dzi bung' asang' i sru'a i nan kakara fadan.

²⁷ I wain, dzi marang' ifur ibi bida dzi tanginda garam mpada karabus manga fada Rom da dzi

mamida i santing'a nan dzura arangan gin igi wasi da nigi bung' abi uwayant brabru'an."

26

Paulus Imunti Sib i Runggan Iming' Agripa Maran

¹ Da Agripa ini da Paulus ibiani, "Aruani da u sang' i nida nanggam."

Ibinigi da Paulus ira' i bangin da ini nan i muntida sib i runggan ibiani,

² "King Agripa, dzi marang' ifur ibi bini funub i dzi muntida u maranggam da dzi nida nan dzuran santan rib Yuda nida i dzi igi munga' gan ming'a u maranggam.

³ Nigi ngarubini funub, i wain, u sru' bini i aga garam Yuda sanabang' da nam santan aga nangan da udzung'a i nan da ruang' gin. Ibinigi da dzi gampun runggang' da agu i u rima gubu' maran uts pas i ringanta i dzi nanggang'.

⁴ "Garam Yuda santan isru' gin bini i dzi nanggang' mpadan ming'a gubu' dzi mama' narun da badan, ming'a wasa' i dzi ampanggang' Yuda da ming'a Yerusalem.

⁵ Udzu' ampi bingan da ribarangan isru' i dzi. Da bida ribarangan maran furan, da ribarangan isang' i nida dzi wasi bida dzi mpai ibi utup Farisai garaman mangan da dzi yatsung' i sanaban. Da ming'a wasa' i garam Yuda sanaban pumu'a Anutu da utup Farisai igi iyus utup santan i sanaban atsung'a nan faidagin rururungan angu.

⁶ Dzi muaruts da dzi rim marang' i Anutu nanga nam bida Arangan ragada mung' da aga

tafang' rusang' ugu i nangan; wain arigi angu da ribarangan iraru dzi aruani.

⁷ Aga garam Israil utupang' 12 ugu irim rungan santan i pumu'a Anutu gubu' da idziang sib angu, da irim maran i nam Anutu ragada i nangan ugu. Da King Agripa, dzi rim marang' i nam arigi impru' ibinigi, i wain arigi angu da rib Yuda idzur nan da dzi.

⁸ Ibianung' da agam anung' isang' i muarutsa bida Anutu itip ira' i garam mampa sib?

⁹ “Dzi binigi, mung' da dzi marang' ifur ibi dzi nanang nam ampi bingan i rima ipiap i rib atsung'a Yisu garam Nasaret ugu da rasuda Arangan bingangan.

¹⁰ Da dzi nang nam tuasarunigi iming' Yerusalem. Dzi yu nampang iming' garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan gin da dzi tangin ampan mararam ampi bingan i karabus, da gubu' garam gudzun ruas intsida bangin i isa ribarangan funub, da dzi ni nifung' impru' ibinigi i ribarangan mampan.

¹¹ Da gubu' ampi bingan da dzi yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin ampi bingan i mpunga ribigi da rima tsakia rutin. Dzi ntsa' i nanga ribigi rima barun da Yisu da nida nan maisan gin. Dzi nugung' irua' nidzun angu i ribarangan, da dzi fan da isau ribarangan i gamp fain ming'a mana' i intap Israil i rima barabin da ribarangan.

*Paulus Ifis i Nan i Arangan Imuaruts Yisu
Ibianung'
(Aposel 9:3-19; 22:6-16)*

12 “Wasa' i sanab tuasaru dzi yunga gin igi da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan ini nifun da itangin dzi ifa Damaskus ruta nampang.

13 Da King, gubu' maran fawa'a bida gubu' wasa' da dzi yunga sanab fadan, da dzi tsanga puatsadan manga ming'a gunungun ru'a ba, da puatsadan igi iyus gubu' nanggan puatsadan da yari i dzi impru' da rib ruta dzi fadan igi.

14 Aga santan irua' iru' intap, da dzi ringant i nifun mangan nida nan Hibru* da dzi bida ani, ‘Sol, Sol, ibubianung' da u rim ipiap i dzi? Gubu' u nanga bida nigi, da u rim tsakia da runggam ibi makau faida gai bararang' rinunggan gifan.’

15 Da dzi gutin, ‘Nifutsarif, agu wai igi?’ Da Nifutsarif ini ibiani, ‘Dzi Yisu, aru u rima ipiap in igi.

16 Wauri' da wamunti. Dzi santing' runnga' da agu i ragada agu bida dzi garamang' pumu'an mangan da garam nida nan wasi yaba i nam u tsangandan da aruani da nam dzi bung' asanting' agu gin da gubu' dzi wa'an da agu da bampant aga.

17 Dzi bung' arim agu sib, da u utupam Israil da garam utup fain wasang' i isa agu funub u. Dzi bung' atangin agu nafan da ribarangan

18 i nanga ribarangan maran ta'an i ribarangan rima barun da nam mimindan da parima i ruan fadan da nam puatsadan, da rima barun da Sadang nampanggan da badan da Anutu. Bida nigi da Anutu isang' i siata

* 26:14: *nan Hibru* — ma nan Arameik: Watsanga nan ming'a gudzun 21, ampap 40.

ribarangan nanggan maisan rai da ribarangan isang' i uda mumai gan wasa' i utup Anutu nanga suda i ampanggan mararam rururungan yaba i ribarangan nanggan muarutsa Dzi.'

¹⁹ “Ibinigi da King Agripa, gubu' dzi tsanganda nam bida nam puafuban ming'a gunungun igi da dzi anung' isu ringa dadantang rutin u.

²⁰ Dzi fis i nan iming' Damaskus isu miamun, da raiyi da dzi fis i nan da ampan Yerusalem, da intap Yudia santan, da garam utup fain. Dzi fis i nan i tuasaranga rima barun da nanggan maisan da parima i ruan fadan da Anutu da santing'a nanggan parima i ruan igi yaba i gan nanggan nangan.

²¹ Wain arigi angu da garam Yuda fain impung dzi i Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da inang i isa dzi funub.

²² Da bitsinta', Anutu irim dzi sib iba isang' aruani. Ibinigi da dzi munti ani da dzi ni nan wasi da garam ruta bingan tsira' da garam uta' impru' ibinigi. Dzi anung' ini nan iyus nan aru Moses da profet ruas nida mung' i wa'an ugu.

²³ Ribarangan ini ibi Kristus, Garam Anutu ragadan ugu, bung' ayu tsakia da namamp da bung' asu garam miamun i tipa muntida marata' i mpada ratar ntingan, ibinigi da Arangan bung' afis i Anutu sising' bini gan nabi nam puatsadan da ampan Israil da garam utup fain nampru' nabinigi.”

Paulus Ini Agripa Muarutsan

²⁴ Paulus rung' ifis i nan muntida sib i runggan da Festus iyai' nifun tsira' da ini ibiani,

“Paulus, u buburi!! U atang' udzuf ampi bingan da u uwayantam tsira' igi inang agu buburi'.”

²⁵ Da Paulus ini, “Garam tsira' bini Festus, dzi anung' ibuburi' u. Dzi ni nan nidzun ruta wain.

²⁶ King Agripa isru' i nam santan dzi nida nan gin igi; ibinigi da dzi anung' irat i nida nan rururungan da arangan. Dzi sru' gin ibi nam santan igi anung' ikup i aranga maranggan u, i wain, nam santan igi anung' iwa' iming' mumai maradzigin u.

²⁷ King Agripa, u muaruts profet ruas nanggan, ma? Dzi sru' gin ibi u muaruts.”

²⁸ Da Agripa igut i Paulus ini bina', “U maram ifur ibi u bung' ara' dzi wangung' i suda garam muarutsa Yisu igi da gubu' uts aruani angu?”

²⁹ Da Paulus ini nan munga' ibiani, “Gubu' uts ma gubu' gunti' da bitsinta' dzi yugin da Anutu i agu da rib santan aru ringanta dzi ani wa'a bida dzi, da bitsinta' dzi marang' anung' yari i rib tanginda agam i karabus da dzura agam i tsen u.”

³⁰ Da king imunti iyab, ida kiap tsira' Festus da Bernaisi da rib ruta mpadan igi yuri' impru' ibinigi.

³¹ Da gubu' ribarangan tanginda mumai mpru'a ruan gin igi sib, da ini nan da ruan ibiani, “Garam aruani anung' inang nam mangan isang' i mampan ma karabusan u.”

³² Da Agripa ini da Festus, “U sang' i tanginda garam aruani fadan, da bitsinta' arangan runggan ini Kaisar raruda arangan.”

27

Paulus Iyab i Madzung i Fada Rom

¹ Gubu' ribigi udzuda nan sib i aga uda madzung fada intap Itali, da itangin Paulus da garam karabus fain ifa garam singaari gudzunggan mangan mpada tayang' garam 100 binganggan Dzulus binganggan. Arangan iming' wasa' i garam singaari utupan tsira' binganggan Kaisar Uupan Singaari.

² Da aga yab i madzung mangan bada ming'a gamp Adramitium. Madzung igi ini fada gamp gamp ming'a uruts ringan ming'a provins Esia igi, da aga runt i madzung igi ifan. Da Aristarkus, garam Tesalonaika ming'a provins Masedonia, irut aga fan.

³ Pisa fada mai' da aga fawa' gamp Saidon, da Dzulus inang uwayant bini i Paulus, da ini nifun i arangan fadan da tsanganda rinun rusan da uda nam ming'a tuasaranga gin sanga'a i rima runggan sib in.

⁴ Aga tangin Saidon rai da amas tsira' idzinga agai da iripi madzung igi munggan; ibinigi da aga runt ibi intap Saiprus marafain gan amas ma'a gin ming'a bida gubu' yaba gin.

⁵ Aga runt uruts tsira' igi ifa uts da uruts ringan minga' provins Silisia da Pamfilia, da aga fawa' gamp Maira ming'a provins Lisia.

⁶ Ming'a nigi da garam singaari gudzunggan aru mpada tayang' garam 100 ugu iwa' da madzung mangan bada ming'a gamp Aleksandria da nanga i fada intap Itali, da iyu aga yab madzung igi.

⁷ Da aga runt i madzung igi isi' isi' angu isang' gubu' fain, da aga fa uts da gamp Kinidus impru' da barabin. Da bitsinta' manis tsira' igi inang da aga anung' isang' rung' fada bida nigi u, ibinigi da aga runt ibi intap Krit igi marafain gan amas ma'a gin, uts angu da intap igi mubuntunggan faring'a Salmone gin.

⁸ Aga runt isi' angu yatsung' uruts ringan igi ruta gum sasus da aga bawa' mumai faring'a bida Madzung Mumai Gan Bini, mumai igi iming' uts da gamp Lasea.

⁹ Aga mpai uruts wasa' igi gubu' ampi bingan ifa sib, da garam Yuda gubu' gan tsira' pa'a ruan i nam gadan* iyus ruan sib. Fifing' inang da iwa' uts uts da gubu' bida nigi, da gubu' bini runta i madzung intsup sib. Ibinigi da Paulus ini ibiani,

¹⁰ “Agam waringantin! Dzi tsanga ibi, bida agi rung' fadan, da agi bung' awa' da barabin tsira' da agi bung' atiri madzung da nam bunumpang' rai, da agi ampi bingan bung' amamp nampru' nabinigi.”

¹¹ Da bitsinta' garam singaari gudzunggan igi anung' iringant i Paulus nanggan igi u, ima'. Arangan yatsung' i madzung ramanggan da

* **27:9:** *garam Yuda gubu' gan tsira' pa'a ruan i nam gadan* — Gubu' igi inang da iwa' gubu' bitsinta' da udzuf sib angu wasa' i 14 Septemba da 14 Oktoba. Wa'a gubu' tsira' igi da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' itsara nam ifan da Anutu i uda ampan Israil mumai gan i Anutu siata i nanggan maisan rai. Watsanga Wkp 16:1-34; 23:26-32; Nam 29:7-11. Garam mararuru fain maran ifur ibi nam ani iwa' da udzuf 59 A.D. da gubu' tsira' igi iwa' da 5 Oktoba da udzuf igi.

garam mpada tayang' madzung igi sitia' gan uwayantan angu.

¹² Mumai madzung antung'a gin igi anung' mumai bini i madzung antung'a gin da gubu' nam rangarang, gubu' fifing' tsira' nangan da wa'an u. Ibinigi da rib ampi bingan mpada madzung igi maran ifur i tanginda mumai igi da fadan, da bida sang'an da ribarangan ini fampada Finiks da gubu' nam rangarang igi. Finiks igi intap Krit mumai gan baning'a gin mangan madzung antung'a gin raraba fada bida gubu' ru'a gin ming'a bida fi' da raraba fada bida gubu' ru'a gin ming'a bida dzra'.

Fifing' Tsira' da Uruts Tsira'

¹³ Da gubu' amas fi' isi' angu runtan, da ribarangan itsangan ibi isang' i tuasarangan bung' arunt bini nafan da nawa' mumai aru nida fawa'a gin ugu. Ibinigi da ribarangan ira' i ain tanginda ru'a uruts i gifa madzung ragun ugu da irunt yatsung' intap Krit igi urutsan ringampa ifan.

¹⁴ Da bitsinta' uts pas angu da fifing' tsira' faring'a bida wampa' dzra' irunt iming' intap Krit igi iru' ba.

¹⁵ Da yis madzung igi babampaf da aga wasang' i marisa i madzung igi da dzanga i manis igi u. Ibinigi da aga tangin madzung igi angu da manis yufi ifan.

¹⁶ Gubu' aga fada bida intap isi' faring'a Kauda gin marafain gan manis mamida i runta tsira' gin, da aga nang gum asap asap i dzunga i

madzung isi' yaba ba madzung tsira' igi da dzuran.

¹⁷ Gubu' ra'a i madzung isi' igi yaban da dzura sib, da rib mpada tayang' madzung itapu bru' fain iru' madzung tsira' igi warang' gan da idzur i rima riniurun rutin. Da ribarangan irat i madzung igi fatsakra'a i sasanuai faring'a Sirtis gin ming'a uruts warang' ming'a uts da intap Libia. Ibinigi da ribarangan idzur bru' tsira' mangan bida ubing i madzung igi barunggan da itangin iru' uruts[†] i madzung igi anung' runta sung sung u, da fifing' iyu madzung igi ifan.

¹⁸ Fifing' da uruts yis agai tsira' bingan, da pisa fada mai' da rib mpada tayang' madzung itapu nam bunump fain ararai iru' uruts.

¹⁹ Da fifing' wa'a sang'a gubu' iru' da bits sib da ribarangan runggan itapu madzung igi bru' gan ntupa i manis isa gin da madzung runta gin impru' da madzung igi nanggan fain iru' uruts.

²⁰ Manis tsira' bingan rung' yis aga mai' mai' da aga watsanga gubu' ma ngantam gubu' ampi bingan u. Ibinigi da aga santan itangin uwayant bini rai da marang' ifur ibi aga bung' arim runggang' rai.

²¹ Gubu' ribigi mamida i gada nam gadan gubu' ampi bingan fada sib, da Paulus imunti iyab wasa' i ribarangan da ini ibiani, “Agam santan daringant i dzi nanggan' da agi damami

[†] **27:17:** *idzur bru' tsira' mangan bida ubing i madzung igi barunggan da itangin iru' uruts* — Ming'a nifun nan Grik da anung' idziwarin nan ani wainggan wasi u. Nan ani wainggan mangan da ibiani: “igru' bru' ntupa i manis isa gin ugu iru'.”

tanginda intap Krit rai, da madzung ani anung' isang' i wa'an da barabin tsira' ani da agi wasang' i tapuda nam bunumpang' rai u.

²² Da bitsinta' aruani da dzi fai i nan i agam ibiani, agam anung' ratan u, i wain, agi manga wasang' i mampan u; ima', fifing' da iyamiyam tsira' bung' awaya madzung angu.

²³ Dzi ni nan igi, i wain, idziang ugu da Anutu aru dzi pumu'an da suda wain i dzi itangin gan angira gan iba munti uts da dzi,

²⁴ da ini da dzi ibiani, 'Paulus, anung' ratan u. U bung' amunti Kaisar maranggan i.

Waringantin. Yaba i Arangan runggan maraampi gan, da Anutu iringant i u nanggan udagin sib, da garam santan ruta agu mpada madzung ani manga wasang' i mampan u.'

²⁵ Ibinigi da agam anung' ratan u. Dzi muaruts Anutu i bung' anang nam santan Arangan nidan da dzi igi nawa' nasu nidzun.

²⁶ Da bitsinta' madzung ani nafan da natsakra' intap isi' mangan."

²⁷ Wa'a gubu' 14 igi idziang gan da manis rung' yufi agai ifa uruts Mediterenian[‡] igi wasa'. Gubu' maran bida mpas wasa' da rib mpada tayang' madzung igi rabub in ibi madzung igi ifa su uts da intap mangan.

²⁸ Da tuasarangan itapu bru' dzura ain barabin rutin i sru'a i uruts igi isu rungum ibianung', da uruts igi runguman iwa' ibi 40 mita. Da madzung igi fa pas angu da itip itapu

[‡] **27:27:** *uruts Mediterenian* — Papiar Grik ifaring' uruts igi binganggan ratar 'Adriatik'.

bru' igi iru' da rungum igi mita gan iwa' ibi 30 mita.

²⁹ Da tuasarangan irat i madzung igi runta yaba i tauf da branga ruan. Ibinigi da tuasarangan itangin ain 4 tanginda ru'a uruts i gifa madzung ragun igi iru' uruts wasa' iming' madzung igi bampanggan. Da iyugin i gubu' pisa sung angu.

³⁰ Rib mpada tayang' madzung igi isau sanab i runta sinung' madzung igi. Ibinigi da tuasarangan isasagru' madzung isi' dzura yaba madzung tsira' igi wagung' gan iru', da isu umpur i tanginda ain tuasaru tanginda ru'a uruts i gifa madzung ragun ming'a madzung igi munggan.

³¹ Da Paulus ini da garam singaari gudzunggan da garam singaari ruas ibiani, “Bida garam tuasarani mamida i mpada madzung, da agam wasang' i mpada marata' u.”

³² Ibinigi da garam singaari ruas isaf bru' dzura madzung isi' igi gin rai da itangin da imap ifan.

³³ Gubu' inang i pisan da Paulus ini nan da ribigi santan ibiani, “Gubu' 14 ifa sib da agam wangum ibarabin da agam maram anung' ifur i gada nam; ibinigi da agam anung' iga nam mangan u.

³⁴ Ibinigi da dzi ni nan babampaf da agam. Waga nam gadan i uda riniurun da mpada marata'. Agam manga wasang' i uda tsakia ma wa'an da barabin u, ima'. Agam santan bung' ampa bini.”

³⁵ Paulus ini nan igi sib da iyu bret faing' da

irim dangki gin da Anutu iming' ribarangan maran da ibrang da igan.

³⁶ Ibinigi da ribigi santan wangun iming' bini da iyu nam gadan faing' da igan.

³⁷ Aga santan aru mpada madzung igi gudzunggang' isang' 276.

³⁸ Gubu' tuasaringan gada nam gadan sufa sib, da itapu bek wit santan ruming'a madzung igi iru' uruts sib i nanga madzung puapapan.

Madzung Imais

³⁹ Gubu' ipu' da rib mpada tayang' madzung igi anung' isru' gin i ribaranga tsanga intap idzuwai igi, da bitsinta' ribarangan itsanga baning'a gin mangan ruta magamang' bini. Da ribarangan maran ifur i bida sang'an da tuasaringan ini uda madzung fayaba magamang' igi.

⁴⁰ Ibinigi da tuasaringan isaf bru' rai i ain santan tanginda ru'a uruts i gifa madzung ragun igi da iging' uruts warang'. Da ipira' bru' rai i sitia' iru'run dzura yaba madzung ugu da itip irim iru' uruts wasa' i marisa i madzung gin. Da ribarangan ira' i bru' ntupa i madzung igi munggan iyab i manis isa gin, da madzung igi irunt ifa i wa'a uruts ringampa.

⁴¹ Da bitsinta' irunt iyab i sasanuai manga ming'a uruts wasa' da itsakra' gin. Da madzung igi munggan iraf sasanuai igi iru' warang' bingan da anung' isang' i rung' mapa fadan u. Da iyamiyam tsira' yis madzung igi bampam da ibrangabrang ruan.

⁴² Da garam singaari ruas maran ifur i isa garam karabus ruas igi fufunub i ribarangan anung' mapan da runta gan arun u.

⁴³ Da bitsinta' garam singaari ruas gudzunggan maran yari i rima Paulus sib; ibinigi da ipa' riban igi i anung' isa garam karabus ruas igi fufunub u. Da ifai i nan i rib sru'a i mapan i atupan da mapa mung'a fada uruts ringan igi.

⁴⁴ Da rib mamida i sru'a i mapan igi da nagif gai munga' ma madzung igi munga' munga' gan uruts brangan igi da namap natsung' ruan nafa uruts ringampa. Da ribigi inang ibi garam singaari gudzunggan nidan igi da aga santan ifawa' uruts ringampa da aga wasau ga' mangan u.

28

Paulus Impa Intap Isi' Malta

¹ Gubu' aga fayaba sib bini ming'a intap igi da aga sru' gin ibi aga mpa intap isi' faring'a Malta gin.

² Garam Malta igi inang uwayant ngarubini angu i agai. Gami' imui da nam irangarang; ibinigi da ribarangan yarung' dzaf da yis yaring i agai da iyu aga ifan da aga maf rining' i dzaf igi.

³ Paulus yufum gai maring' faing' i tanginda yaba dzaf, da gubu' aranga tanginda yaba dzaf da mur ragiyab manga mpada gai igi wasa' irabub i dzaf sasus igi da iwa' da igara arangan bangin da idubra' ifa gin.

⁴ Gubu' garam gamp igi tsanganda mur igi dubra'a i arangan bangin da ini nan da ruan ibiani, "Garam aruani mani arangan garam isa

garam funub. Arangan anung' imamp i uruts u, da bitsinta' aruani da agi anutu gang' aru nangan da rima nam maisan munga' gan ugu anung' ini arangan rung' mpadan u.”

⁵ Da bitsinta' Paulus iratsi bangun da mur igi irua' iru' dzaf da nifu sa' gan anung' iwaya arangan u.

⁶ Da ampan igi rung' irarab arangan i rinin fupan ma arangan rua'a ru'an da mampan, da bitsinta' ifang' gin gubu' maran gunti' da anung' itsanga nam mangan wa'a i arangan u. Ibinigi da tuasarangan itip iyu uwayant mangan da ini ibiani, “Arangan anutu mangan igi.”

⁷ Garam gudzun mpada tayang' intap Malta igi binganggan Publius intapan iming' uts da mumai igi. Arangan iyu agai ifa gan ungaran da impa tayang' agai bini angu isang' gubu' iru' da bits.

⁸ Publius igi ramanggan rinin isasus da ragin irunt da iging' rinin. Da Paulus yatang' ifa ungar i tsanganda arangan, da iyugin da itsara bangun iyab i arangan da inang arangan iwa' bini.

⁹ Gubu' nam arigi wa'a sib da rib ging'a rinin santan mpada intap isi' igi iba da Paulus, da Anutu inang ribarangan iwa' bini i Paulus banginggan.

¹⁰ Ribarangan itsarif agai i sanab mara maran, da gubu' aga tipa ruang' i tanginda ribarangan rai da yaba i madzung, da tuasarangan irim nam santan aga sauda runggang' gin da agai.

Paulus Ifawa' Rom

¹¹ Aga mpai ukam iru' da bits iming' igi sib da aga yab i madzung mangan mpadan nigi da gubu' nam rangarang ugu. Madzung igi iba iming' gamp Aleksandria, da anutu Sus narun rusan marub bampung' maraganunggan iming' madzung igi munggan.

¹² Da aga fawa' gamp Sirakyus da aga mpai igi gubu' iru' da bits.

¹³ Da aga tangin gamp Sirakyus rai da aga fawa' gamp Regium. Pisa mai' da amas fi' yuri' da aga tangin Regium rai da mai' mangan da aga fawa' gamp Puteoli.

¹⁴ Ming'a nigi da aga wa' da rib muarutsan faing' da ribarangan ini aga ruta mpada nigi. Da aga rut ribarangan impai gubu' 7 iming' igi sib da aga tangin ribarangan rai da aga yung ifa gamp tsira' Rom.

¹⁵ Rib muarutsan mpada Rom igi iringantin ibi aga yung sanab iba, da tuasaringan iyung iba da iwa' da agai iming' gamp faring'a bida Apius Mumai Gan Rantsa Nam Gin da gamp faring'a bida Ungar Amping'a Gin Iru' da Bits*. Gubu' Paulus tsanganda ribigi da arangan irim dangki da Anutu da rinin yaba.

¹⁶ Gubu' aga atang'a Rom, da gabman ini nifun i Paulus runta' mpada ungar mangan da garam

* **28:15:** *iwa' da agai iming' gamp faring'a bida Apius Mumai Gan Rantsa Nam Gin da gamp faring'a bida Ungar Amping'a Gin Iru' da Bits* — Gamp faring'a bida Apius Mumai Gan Rantsa Nam Gin iming' ibi 64 kilomita i gamp Rom, da rib muarutsan igi fain ifawa' igi. Da gamp faring'a bida Ungar Amping'a Gin Iru' da Bits iming' ibi 49 kilomita i gamp Rom, da rib muarutsan igi fain ifawa' igi.

singaari mangan muntida tayang' arangan.

Paulus Ifis i Nan Iming' Rom

¹⁷ Gubu' iru' da bits fada sib da Paulus inu' garam Yuda gudzun rusan mpada Rom igi impru'. Gubu' ribarangan ba mpru'a ruan sib, da Paulus ini da ribarangan ibiani, “Raing' ruas, dzi anung' inang asub mangan i rasuda agi ribang' ma wayada agi tafang' rusang' sanaban u. Da bitsinta', itangin dzi i karabus iming' Yerusalem da irim dzi ifa garam Rom bangingan.

¹⁸ Da dzi munti i rib Rom nanggan rarudan da ribarangan itsangan ibi asub mangan waming' i dzi isang' i ribarangan isa dzi funub u, ibinigi da ini tanginda dzi fadan.

¹⁹ Da bitsinta' rib Yuda imunti sib i nan igi. Ibinigi da sanab mangan ruwaming' i dzi, da dzi ni Kaisar rungga raruda dzi. Da bitsinta', dzi marang' anung' ifur i dzura nan da ampanggang' ming'a garam manga maranggan u.

²⁰ I wain arigi angu da dzi nu' agam iba i dzi tsanganda agam da nida nan da agam. Dzi muaruts Arangan aru agi garam Israil santan rima marang' gin ugu, i wain arigi angu da tsen idzur dzi ani.”

²¹ Da ribigi ini ibiani, “Aga anung' iyu papiar mangan iming' intap Yudia iyab i agu. Da rib Yuda aru badan ani mangan anung' ifis i nan da agai da ini nan maisan iyab i agu u.

²² Da bitsinta' aga ni ringanta i u uwayantam, i aga sru' gin i ampan ming'a gamp gamp aga

santan ini nan inti' i utup fa' aru wa'a wasa' i agi igi.”

²³ Ibinigi da ribarangan itaga gubu' mangan da ribarangan ampi bingan iwa' da Paulus iyus miamun ugu iming' ungar aranga mpada gin igi. Ming'a tata' da fasang'a idziang da arangan ifis i nan da iragi nan wasi i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. Da ming'a Moses nanggan faidagin da profet ruas papiaran akaran, da arangan yintsa' i ra'a ribigi wangun i muarutsa bida Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu.

²⁴ Da ribigi faing' imuaruts nan Paulus nidan igi. Da bitsinta' faing' anung' imuaruts u.

²⁵ Ribarangan yis ruan i nan wasa' i runggan da idzarang da gubu' Paulus nida nanggan bampam da ribarangan bida ani, “Marapayam Mararam ini nan nidzun bingan da agam tafam rusam iming' profet Aisaia nifunggan ibiani:

²⁶ ‘Wafan da garam utup aruani, da wani da ribarangan nabiani,

“Agam bung' aringant i nan mai' mai', da bitsinta' agam wasang' i sru'a i wainggan u.

Agam bung' atsanga nam mai' mai', da bitsinta' agam wasang' i tsanganda nam ratar u.”

²⁷ Garam utup aruani wangun ibabampaf sib, da ringan ibugin i ringanta i nan, da igampam maran sib, i ribarangan maran anung' tsanganda nam ratar, da ringan anung' ringanta i nan, da anung' sru'a i wainggan i gan wangunggan,

da parima i ruan badan da dzi, da dzi nanga
ribarangan wa'a bini u.'

28 "Ibinigi da dzi ni agam sru'a gin bida ani,
Anutu itangin nanggan rima garam sib da tipa
uda sinung' nam maisan ugu ifan da garam utup
faing' da bung' aringantin."

29 †

30 Paulus inang da isub moni i mpada garam
manga ungaran da impa gin isang' udzuf
iru'run. Da inang da yis yaring i rib santan aru
bada i tsanganda arangan.

31 Arangan inang da ifis i nan i Anutu nanggan
mpada tayang' gan garaman da yutus garam i
Nifutsarif Yisus Kristus nanggan. Arangan
anung' irat i fisa i nan igi u, da garam mangan
anung' imunti sib i arangan u.

28:27: Ais 6:9-10; Mat 13:14 † 28:29: Ming'a papiar ratar fain
da nan bida ani iming' ampap 29 ani: Paulus nida nan igi sib, da
rib Yuda igi itangin arangan rai da ifan, da yudzung' i nan da ruan
da isu ufuai.

[clix](#)

Adzera Baibel
Portions of the Holy Bible in the Adzera Language of
Papua New Guinea
Hap Buk baibel long tokples Adzera long Niugini

copyright © 2009-2026 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Adzera

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2026-10-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Oct 2026 from source files dated 18 Oct 2026

1546e90c-83f8-52de-99ec-bcac4c0552a1